

ZAFERNÂME
(TARİHÇE-İ FETH-İ REVAN VE BAĞDAD)

Ömer KUÇAK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. H.Mustafa ERAVCI

AFYONKARAHİSAR

2007

ZAFERNÂME
(TARİHÇE-İ FETH-İ REVAN VE BAĞDAD)

Ömer KUÇAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr. H.Mustafa ERAVCI

AFYONKARAHİSAR

AFYONKARAHİSAR KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2007

Bu tez çalışması AKÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir. Proje No: 06. FENED.14

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ**ZAFERNÂME (TARİHÇE-İ FETH-İ REVAN VE BAĞDAD)****Ömer KUCAK****Tarih Anabilim Dalı****AFYONKARAHİSAR KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ****Ağustos 2007****Danışman: Doç. Dr. H.Mustafa ERAVCI**

Çalışmamızda Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz Efendi'nin ' Zafer-nâme' (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) adlı eserini inceleyerek, farklı nüshalarının tahkikini yaptık. Müellif, eserinde IV. Murad'ın 1635 Revan ve 1638 Bağdad'a yaptığı seferleri, bu seferler sırasında meydana gelen olayları ve savaşlar sonucunda imzalanan Kasr-ı Şirin antlaşmasını anlatmıştır. Eser bu durumıyla dönemin Osmanlı-İran siyasi ilişkilerine ışık tutmaktadır.

MASTER THESIS**ABSTRACT****ZAFERNÂME (THE HISTORY OF CONCUET OF REVAN AND BAGDAD)****Ömer KUCAK****History Department****Afyon Kocatepe University Social Science İnstitute****August-2007****Supervisor: H. Mustafa ERAVCI**

İn our study, we have studied the work of Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi namea ‘Zafernâme’ (The History Of Concuet Of Revan and Bagdad). The writer in his work tells the campaigns of Murat the IV. to Revan and Bagdad, the events happoned during these campaigns and Kasr-1 Şirin peace treatment that was signed after the wan with these characteristics the book englightens the Ottoman-İran political relations.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI**İmza**

Danışman Üye : Doç.Dr.H.Mustafa ERAVCI .....

Jüri Üyeleri : Doç.Dr.Erdoğan BOZ .....

: Yrd.Doç.Dr.Mustafa GÜLER .....

Tarih Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Ömer KUCAK'ın '**Zafernâme** (**Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad**)' başlıklı tezini değerlendirmek üzere 29.08.2007 günü saat 14:00'de Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZGEÇMİŞ

Ömer KUCAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Eğitimi

Eğitim:

Yüksek Lisans : 2004 Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisans : 2004 Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Lise : 1999 Afyonkarahisar Fatih Lisesi

Kişisel Bilgiler :

Doğum Yeri ve Yılı : Sülün, 25 ekim 1981 Cinsiyet : Erkek

Yabancı Dil : İngilizce

KISALTMALAR

- A : Zafernâme Es'ad Efendi (Süleymaniye Ktb.) No:2086/3
B : Zafernâme İstanbul Üniversitesi Ktb. No: 2288
C : Cilt
D : Zafernâme İstanbul Üniversitesi Ktb. No: 1391
E : Zafernâme İstanbul Üniversitesi Ktb. No: 9791
a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Bkz. : Bakınız
Çev. : Çeviren
Drl : Derleyen
H : Hicri
Haz. : Hazırlayan
M.E.B : Milli eğitim Bakanlığı
No :Numara
s :Sayfa
S :Sayı
TDK :Türk Dil Kurumu
TTK :Türk Tarih Kurumu
TY. : Türkçe Yazmalar
V. : Varak
Vb. :Ve benzeri

İÇİNDEKİLER	SAYFA
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZGEÇMİŞ.....	iv
KISALTMALAR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	ix
I. KARA ÇELEBİ-ZADE ABDÜLAZİZ FENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	ix
A- HAYATI.....	ix
B- ESERLERİ.....	xxv
a- Edebiyata Dair Eserleri.....	xxv
b- Dini Eserleri.....	xxv
c- Tarihe Dair Eserleri.....	xxvi
1- Ravzatü’l Ebrari’l Mübin bi-Vekai’i Selefî’l-maziyye ve’l Ahbar..	xxvi
2- Zeyl-i Ravzatü’l Ebrâr.....	xxvi
3- Süleyman-name	xxvii
4- Zafernâme.....	xxvii
a- Telif Sebebi ve Telif Tarihi.....	xxvii
b- Eserin Muhtevası.....	xxvii
c- Yazma Nüshalar Ve Nüshaların Hususiyetleri.....	xxviii
II. ZAFERNÂME IŞIĞINDA IV. MURAD’IN REVAN VE BAĞDAD	
SEFERLERİNİN ANALİZİ.....	xxxı
a- Osmanlı-İran İlişkilerine Genel Bakış.....	xxxı
b- Zafernâme Işığında IV. Murad’ın Revan Ve Bağdad Seferleri.....	xxxiv
SONUÇ.....	ixxiı
KAYNAKÇA.....	ixxiıı
III. ZAFERNÂMENİN TRANSKRİPSİYONU.....	1
TIPKI BASIM.....	40a-117a

ÖNSÖZ

1299 yılında Osman Gazi tarafından kurulan Osmanlı Devleti, başa geçen Padişahların güçlü şahsiyetleri sayesinde kısa zamanda büyüyerek XVI. asırda Kanuni Sultan Süleyman Han zamanında üç kıtaya yayılan bir Cihan Devleti halini almıştır. IV. Murad Han'ın hükümdarlık yaptığı XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti, eski gücünden çok uzaktı. Sözü edilen devirde Avrupa, bilim ve teknoloji alanında ilerlerken, Osmanlı Devleti iç çekişmelerle meşgul oluyordu.

Sultan II. Osman'ın katledilmesinden sonra tahta I. Mustafa ikinci defa geçti. I. Mustafa'nın şursuzca hareket etmesi nedeniyle devlet işleri valide sultan taraftarları ile ocaklının ellerine geçmişti. Erzurum valisi Abaza Mehmet Paşa ayaklanarak devleti zor durumda bırakmıştır. Bunun yanı sıra askerlere verilen cülûs bahşişleri ve devlete karşı yapılan her ayaklanmayı bastırmak için harcanan paralar nedeniyle hazineye para kalmamıştı. Bu kötü gidişata dur demek için Vezir-i azam, Şeyhülislam Yahya Efendi ve Kazaskerler diğer devlet erkanının ortak kararıyla IV. Murad 14 Zilkade 1032 (9 Eylül 1623 Pazar) sabahı kuşluk vaktinde Padişah ilan edildi.¹

Osmanlı tahtına çocuk yaşta bir padişahın geçmiş olması nedeniyle, İran vakit kaybetmeden Osmanlı topraklarına saldırdı. 1624 yılında Şah Abbas Bağdad'ı işgal etti.böylelikle yaklaşık olarak on yedi yıl kadar sürecek olan Osmanlı-İran mücadelesi de başlamış oldu. Bu mücadelenin ilk yıllarında Sultan IV. Murad'ın yaşının küçük olması münasebetiyle İranlılar büyük başarılar kazandılar. IV. Murad'ın idareyi bizzat eline almasıyla da bölgede Osmanlı hakimiyeti tahsis edilmiştir.² Öyle ki;

IV. Murad'ın tahta çıktığı yıllarda İran'lılar Osmanlı sınır boylarına akınlarda bulunarak, sınırdaki bazı kale ve şehirleri ele geçirmişlerdi. Bu şekilde başlayan Osmanlı-İran savaşları aralıklarla yaklaşık 17 yıl sürdü. Bu süre zarfında Osmanlı-İran

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, C. III, s. 148-149; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal); Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 375-376

² Uzunçarşılı, a.g.e, 177-208

mücadelesinin yaşandığı en önemli yerler olarak, doğu da Revan ve civarı ile güney de Bağdad ve havalisi olarak göze çarpmaktadır.

IV. Murad yakın zamanda İran'lıların eline geçen Revan ve Bağdad 'ı tekrardan Osmanlı hudutları içine katmak için bizzat orduya komuta ederek buraları tekrardan Osmanlı topraklarına katmıştır.

Her milletin tarihiyle barışık yaşayabilmesi ve geçmişinde yaşanan olayları sağlıklı olarak değerlendirebilmesi için, geçmiş dönemlerde kaleme alınan temel kaynakların, konunun uzmanları tarafından günümüz insanın anlayacağı lisanda aktarılması zaruri bir gerekliliktir. Ülkemizde bu yönde değerli çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmaları; Arşiv belgelerinin yayınlanması ve değerlendirilmesi ve tarih te'liflerinin tahlil ve kritizasyonunun yapılması şeklinde iki alt başlıkta toplamak mümkündür. Hazırladığımız tezimiz Tarih teliflerinin tahlil kategorisinde değerlendirilebilir.

Bu çalışma Osmanlı-İran münasebetlerinde bir dönüm noktasını teşkil eden Kasr-ı Şirin anlaşmasının yapılmasına zemin hazırlayan olayları ihtiva etmektedir. Bu anlaşma ile günümüz Türkiye-İran sınırının büyük oranda çizilmiş olması eserin kaynak değerini bir kat daha arttırmaktadır.

Üç bölümden oluşan tezimizin birinci bölümünde eserin müellifi Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi'nin hayatı ve eserleri, Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi'nin Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) adlı eserinin telif sebebi, telif tarihi, eserin muhtevası ile yazma nüshalar ve nüshaların hususiyetleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde Zafernâme ışığında IV. Murad'ın Revan ve Bağdad seferleri değerlendirildi. Üçüncü bölümde ise Zafername'nin transkribe edilmiş metnini verdik.

Bu eserin seçiminde ve karşılaştığım her türlü zorlukların hallinde bana yardımcı olan kıymetli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. H.Mustafa ERAVCI'ya ve destek ve sabırlarından dolayı aileme teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

I- KARA ÇELEBİZADE ABDÜLAZİZ EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

A-HAYATI

17. yüzyıl tarihçilerinden olan Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi ile ilgili bilgilerimiz sınırlı olup, bunlar şuarı tezkireleri ile Kara Çelebizade’nin kendi eserlerinden çıkardıklarımızdan ibarettir.

IV.Mehmet devrinin alim, şeyhülislam ve müverrihlerindendir. Hüsameddin Hüseyin Efendi’nin soyundandır. Hüsameddin Efendi’ye Kara Çelebi-zade lakabı,vaktiyle Larende’ye yerleşmiş olan Niğdeli Kara Yakub Bin İdris Bin Abdullah (789-833) (1387-1429-1430)a damat olması nedeniyle verilmiştir.³

Büyük dedesi Hüsameddin Efendi çeşitli yerlerde müderrislikler yapmış, Bursa ve Edirne kadılıklarında görevde bulunduktan sonra Fatih Sahn-ı Seman Medresesi’ne müderris olarak atanmıştır. Burada müderrislik görevine devam ederken 926(1519-1520) da vefat etmiştir. İlim irfan sahibi olan Hüsameddin Efendi çeşitli haşiye ve risaleler kaleme almıştır.⁴

Hüseyin Hüsameddin Efendi’nin oğlu ve Abdülaziz Efendi’nin dedesi olan Hicri Muhyiddin Mehmed Efendi (ö.965/1557-1558) zamanın ünlü ulemalarından ve bilhassa Kemal Paşa-zade’den dersler almıştır. İlmiye yolunda Sahn müderrisliği ve İstanbul kadılığına kadar yükselmiş ve kelam ve fıkıh ilimlerine vâkıf bir müderris seviyesine gelmiştir. “HİCRİ” mahlasıyla Türkçe şiirler yazmış ve kendisinin oluşturduğu fetvalarını “Vaki’ât” adlı eserinde toparlamıştır. Mezarı Edirne Kapısı dışında Kemal Paşazade’nin kabri civarındadır.⁵

³ Ahmed Refik, *Alimler ve Sanatkarlar*, Ankara, 1980, s.123

⁴ Fatma Bindal (Arslan), *Kara Çelebi-zade Abdülaziz Gülşen-i Niyaz* (Tenkidli Metin/İnceleme), (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Atatürk üniversitesi, Erzurum, 1996, s.8

⁵ Nevzat Kaya, *Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi’nin Zeyl-i ravzatü’l-Ebrar’ı* (Tahlil ve Metin),(Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1990, s. XI

Muhyiddin Efendi'nin oğlu ve Abdülaziz Efendi'nin babası Hüsameddin Efendi (940-1007/1533-1534/1598-1599) müderrislik ve kadılık yaptıktan sonra Rumeli Kazaskerliğine kadar yükselmiştir. Daha sonra inzivaya çekildiği Bursa'da vefat etmiştir. Mezarı Emir Sultan Camii'nin batı kapısı önündedir.⁶

Kaynakların verdiği bilgiye göre Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi 1000 (1591-1592) yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl İsmi Muhammet'tir. Hüsameddin Efendi'nin en küçük oğlu olarak dünyaya gelmiştir.⁷

Babasının vefatı üzerine altı yaşında yetim kalan Abdülaziz Efendi müderrislik ve kadılık vazifelerinden sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerliği vazifelerinde bulundu. "Zuhuri" mahlasıyla şiirler yazdı. Güzel ahlaklı, misafirperver, ağırbaşlı, hayır ve hasenat sahibi biri olarak tanınan ağabeyisi Mehmed Efendi (970-1042/1562-63/1632-33)'nin yanına verildi

Mehmed Efendi tarafından iyi bir şekilde terbiye edilen ve çokta iyi tahsil gören Abdülaziz Efendi, tüm bunlara rağmen, 'zeyl-i ravzatü'l ebrar'da ağabeyisi Mehmed Efendi'nin ve onun oğlu Mahmud Efendi'nin davranışlarından şikayet etmektedir.⁸

Babasının zengin bir adam olmasına rağmen bülüğ çağına gelene kadar babasından kendisine kalan mirasdan faydalanamadığını, bülüğ çağına geldiği zaman da iki yüz altmış (260) altına nail olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca ağabeyisinden bir yabancıya bile davranılmayacak derecede eziyet gördüğünü, Allah'dan korkmayan kuldan utanmayan yeğeni Mahmud Efendi'nin kendisine eza ve cefa etmekte babası (yani Abdülaziz Efendi'nin ağabeyisi) Mehmed Efendi'ye rahmet okuttuğunu da belirtmektedir.⁹

⁶ Bindal, a.g.e, s.9

⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşayih-i Osmani- Osmanlı ünlüleri*, Sebül Yayınları, İstanbul, 1996, C.I, s .99 ve Kaya, a.g.e., s.XII

⁸ Franz Babinger, " *Abdülaziz Efendi, Kara Çelebi zade*" İslam Ansiklopedisi (M.E.B), İstanbul, 1993 C.I, s.64

⁹ Kaya, a.g.e. , s. XIII

Abdülaziz Efendi şöhretinin doruklarında olduğu dönemlerde yeğeni Mahmud Efendi'ye çok fazla iyilikte bulunmasına rağmen, Mahmud Efendi'nin bir kere olsun kendisine karşı iyilikte bulunmadığını, Bursa'da sürgünde oldu sırada Mahmud Efendi'nin kendisi için “Bursa'da huzurları var, İstanbul'a gelseler muktezay-ı hilkatleri üzre tek durmazlar. Biz hicab ederiz ” demiş olmasına çok üzülüğünü belirtmektedir.¹⁰

Şeyhülislam Hoca-zade Mehmet Efendi'nin damadı olan Abdülaziz Efendi Şeyhülislam Sunullah Efendi'den mülâzemet olarak , muhtelif medrese müderrisliklerinde görev yaptıktan sonra 1021 Cemaziyelahirinde (1612 Temmuz-Ağustos) Sıdkı Mehmed Efendi yerine Hayreddin Paşa Medresesine; 1024 Rebi'ul evvelinde (1614 mart-nisan)Tevfiki-zade Ahmed Efendi yerine Ali Paşa-yı Cedid Medresesine; 1025 Rebi'ul evvelinde (1616 Mart-Nisan), Fenari-zade Şeyhi Efendi yerine, Piri Paşa Medresesine; 1026 Rebiulahirinde (1617 Nisan-Mayıs) Benli Abdülgani yerine, Kalenderhane Medresesine; 1029 Muharreminde (1619 Aralık, 1620 Ocak) Arap İmam-zade Mustafa Efendi yerine Sahn-ı Seman Medreselerinin birine müderris tayin olunmuştur.¹¹

1030 Rebiul evvelinde (1620 Ocak,-Şubat) Hüsam-zade Mustafa Efendi yerine, Bursa Sultaniyesine ve aynı senenin Zilhiccesinde (1621 Ekim-Kasım), selefi Sıdkı Efendi yerine Edirne Selimiyesi'ne tayin olunmuştur. 1032 Receb'inde (1622 Mayıs-Haziran), Amasyalı Abdullah Efendi yerine Vefa Hakaniyesinde müderris olmuştur.¹²

Sultan I. Mustafa zamanında Fatih Cami'i vakasına (Şaban 1032- Haziran 1623) katılması nedeniyle Bursa'da Molla Hüsrev Medresesi verilerek¹³ başşehir İstanbul'dan uzaklaştırılan Abdülaziz Efendi, IV. Murad'ın cülûsundan sonra affedilerek İstanbul'a gelmiş;1033 Rebiulevvelinde (1623 aralık, 1624 ocak) Baki-zade Abdurrahman Efendi yerine Süleymaniye Medreselerinin birine terfi ederek, aynı sene Cemaziyelahirinde (1624 mart) Seyfi-zade Abdurrahman Efendi yerine, Yenişehir

¹⁰ Bindal, a.g.e, s.10

¹¹ Kaya, a.g.e. , s. XIII

¹² Bindal,,a.g.e, s.11

¹³ Veli Ertan, “ Osmanlı Devletinin Değerli Şeyhülislamlarından Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi’”,Türk Yurdu,C.6,S.12 (342),s.25

kadılığına tayin olunmuştur. 1034 Rebiulevvelinde (1624 Aralık-1625 Ocak) bu görevinden ayrılan Abdülaziz Efendi 1036 Cumadel ahiresinde (1627 Şubat-Mart) Mekke kadısı olmuşsa da bu görevinden 1037 Rebiulahirinde (1627 aralık) azledilmiştir.¹⁴

Abdülaziz Efendi İstanbul'a geldikten sonra 1040 Cumadelahiresinde (1631 ocak) Edirne kadısı, 1043 Receb'inde (1634 nisan) ise Ahi-zade Seyyid Mehmed Efendi yerine, İstanbul kadılığı görevine getirilmiştir.¹⁵

IV. Murad'ın Lehistan seferi için Edirne'de bulunduğu sırada, İstanbul'da meydana gelen yağ kışkığının sebebinin İstanbul kadısı olan Abdülaziz Efendi'nin narh hususunda gösterdiği katı tutumundan kaynaklandığı Padişaha bildirilmiş, Padişah IV. Murad Bostancı-başı Duçe Efendi'ye kendi eliyle yazdığı hattı hümayununu göndererek İstanbul kadısı Abdülaziz efendinin tevkif edilip bir kayığa bindirilmesini ve adalar civarında boğularak denize atılmasını emretmiştir.

Duçe Efendi, Abdülaziz Efendi'yi bir kayığa bindirip Adalar'a doğru açılmış ve padişahın kendi verdiği iradesi icabınca Aziz Efendi'yi boğarak denize atacağı sırada Sadrazam Bayram Paşa, Padişah IV. Murad'dan idam cezasının Kıbrıs'a sürgüne çevrildiğini belirten ikinci bir iradeyi alarak süratle Duçe Efendiye göndermiş ve bu sayede Abdülaziz Efendi'yi ölümden kurtarmıştır. Abdülaziz Efendi 1044 Muharrem'inde (1634 Haziran-Temmuz) bir gemiye bindirilerek Kıbrıs'a sürgüne gönderilmiştir.¹⁶

Bu olay üzerine Abdülaziz Efendi ;

‘‘Hatt-ı mensuh gelmedi amele

Hatt-ı nasih anı giderdi hele’’ beytini söylemiştir.¹⁷ Kıbrıs'a sürgün edilmesini ise Gülşen-i Niyaz'ında şöyle anlatmıştır:

¹⁴ Kaya, a.g.e. , s. XIV

¹⁵ Bindal, a.g.e, s.11

¹⁶ Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, (Çev. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1968, C.III, s.1267.

¹⁷ Kaya, a.g.e. , s. XVI

*İktida itdi çünki terk-i vatan
Ki olam kûşe-gi-i beyt-i hazen*

*Mütekâdi olub o fırka heman
Virmediler bu ben fakire eman*

*Dâmenüm aldılar garim âsâ
Hânedanumda kobdı vâveylâ*

*Olmadı çare neyleyem bir dem
Ben garib eyleye vedâ-ı harem*

*Aldılar gitdiler saray'a beni
Ya'ni dergâh-ı pâdişaha beni*

*Bi tevakkuf koyub kadırgaya
Saldılar ben garibi deryaya*

*Münhedim oldu hane-i ikbal
Kapladı ben garibi gerd-i melal.¹⁸*

Çok sevdiği vatanından ayrılmanın acısını, çocuklarından ve eşinden dostundan ayrılışının verdiği hüznü ve deniz yolculuğunun kahır ve zahmetini anlattıktan sonra;

*Üstüme kuh-ı gussa vü enduh
Çökdi çün ben za'ifi itdi sütuh¹⁹*

beytiyle Kıbrıs'a sürgün edilmesinden duyduğu üzüntüyü anlatmaktadır.

---

¹⁸ Bindal,,a.g.e, s.12

¹⁹ Kaya, a.g.e. , s. XVI

Kıbrıs'ta gurbet acısını, ailesi ve dostlarından ayrılmanın üzüntüsünü duyan Abdülaziz Efendi, orada düşman yüzü görmeyeceği içinde sevindiğini;

*‘Sanmanız kim diyar-ı gurbette
Kişi mesrur olub safa sürmez*

*Dur olur gerçi kim ehbbadan
Hele a'da yüzün dahi görmez* ²⁰ beytiyle anlatmaktadır.

Abdülaziz Efendi Kıbrıs adasına çıkışını ise şu beyitlerle anlatmaktadır:

*Bu tarik ile sabr-u şükr iderek
Vasıl olduk cezireye giderek*

*Güyya kendü haneme geldüm
Murg idiüm aşuyanuma geldüm*

*Çünkü şehre gelüb duhal itdük
Anda bir menzile nüzul itdük*

*Açılur sahn-ı cami'e babı
Görinür nur-ı şem'i mihrabı*

*Nam-ı pâkidürür Ayasofoyya
Mu'tekif anda nice sufyye.*²¹

Abdülaziz Efendi Kıbrıs'ta kaldığı süre boyunca Kıbrıs'takilerin kendisine çok iyi davrandıklarını, hatta çoğu akraba ve eş-dosttan bile daha sadık olduklarını ise şöyle anlatmaktadır:

---

²⁰ Bindal, a.g.e, s.13

²¹ Kaya, a.g.e. , s. XVII

*Kıbrısiler hod itdiler ifrat
Gösterüb ben fakire ruy-ı neşat*

*Bez-i mal ile eyleyüb imdad
İtdiler bu dek hazinimi şad*

*Unudulmak olur mı böyle kerem
Az düşer gerçi lutfu böylece dem*

*Yâr-ı sadıkdur akrabadan yeg
Akraba sadık olmasa yeg seg.²²*

Kıbrıs adasında bir buçuk yıl kalan Abdülaziz Efendi, yaşının da kırk beş olduğunu ifade etmektedir

*Bir buçuk yıl görildi gam ancak
Geçdi gaflet ile hod ömr mutlak.²³*

Sonra ‘ simasında semere-i salah zahir olmuştur’’ diye bazı devlet erkanının IV. Murad nezdinde af ve ricada bulunması üzerine padişah IV. Murad tarafından Abdülaziz Efendinin İstanbul’a geri dönmesine izin verilmiştir.²⁴ İstanbul’a dönebileceği haberi ramazan’ında kadir gecesini (1636 ocak-şubat) Abdülaziz Efendi’ye verilince;

*‘ leyletül-kadr idi o gice meger
Can feda olsa layık ana eger*

*Cana viridi huzur ol name
Kalbe oldı sürur ol name’’²⁵ beyitleriyle içindeki sevincini nağmelere dökmüştür.*

²² Bindal, a.g.e, s.14

²³ Bindal, a.g.e, s.14

²⁴ Refik, a.g.e. , s. 125

²⁵ Bindal, a.g.e, s.14

Abdülaziz efendi bundan sonraki yaşamında da sürgün hayatından dolayı duyduğu sıkıntıyı anlatmaya devam ettiği gibi mihnet günlerinde dahi isyana düşmediğini şu beyitlerle dile getirir:

Beni ger öldürürse mihnet-i cu
*İtmezem gayr dergehine rücu*²⁶

Ömür boyunca sıkıntı, gurbet ve sefer yorgunluğu çektiğini işlerinden avare olduğunu, istikamet ve sadakatten ayrılmadığını, tüm bunlara rağmen iftiraya uğradığını şu beyitlerle anlatır:

Ayrılub menzil-ü mekanumdan
Oldum avare hanümanumdan

Hazretine yog idi dilde keder
Hatırum kalmamışdı zerre kadar

İftiralar idiü bana hasid
Söylemiş bulduğunu ol fasid

Hakk bilür yek sadakat itmiş idüm
*İstikametle hizmet itmiş idüm.*²⁷

1045 Ramazan'ında (1636 Şubat) affedilen ve aynı yılın Şevval (Mart) ayında İstanbul'a dönen Abdülaziz Efendi²⁸, IV. Murad'ın vefatına kadar resmi mansıblardan uzak bırakılmış ve Dimetoka kazası kendisine arpalık olarak verilmiştir. Bu zaman zarfında Abdülaziz Efendi evinde inziva hayatı yaşamış ve ilmi araştırmalarda bulunarak, eserlerinin telifiyle uğraşmıştır.²⁹

²⁶ Bindal, a.g.e, s.14

²⁷ Kaya, a.g.e. , s. XVIII

²⁸ Refik, a.g.e. , s. 125

²⁹ Refik, a.g.e. , s. 125 ; Kaya, a.g.e. , s. XVIII

Sultan İbrahim devri olaylarından müteessir olanlardan birisi de Abdülaziz Efendidir. Hezar-pare paşa ve etrafındakilerin Sultan İbrahim'i igfal ettiklerini, makam ve mevkilerini kuvvetlendirmek için milleti felakete düşürmekten geri durmadıklarını gören Abdülaziz Efendi, olayları derin üzüntülerle eserine kaydetmiştir.

18 Recep 1058 (8 Ağustos 1648) yılında meydana gelen karışıklıkta saraya giderek Sultan İbrahim'i tahttan indirenler arasında yer alan Abdülaziz Efendi :

' gördüm ki meclis mümtedd ve der-i ümmid münsedd olub tab-ı temmuz-ı saman-suz olmağın silah-pûş-ı meydan riz-i kubbe-i âsmânda deverân asker-i derya huruşu cuşe gelüb az kaldı ki taraf-ı bâb-ı Hümâyun'a sûret-i hücum-ı cezr ü med gösterüb bigane vü gark-ı tufan-ı belâ ola.

Nâ-çâr bu fakir sevbazlık idüb kadem-i güstahi birle Valide olduğu mahale varub... fırsat fevt olmağa karib olub ri'ayet ü hürmet-i meclis zamanı değil idi. Kemal-i sadakatdan nâşi bi-tehaşi merasim-i edebi ber taraf idüb Vezir ve Müftüye hitaben ' Bunda bizsiz ne işiniz vardır? Eğer ancak ikiniz ile hizmet görüleceğini bilseler bizi dahi götürmezler idi. Heman sizleri gönderirler idi. İki üç sa'atdir bir yerdesiz ne maslahat gördünüz? Aceb can sohbeti edecek vakit bulmuşsuz. İş işden geçiyor. Siz dahi ma'kul musahabetin edersiz. Asker sizi bir maslahat görür deyü ol i'tikad ile sükut ediyorlar. Netice-i ictimainız didar ve görüşmeye çıktığından haberdar olurlarsa ne süz kalursuz, ne biz. Devleti kayırmak hacetiniz değil. Ancak ne oturacak zamandır. Elbette hemen şimdi şehzade-i civan-baht hazretleri şeref efzay-i tac u taht olub zebanekeş olan ateş-i fitneyi bi-tariki'l-inhisar bu vech üzre teskine isti'cal lazımdır. Şöyle ki bir an dahi tehir oluna, sonra yüz tedbirnetice-pezir olmaz''³⁰ diyerek hadiseyi anlatmakta ve Valide Kösem Sultanı ikna ettiğini, Valide Sultan tarafından giyindirilip hazırlanan yedi yaşındaki şehzadeyi bizzat kendisinin sağ koltuğundan tutarak tahtın yanına getirdiğini; Sultan İbrahim'in bire hainler bu nasıl işdir? Ben Padişah değil miyim? Sözlerine; " Hayır, Padişah değilsin. Ümur-ı şeriyye'ye ve diniye adem-i takayyud ile cihan-ı haraba verdin ve evkatınızı lehv-u gaflet ile geçürüb

³⁰ Kaya, a.g.e. , s. XIX

rüşveti faş ve zalameti aleme musallat ve beytü'l malı itlaf u israf etdiniz'³¹ diye cevap verdiğini ifade etmektedir.

Abdülaziz efendi IV. Mehmed'in cülusundan sonra 1058 Receb (1648 Temmuz-Ağustos) inde Rumeli Kazaskerliğine getirilmiştir. Abdülaziz Efendi'nin bu göreve getirilmesi üzerine zamanın önde gelen şairlerinden Mustafa Çelebi bu olaya şöyle tarih düşürmüştür:

*“ bir hak-şinas söyledi tarih-i nasbını
layık Aziz efendiye izz ile şadr-ı Rum ”*³²

Bu tarihten sonra Valide Sultan ile Abdülaziz Efendi arasında düşmanlık başlamıştır. Sadrazam Sofu Mehmed Paşa ile olan dostluk ve samimiyetine güvenen Abdülaziz Efendi, Valide Sultanın hassını görerek sarayın buz masraflarına varıncaya kadar hesap ettirmiştir. Abdülaziz Efendi'nin bu tür davranışları Kösem Sultan ile bizzat görüştüğü zamanlarda da devam etmiştir. Bu durum ise Abdülaziz efendi ile Kösem Sultan arasındaki husumetin önlenemez bir hal almasına neden olmuştur.³³

Abdülaziz Efendi Kösem Sultana karşı yaptığı hareketlerde bundan daha da ötesine giderek, Kösem Sultanı Eski Saraya nakl etmek için uğraşmıştıysa da bu girişimi Turhan Sultanın henüz tecrübesiz olması nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.³⁴

Abdürrahim Efendi'nin azlinden sonra sıra kendisinde olmasına rağmen Valide Sultanın arzusu ile Şeyhülislamlık makamına Bahai Efendi getirilince; “ Bahai Çelebi İstanbul Kazasında sekizinci halefimiz iken Kalem-i Fetva'yı ana teslim ettirmekle nakz-ı kanun-ı kadim, belki hatk-i namus şer-i kavim eyledi” sözüyle kanuna muhalif hareket edildiğini savunan Abdülaziz Efendi ve te'lifi olan fıkha ait 'El-kafi' adlı eserini 7 Ramazan 1059 (1649- 14 Eylül) da Arz Odasında bizzat Sultan'a takdim ettiğinde kendisini memnun edebilmek gayesiyle Şeyhülislamlık payesi verilmiştir.³⁵

³¹ Bindal, a.g.e, s.16

³² Bindal, a.g.e, s.16

³³ Bindal, a.g.e, s.17

³⁴ Refik, a.g.e. , s. 127

³⁵ Kaya, a.g.e. , s. XXI

Abdülaziz Efendinin şeyhülislamlık payesi alması bir çok şahsı memnun etmiştir. Bunlardan Cevri Çelebi tarih düşürdüğü şu beyitlerde olayı şöyle ifade etmektedir:

‘‘ Dedi bu irtifa-i rütbenin tarihini cevri
Aziz-i aleme ola mübarek paye-i fetva’’³⁶

Aynı yıl Ramazan ayının 15. gününde sarayda yapılan bir kabul resminde vezirlerden önce arza girmeye çalışan Abdülaziz Efendi ‘ye vüzeradan Kenan Paşa dirsek vurmak suretiyle kendisini geriye atmış ve aynı hareketi diğer vezirlerin de yapmaları üzerine Anadolu Kazaskeri’nin yanına düşmüştür.³⁷

Şeyhülislamlık payesini tam icra edebilmek ve kendi ifadesiyle ‘‘kudat hücumu sıkleti kayıtlarına giriftar olmak münasib olmayub, evan-ı piride bakıyye-i ömr-i Aziz-i cenab-ı rabbü’l erbab hidmetine sarf etmek için ‘‘ 8 Şevval 1059 (1649- 15 Ekim) da vazifesi olan Rumeli Kazaskerliğinde mütekaid olmuştur.³⁸

Tırnova ve Sahra kazaları kendisine arpalık olarak verilmişse de 1060 Şevval (1650 Eylül- Ekim) inde bu arpalıkları İmam-i Sultani Şami Hüseyin Efendi’ye verilerek kendisine Mihaliç ve Kirmasti kazaları arpalık olarak verilmiştir.³⁹

Bahai Efendi, tütün hakkında verdiği fetva ile tütün içmeyen ağalarla birlikte Bektaş Ağa’nında husumetini üzerine çekmişti. Bahai Efendi İngiliz balyosu meselesi üzerine görevden alınınca ‘‘ Abdülaziz bizim katilimiz, devlet-i düşmanımızdır’’ diyen Valide Sultan’a rağmen ve sarayın istediği Abdürrahim Efendi’nin Kudüs’te olması, fetva makamının da boş bırakılmayacağı için Bektaş Ağa’nın da ısrarı üzerine 1061 Cumadel ula (1651 Nisan – Mayıs) ında Abdülaziz Efendi senelerden beri arzu ettiği Meşihat Makamına kavuşmuş oldu.⁴⁰

³⁶ Bindal, a.g.e, s.17

³⁷ Refik, a.g.e. , s. 129

³⁸ Refik, a.g.e. , s. 127 ; Bindal, a.g.e, s.18 ; Kaya, a.g.e. , s. XXII

³⁹ Kaya, a.g.e. , s. XXIII

⁴⁰ Bindal, a.g.e, s.18

Abdülaziz Efendi, Şeyhülislam olmasını şöyle anlatmaktadır :

‘‘ taraf-ı saltanat-ı aliye ile ağalar miyanında cereyan eden ahvalen habir ü agah değil idim. Negah ba de eda i’z zuhur kethüday-ı taberdaran geliüb canib-i cenab-ı saltanat-me abdan peyam-ı da’vet getürdü.

İmtidad-ı zaman-ı azl ve kat-i ümmid-i nasb ile esb ü esbab mevcud olmayub naçar semend-i müste’ar ve ariyeti destar ile azm-i dergah-ı ikbal ü cah olundu.

Daru’ssa’ade Ağası Kapısı dahilinde şehzadeler talimine mahsus mescidde yed-i müeyyedleri iltisamı ile istisad olunub, pürsiş-i hatırdan sonra rütbe-i ülya-yı fetvaya is’ad-ı

Mutazammın Hatt-ı Hümayun ihsan buyurdular.

‘‘ cenabımıza fetva hizmetin tefviz eyledik. İmdi din ü devletimize ve ümmet-i Muhammed’e layık olan işleri şer’i şerif muktezası üzre görmenüz lazımdır.her emrinizi Cenab-ı Hakk’a tefviz eylemişüz’’ deyü Hatt-ı Şerif ile tahrir buyurdularında Besmele-i Şerifi yad buyurub ba’dehu ‘‘mübarek olsun ‘‘ deyü nutk-ı can-bahş ile hane-i kalbimizi abad buyurdular.’’⁴¹

Büyük ve soylu bir aileye mensup olan Abdülaziz Efendi örf ve adetlere son derece bağlı bir insandı. Bu bağlılığını Şeyhülislam olduğu zamanda göstermiştir. Fetva payesine gelen ulema Divan-ı Hümayun’da merasimle sultanın elini öper ve kendilerine kürk giydirilirdi. Yahya Efendi’den sonra müftü olanlar bu adeti terk etmişlerdir. Fakat Abdülaziz Efendi Şeyhülislam olunca, unutulmaya yüz tutan bu adeti yeniden ihya etmiştir.⁴²

Şeyhülislamlığı zamanında müderrislerin tayin edilmesinde hassasiyet göstermiş ve vakıfların tanzimi ile uğraşarak Fatih, Sultan Selim ve Sultan Süleyman Vakıfları’nın düzeltilmesinde büyük gayretler göstermiştir. Örneğin Sultan Süleyman

⁴¹ Bindal, a.g.e, s.18-19

⁴² Kaya, a.g.e. , s. XXV

Vakfının iradı yevmiye altı bin akçe, masrafı yedi bin beş yüz akçe iken, masrafları azaltmak suretiyle irad ve masrafı eşit hale getirmişti.⁴³

Vezir-i Azam Melek Ahmed Paşa'nın azledilerek Siyavuş Paşa'nın sadarete getirilmesiyle neticelenen ayaklanmada kul taifesinin kendilerine zorla zuyuf akçe vererek zulüm ve tazyik yaptıklarından şikayetçi olan İstanbul esnafı, toplanıp Vezir-i Azam Melek Ahmed Paşa'ya gitmişler, durumlarının iyi olmadığını ,artık dükkanlarının kiralarını zor ödeyebildiklerini ,yeni vergileri ödemeye tahammüllerinin olmadığını bildirmişlerdir. Tüm bu yaptıkları açıklamalara rağmen bir sonuç alamadıkları gibi bir de Vezir-i Azam Melek Ahmed Paşa'dan azar işitmişlerdir. Bunun üzerine İstanbul esnafının büyük bir bölümü dükkanlarını kapatarak on bin kişilik bir kalabalıkla beraber Davut Paşa mahkemesi yanındaki şeyhülislam Abdülaziz Efendi'nin evine gelmişlerdir.⁴⁴

- *“ Bu mertebe zulm ve bidada haşaki rıza-i hümayu ola. Bizim derdimize dermana himmet buyurun. Yoksa halimiz perişan ve makamımız zindan olmak mukarrerdir”* diye sıkıntılarını şeyhülislam Abdülaziz Efendi'ye bildirmişlerdir.⁴⁵ Abdülaziz Efendi :

- *“ Hazineye ta'alluk eden işlerde alakamız yokdur. Böyle hususlara karışmağa kadir değilim, yine heman paşaya varın”*⁴⁶ diyerek başındaki kalabalığı çevresinden ve evinden savmak istediye de Saraçhane Kethüdası Ramazan Dede ve ileri gelen birkaç kişi:

“ kendinizden kürkler istendikte ayağa kalkub Sultan İbrahim'i ve veziri katlettiniz. Şimdi bizim halimiz ile neden meşgul olmazsınız? Elbette emir, şer'idir. Ya kalk önümüze düş veya ne olacaksa olsun” diye yüksek sesle bağırınca⁴⁷; Abdülaziz Efendi :

---

⁴³ Bindal, a.g.e, s.19-20

⁴⁴ Refik, a.g.e. , s. 136

⁴⁵ Kaya, a.g.e. , s. XXVI

⁴⁶ Bindal, a.g.e, s.20

⁴⁷ Kaya, a.g.e. , s. XXVI

“*padişah hazretlerine iki defa haber gönderdim, sözümlün te’siri olmadı. Hatırınız için bir kere daha Padişah Hazretleri’ne dua-name yazayım, umulur ki bunun tesiri olur*” diyerek tezkireyi hazırlamış ve “*siz buradan gitmeden tezkirenin cevabı gelir, taraf-ı Saltanat-ı aliyye’den da’vet buyurulmadıkça gitmek uygun olmaz*” diyerek onları oyalamış ve bir yandan Vezirlere ve Yeniçeri Ağaları’na gizlice haber göndererek yardım istemiştir. Halk razı olup dağılmak üzere iken, aralarından bazıları, “*Bu iş böyle olmaz. Müftü önümüze düşsün beraber gidib hali Padişah’a arz edelim*” deyince çaresiz kalan Abdülaziz Efendi :

“*biz gitmeziz demedik, muradımız ma kulünmülahaza idi. At eğerlensin ne ola gidelim*”⁴⁸ demiş ve abdest bahanesiyle diğer odaya geçmişse de kapısının önünde bekleyen halk Abdülaziz Efendi’yi yakalamış ve zorla ata bindirmişlerdir. On bin kişi ile birlikte saraya doğru yola çıkan Abdülaziz Efendi’nin başındaki bu kalabalığa çevredeki dükkan sahipleri de destek vermişler ve Abdülaziz Efendi At Meydanına geldiği vakit çevresindeki kalabalığın sayısı yirmi bine ulaşmıştı. Ayasofya’nın önüne gelindiği zaman Abdülaziz Efendi saraya girmek için izin istemiş ve gerekli izin gelince de beraberindeki kalabalıkla beraber Saray-ı Hümayun’a girmiştir

Saraya giren Abdülaziz Efendinin kaderi burada da ters gitmeye devam etmiştir. Haremden Ağalarla kavga edip gelen Valide Sultan hıncını Abdülaziz Efendi’den alırcasına;

“*Bu eşhası niçün def etmeyüb saray’a getürdünüz?*” deyince Abdülaziz Efendi :

“*Biz bunları getürmedük ,bunlar bizi getürdüler. On hizmetkarlı bir ademiz, def’lerine bir vechile kadir olamadık. Hala Saray-ı amire’de edna mertebe üçbin adem vardır. Siz def edin. Şikayetler fakirden değil Vezir’dendir.*”⁴⁹ diyerek kendisini savunmuştur.

Kösem Sultan’ın öldürülmesinden sonra Ağalarla Sarayın arası iyice açılmış, İstanbul eşrafı saraya davet olunmuş, Divan-ı Hümayun önüne taht kurulmuştur.

⁴⁸ Bindal,,a.g.e, s.20-21

⁴⁹ Bindal,,a.g.e, s.21

Sancak-ı Şerif çıkarılarak şehre salınan münadilerle şehirli sancak altına çağırılmış, Ağa Kapusu'nda toplanan Ağa'lar ise ulemayı Ağa Kapusuna davet etmişlerdir.

Şeyhülislam Abdülaziz Efendi'ye sabaha kadar birkaç defa adam gönderilmiş, sabahleyin saraydan da davet gelince tereddüde düşen Şeyhülislam yanında bulunan sadık adamlarıyla meşveret etmiş, Tiryaki solak Ahmed ve Ahmed Ağalar, Saray'a gitmesini tavsiye etmelerine rağmen, Ağalar'a vefa borcu olduğunu söyleyerek, Ağa Kapusu'na gitmiştir.⁵⁰ Böylelikle entrikalarla dolu hayatının en büyük siyasi hatasını da burada yapmıştır.

Bu olaylardan saray galip çıkınca Abdülaziz Efendi 15 Ramazan 1061 (1651 – 3 Ağustos)da azledilmiş,⁵¹ diğer ulema ile birlikte Saray'a gelerek içeri girmek için izin istediğinde “ *Bostancıbaşı yanında kalsın* ” diye huzura kabul edilmeyerek meşihattan uzaklaştırılmış, bunun üzerine Samatya'daki evine giderek istirahata çekilmiştir.⁵²

Yeni Şeyhülislam Ebu Said Efendi, Abdülaziz Efendi gibi güçlü bir şahsiyetin İstanbul'da kalmasını kendi çıkarları açısından doğru bulmamıştır ve bir kadir gecesi fermanla evinden alınan Abdülaziz efendi Samatya'dan bir kayığa bindirilerek Sakız Adası'na sürülmüştür. Adaya çıktığı ilk günlerde arkadan gelen ikinci fermanla Sakız Kazası'nın kendisine arpalık olarak verildiği bildirilmiştir.⁵³

Günlerini gurbetin vermiş olduğu sıkıntı içinde geçiren Abdülaziz Efendi , kendisinin suçu olmadığını, yanlış anlamaya maruz kaldığını, sürgünü hak etmediğini, Saray'a son derece hürmetkar olduğunu söyleyerek etrafa mektuplar göndermiş ve affı için Padişah' a doksan beyitlik bir terhib-i bent yazmıştır.⁵⁴

⁵⁰ Kaya, a.g.e. , s. XXVIII

⁵¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani Yahud Tezkire-i Meşayih-i Osmani- Osmanlı ünlüleri*, Sebil Yayınları, İstanbul 1996 C.I, s.99 ve Kaya, a.g.e., s.XII

⁵² Refik, a.g.e. , s. 138

⁵³ Kaya, a.g.e. , s. XXIX

⁵⁴ Kaya, a.g.e. , s. XXIX

Rodos, İstanköy, Sakız ve Midilli'nin dışındaki diğer adaların düşman istilasına maruz kalması ve geriye kalan adalarında istila ihtimalinin bulunması üzerine imkanı olan herkes adalardan kaçmaya başladı. Bu sıralarda sıkıntı ve üzüntü içerisinde günlerini geçirmekte olan Abdülaziz Efendi'ye Sakız Adasına bir naib bırakarak Bursa'ya gelmeleri emredilmiştir. 1062 Cumade'l-ûlâ (1652 Nisan-Mayıs) Abdülaziz efendi bu gelen habere çok sevinmiş ve kendisi için gönderilen Bey Gemisi'ne binerek rahat bir yolculuktan sonra kısa zamanda 12 Cumade'l-ûlâ 1062 (1652- 22 Nisan) tarihinde Mudanya İskelesi'ne, oradan da Bursa'da ki ceddinden kalma evlerine gelerek yerleşmiştir.⁵⁵

Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi ile Hoca-zade Mesud Efendi'nin arası iyi olmadığı için meşihat makamında bulunan Mesud Efendi 10 Cumade'l-ula 1066 (1656 – 6 Mart) tarihinde Abdülaziz Efendi'nin Sakız arpalığını alarak, Mudanya'ya arpalık olarak Abdülaziz Efendi'ye vermişti. Mesud Efendi'nin plânı Abdülaziz Efendi'nin bu değişimi kabul etmemesi, Abdülaziz Efendi'yi itaatsizlikle suçlamak için eline bir koz geçmesi idi.

Durumu sezen Abdülaziz Efendi, “ *Mudanya arpalığı Sakız'dan birkaç mertebe daha tercih olunur, lütfunuzdan memnun olduk*” diyerek bu şahsına yönelik hareketi kendi içine çekerek, bu hareketiyle Hoca-zade'nin olası bir şerrinden kendisini kurtarmıştır.⁵⁶

Ömrü boyunca birçok defa sürgüne maruz kalan Abdülaziz Efendi, ömrünün son demlerini de böylelikle sürgünde geçirmiş oldu. Büyük sıkıntılar içinde geçen ömrü 6 Rebi'ül Ahir 1068 (6 Ocak 1658) gecesi saat beşte sona ermiştir. Abdülaziz Efendi'nin vasiyeti üzerine Bursa'da Deveciler Mezaristanı yakınlarındaki Timurtaş Muallimhanesi civarında defn olunmuştur.⁵⁷

---

⁵⁵ Bindal, a.g.e, s.22

⁵⁶ Refik, a.g.e. , s. 144

⁵⁷ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Ankara, 2000, s.225

B-ESERLERİ

a- EDEBİYATA DAİR ESERLERİ

- 1- Gülşen-i Niyaz⁵⁸
- 2- Münaca'at⁵⁹
- 3- Divân⁶⁰
- 4- Risâle-i Kalemîyye⁶¹

b- DİNİ ESERLERİ

- 1- Mir'atü's-safâ⁶²
- 2- Fevayihu'n-Nebîyye fi Siyeri'l-Mustafaviyye⁶³
- 3- Nefhatü'l-Üns fi Şerhi Ravzati'l Kuds⁶⁴
- 4- Hallü'l İştibah an Ukadi'l-Eşbah⁶⁵

Abdülaziz Efendi'nin dini eserleri arasında bu eserlerle birlikte Hilyetü'l Enbiyâ, Kitabu'l-elgaz fi Fıkhı'l-hanefî, El-Kafî, Fetevâ, Risaletün fi-kavli'l Beyzavi ve li'l Mu'teber Tahsis Haze'l-hükm ve Ahlak-ı Muhsini Tercemesi adlı eserleride vardır. Ancak bunlar hakkındaki bilgiler çok sınırlıdır.⁶⁶

⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Kaya, a.g.e, s. XLI

⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Bindal, a.g.e, s.35

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri (1299-1915)*, İstanbul , 1975, C.III, s.80-81

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s.81

⁶² Kaya, a.g.e. , s. XL

⁶³ Kaya, a.g.e. , s. XL

⁶⁴ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s.82

⁶⁵ Kaya, a.g.e. , s. XLIII

⁶⁶ Kaya, a.g.e. , s. XLIII- XLIV

c-TARİHE DAİR ESERLERİ

1 – Ravzatü'l Ebrari'l Mübin bi-Vekai'i Selefi'l-maziyye ve'l Ahbar

Hz. Adem'den 1058 (1648) yılına kadar geçen vekayi'ine alan umumi bir tarihtir. Bu eser dört fasıl ve iki tekmilden oluşmaktadır. Bu eserde İslamdan önceki peygamberlerin kıssa ve menkıbeleri, Hz. Peygamber, savaşları ve dört halife dönemi, İslam hükümdarları ile IV. Mehmed'in cülusuna kadar geçen süredeki Osmanlı tarihinden bahsedilmektedir.⁶⁷

Abdülaziz Efendi bu eseri Rumeli Kazaskeri olduğu sırada 1059 (1649) yılında Sultan IV. Mehmed Han'a takdim etmiştir.⁶⁸

Ravzatü'l Ebrar, mısır'da Bulak Matbaasında 1248 (1832-33) yılında basılmıştır. Bu basılan kısmı eserin tamamını kapsamamaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa bölümü 845 numarada bulunan yazma nüshasıyla aralarında farklılıklar bulunmaktadır.⁶⁹

2- Zeyl-i Ravzatü'l Ebrâr

Bu eser Hz. Adem'den 1056 (1648) yılına kadar geçen olayları muhtasar bir şekilde kendisinde toplayan Ravzatü'l Ebrar adlı esere zeyl olarak Bursa'da sürgünde iken yazılmıştır.

IV. Mehmed'in cülusundan kendi ölüm tarihi olan 1068 (1658) yılına kadar geçen 10 yıllık vekayii içine alan bu eser aynı devir içindeki bazı önemli olaylara yakından tanık olan bir devlet adamının ağır hitaplarda bulunduğu akıcı ve gayet santkar bir şekilde yazdığı bir çeşit hatıratır.⁷⁰

⁶⁷ Refik , a.g.e., s.142

⁶⁸ Kaya, a.g.e. , s. XXXVII

⁶⁹ Bindal, a.g.e, s.36

⁷⁰ Refik, a.g.e., s.142

3- Süleyman-name

Kanuni Sultan Süleyman'ın cülusundan vefatına kadar olan fetihleri ve bu zamanda yetişen Ulema ve Vüzera'dan bahsetmektedir. 1248 (1832-33) yılında Mısır'daki Bulak Matbaasında basımı yapılmıştır.⁷¹

4- Zafer-nâme

(Tarihçe-i Fethi Revan ve Bağdad)

a. Eserin Te'lif sebebi ve Tarihi

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, eserin te'lif sebebinin, zamanın Sadrazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın, Revan ve Bağdad zaferlerini ihtiva eden bir eser kaleme almasını istemesi şeklinde açıklamaktadır.⁷² Müellif eserin te'lif tarihini eserin son bölümünde 1052 (1652) yılı olarak zikretmiştir.⁷³

b. Eserin Muhtevası

Zafername IV. Murad'ın Revan seferi için Üsküdar'dan hareket tarihi olan 21 Ramazan 1044 (10 Mart 1635) 'den başlayarak, Kara Mustafa Paşa'nın Kasr-ı Şirin'de Osmanlı-İran barış anlaşmasını imzalamasından sonra İstanbul'a vasıl olduğu tarih olan 11 Ramazan 1049 (5 Ocak 1640) tarihinde sona erer. Eser alt başlıklarla beraber sekiz bölümden oluşur.

Birinci bölümde; IV. Murad'ın Revan seferi için İstanbul'da yapmış olduğu sefer hazırlıklarından, bu hazırlıkların tamamlanmasının ardından ordunun Üsküdar'dan hareket etmesinden ve Revan'a varılarak Revan savaşının yapılmasından ve Osmanlı ordusunun zaferinden bahsedilir.

İkinci bölümde; Padişah Revan seferinde iken İstanbul'da meydana gelen olaylardan, devlete isyan eden kişilerin idam edilmelerinde ve bizzat Padişah

⁷¹ Bindal, a.g.e, s.36

⁷² Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, *Zafername*, Esad Efendi Ktlg, No: 2086/3, v.41a-41b

⁷³ Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, a.g.e., v. 41b

Hazretlerinin emri ile kardeşleri Şehzade Bayezid ve Süleyman'ın idam edilmelerinden bahsedilir.

Üçüncü bölümde; padişahın istanbul'a dönüşünden sonra yaptığı icraatlardan, İran ordularının Revan'ı tekrar ele geçirmelerinden ve buna mukabil IV.Murad'ın Bağdad seferine çıkmasından bahsedilir.

Dördüncü bölümde; Padişah IV. Murad'ın Bağdad seferinden bahsedilir.

Beşinci bölümde; Padişah'ın Bağdad seferinde olduğu sırada devlet içerisinde meydana gelen olaylardan ve Piyale Kethüda'nın Azak kalesi için Kazak eşkiyalarına karşı verdiği mücadelelerden bahsedilir.

Altıncı bölümde; Bağdad seferinden dönülmesinden, Lehistan ile olan siyasi ilişkilerden ve Padişah'ın rahatsızlanarak vefat etmesinden bahsedilir.

Yedinci bölümde; Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın İran ile görüşerek Kasr-ı Şirin anlaşmasını yapması ve anlaşma maddeleri verilerek Osmanlı ile İran'ın yeni sınırlarından bahsedilir.

Sekizinci bölümde ise; Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın erdem ve faziletinden, yaptırmış olduğu hayır eserlerinden (han, hamam, çeşme vb.) bahsedilir.⁷⁴

c. Yazma Nüshaları ve Nüshaların Hususiyetleri

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Zafername'nin beş yazma nüshası İstanbul'un muhtelif kütüphanelerinde ve üç yazma nüshası da yurt dışında (Viyana Milli Kütüphane No: 1055, Paris Milli Kütüphane c.r. 135, Kahire Kütüphanesi) olmak üzere toplam sekiz nüshası vardır. Bunlar;

1- Es'ad Efendi (Süleymaniye Ktb.) No:2086/3 (Kısaltma: A)

Eserde zafername ile birlikte üç risale bulunmaktadır. Zafername 40a ve 117a varakları arasını kapsamaktadır. Eser 77 varaktan oluşmaktadır.ilk sayfası 10, bunu

⁷⁴ Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, a.g.e., v. 41b

takip eden sayfalar 13, son sayfası ise 3 satırdan oluşmaktadır.kapağı kahverengi meşindir. Nesih hatla yazılmış olup özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.⁷⁵

2- İstanbul Üniversitesi Ktb. No: 2288 (Kısaltma: B)

Bu eserde zafername ile birlikte iki risale mevcuttur. Diğer eser Kimya-yı sa'âdet'tir. 50 varaktan oluşmaktadır. İlk sayfa 15 satır, akabindeki sayfalar ise 21 satırdır. Kapağı bordo renklidir. Eserin içindeki başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, sayfalar ise sarı yıldızlı boyalı cetvel içine alınmıştır. Ayrıca virgül işaretleri de kırmızı renk mürekkep ile konulmuştur. Risalenin son kısmında bir de şiir yer almaktadır.⁷⁶

3-İstanbul Üniversitesi Ktb. No:1391 (Kısaltma: D)

Bu nüsha müstakil bir risaledir. Koyu kırmızı renkli kapaklıdır. 43 varaktan oluşmaktadır. Eserin ilk sayfası 16, akabindeki sayfalar 21, son sayfası ise 13 satırdan oluşmaktadır. Eserin ilk sayfası sarı yıldızlı boya ile diğer sayfalar ise kırmızı renk ile cetvelenmiştir.⁷⁷

4- İstanbul Üniversitesi Ktb. No: 9791 (Kısaltma: E)

Bu nüsha müstakil bir risaledir. Sayfa numaraları 66 varak verilmiştir. Ancak 28 varak numarası iki kere verilmiştir. Eser esasen 67 varaktan oluşmaktadır. İlk sayfası 11 satır, akabindeki sayfalar 15 satır, son sayfası ise 8 satırdır. Kapağı kahverengidir. Eserin yazıları kırmızı çerçeve içine alınmıştır. Bölüm başlıkları da kırmızı renkli mürekkep ile yazılmıştır. Esad Efendi Kataloğu'nda yer alan nüsha ile

⁷⁵ Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, *Zafername*, Esad Efendi Ktlg, No: 2086/3, v. 40a-117a

⁷⁶ Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, *Zafername*, İstanbul Üniversitesi- Türkçe Yazmalar Kataloğu, No:2288, v. 1a- 50b

⁷⁷ Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, *Zafername*, İstanbul Üniversitesi- Türkçe Yazmalar Kataloğu, No. 1391, v. 1a-43b

mukayese edildiğinde (41a-48b) varaklarının bu eserde yer almadığı görülmektedir.⁷⁸

5- Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Bağdad No: 241

Bu numaradaki eserde Zafernâme ile birlikte, Kara Çelebi-zade Abdülaziz efendi'nin Ravzatü'l-Ebrar adlı eseride yer almaktadır. Kapağı koyu kahverengidir. 28 varaktan oluşmaktadır. İlk ve akabindeki sayfalar 24, son sayfa ise 15 satırdan oluşmaktadır.⁷⁹

Ayrıca Viyana Kütüphanesi, Flügel Kataloğu No: 1055, Paris Milli Kütüphanesi, Blochet Kataloğu No: 135 ve Kahire Milli Kütüphanesi- Hıdıviyye Kataloğunda kayıtlı olan nüshalarla birlikte toplam sekiz nüshası bulunmaktadır.⁸⁰

---

⁷⁸ Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, *Zafername*, İstanbul Üniversitesi- Türkçe Yazmalar Kataloğu, No:9791, v. 1a-66b

⁷⁹ Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi, *Zafername*, Topkapı sarayı Müzesi Ktb. Bağdad No: 241

⁸⁰ Ağah sırrı Levend, *Gazavat-nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956, s.108-109; Franz BABİNGER, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Ankara, 2000, s.226

II. ZAFERNÂME IŞIĞINDA IV. MURAD'IN REVAN VE BAĞDAD SEFERLERİNİN ANALİZİ

a- Osmanlı-İran İlişkilerine Genel Bakış

Safevi hanedanı, İran'da saltanat sahibi olarak yaklaşık iki buçuk asır hakimiyet sürmüştür. Şah İsmail önderliğinde 1501 yılında Azerbaycan topraklarında kurulan devlet, zamanla genişleyerek tüm İran topraklarını hakimiyeti altında toplamayı başarmıştır. Safevi hükümdarları, eski İran Hükümdarlarının kullandıkları 'Şah' unvanını kullanmışlardır. İran da kurulan bu Türk devleti ismini, Şah İsmail'in altıncı göbekten atası olan Şeyh Safiyüddin'den almaktadır. Şeyh Safiyüddin döneminde Safevîlik Sünnî bir temayul içerisindeyken, Şeyh Safi'nin torunu Hoca Ali'nin Şiîliğe meyletmesi ile tarikatın transformasyonunda ilk adım atılmış, Hoca Ali'nin torunu Şeyh Cüneyt ise bu dönüşümü sağlamlaştırarak, Safevi tarikatını militarist yönü öne çıkan radikal Şii mezhebi haline getirmiştir. Safevîler tüm bu Şii propagandalarını, halkın kültür tabanının meylinin bu yönde olmasından ziyade; Sünnî Özbek ve Osmanlı Devletlerine karşı farklı mezhep geliştirerek mevcudiyetini koruma isteğinden kaynaklanarak yaptıkları söylenebilir.⁸¹

Diğer taraftan Osmanlı Devleti, bulunduğu jeopolitik konum nedeniyle tarih boyunca Doğu ve Batı komşularıyla sürekli etkileşim içerisinde olmuştur. Dolayısıyla bölgede uzun süreli bir barış dönemi pek yaşanmamıştır. 1501 yılında doğusunda kurulan Safevi Devleti Anadolu ile İran arasındaki rekabeti daha da arttırmıştır. Şah İsmail ve Anadolu topraklarında yaşayan taraftarları Anadolu'daki siyasi birliği bozmaya çalışmışlar ve bunun neticesinde XVI. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı-İran münasebetleri büyük çoğunlukla çatışma içerisinde geçmiştir. Osmanlı-Safevi mücadelesi, İslam tarihinde var olan mezhep çatışmasının siyasi alana da sıçradığının en

---

⁸¹ H.Mustafa Eravcı, " Safevi Hanedanı", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.VI, s.882

önemli kanıttır. Bu dönemden itibaren Anadolu ile İran'da kurulan devletler arasındaki rekabet bazen aleni bir şekilde bazen de gizli olarak günümüze kadar sürüp gelmiştir.⁸²

Osmanlı-İran ilişkileri üzerine çalışmalar yapan H. Mustafa ERAVCI'ya göre Osmanlı-Safevi ilişkilerini tarihsel süreçte sekiz başlık altında incelemek mümkün.

‘1- Şah İsmail’in ilk akınlarından H-920/M-1490 Çaldıran savaşına kadar geçen süre ki;bu dönemde Anadolu’da Safevi saldırganlığı artmıştır.

2- Çaldıran savaşıyla H-920/M-1514 başlayan ve Amasya Antlaşmasına kadar olan dönem ki; Osmanlı doğu politikasının aktif olduğu dönemdir.

3- Osmanlı-Safevi arasındaki, Amasya Antlaşması ile başlayarak 1577’ye kadar yirmi dört yıl süren barış dönemidir.

4- III. Murad döneminde Gürcistan, Azerbaycan ve Şirvan’ı ele geçirmek için bölgeye gönderilen serdarlar ve ordular dönemidir ki; 12 yıl sürmüş olup 1590 İstanbul (Ferhad Paşa) Antlaşması ile sonuçlanmıştır.

5- 1590 İstanbul Antlaşması ile başlayan barış dönemidir ki; 1603 yılına kadar devam etmiştir.

6- 1603 yılında başlayarak 1612 yılına kadar devam eden dokuz yıllık savaş dönemidir. Bu esnada Osmanlıdaki saltanat değişimini fırsat bilen Safevi Hükümdarı Şah Abbas, seri hareketi, casuslar vasıtasıyla önceden haber toplaması ve batılı devletler ile Osmanlı aleyhine ittifak kurması sonucu Tebriz ve Nihavent gibi önemli şehirleri Osmanlılardan geri almıştır.

7- 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşmasına kadar devam eden dönem ki; IV. Murad’ın gayretleri ile tekrar Irak havzasında toparlanma sürecidir.

8- 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması ile başlayan ve 1722 yılına kadar devam eden barış dönemidir.’⁸³

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi Osmanlı İran savaşları aralıklı olarak yıllarca devam etti.1635 yılında IV. Murad Revan’ı Safevilerden geri aldı.⁸⁴ Bu yeni dönemle birlikte daha çok Irak-ı Arab da yaşanan mücadeleler sırasında Irak’ın en

⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. H.Mustafa Eravcı, ‘ II. Şah İsmail döneminde Doğu Anadolu’da Safevi Tehdidi’, Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ, 2001

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. H.Mustafa Eravcı, ‘ Osmanlı-Safevi Münasebetleri ile ilgili Türk Kaynakları ’ , I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, 2005

⁸⁴ Bekir Şahin, *Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih-Medeniyet-Kültür)*, Yenişafak Yayınları, İstanbul, 1996, C.IV, s.64

önemli bölgelerinde Bağdad birkaç defa el değıştirdikten sonra nihayet 1638 de IV. Murad'ın fethinden sonra 1639'da Zühab'da (Kasr-ı Şirin)⁸⁵ imzalanan barış antlaşmasıyla Irak-ı Arab Osmanlı idaresine geçti. Böylece güney sınırını Basra körfezine dökülen Şatt-ül Arab nehri teşkil etti. Bu anlaşma iki devlet arasında uzunca bir süre barış ortamının doğmasına ve ticari yasakların kaldırılıp eski ticaret yollarının canlanmasına da vesile oldu.

Kasr-ı şirin anlaşması ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler bahar havasına girmiştir. Ayrıca yapılan bu yeni anlaşma günümüzdeki Türkiye-İran sınırında önemli bir kısmını teşkil etmesinden dolayı önemlidir. Bu dönemden sonra Osmanlı-İran sınırı pek fazla değışmemiştir.

---

⁸⁵ Uzunçarşılı, a.g.e, C.III, s. 205-206; Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi (Siyasi Tarih)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, C.I, s.345-346

b- Zafername Işığında IV. Murad'ın Revan ve Bağdad Seferleri

Müellif eserin giriş kısmında, eserini yazma sebebini ve eserin içindekiler kısmını açıklayarak diğer bölümlere geçer. O'na göre eser sekiz bölümden oluşmaktadır.

Bab-ı Evvel Pâdişâh-ı Cem-câh Hazretlerinin Revan Fethine Atf-ı İnân-ı Azîmet Buyurdıkları beyanındadır: (42a-56a)

Müellif, Revan seferinin temel sebebini İmam-ı Azam'ın nur saçan mezarı birkaç seneden beri Rafazi ve dinsizlerin eline düştüğünden, Çâr-yâr-Güzin'in ⁸⁶düşmanı olan Kızılbaşların kötü inançlarını, fena vücutlarını yeryüzünden kaldırmak dinen vacip olmuştur. Cennet gibi güzel Bağdat'ı Kızılbaşların elinden saltanatımızın gayretiyle ,geri almayı padişahımız namus meselesi saydığı şeklinde açıklamıştır. Bu entelektüel talebe bağlı olarak Veziriazam Mehmed Paşa seferden bir yıl önce, sefer hazırlıklarını yapmakla görevlendirildi. Hazırlıkların tamamlanmasıyla 1044 senesi Recep ayının başında (Aralık-1635) sefere çıkmaya karar verildi. Padişahın ve diğer devlet görevlilerinin çadırlarının önüne tuğlar dikildikten sonra mübarek Ramazan ayının dördüncü günü Padişahın otağı Üsküdar sahrasına kuruldu. Vezirlerin ve diğer devlet memurlarının da çadırları burada kuruldu. Burada yapılan görev taksimiyle Kaimmakam Bayram Paşa İstanbul muhafazasında kalıp, Murtaza Paşa sefer kaimmakamlığına tayin oldu.

Ramazan'ın yirmi birinci⁸⁷ günü Padişah Hazretleri bütün haşmetiyle ve heybetiyle Üsküdar tarafına geçti. Seferin uğurlu olması için Şeyhü'l-İslam Yahya Efendi Hazretleri de sefere katıldı.

Şevvalin dördünde⁸⁸ Sekban Başî Mustafa Ağa liyakatı, kabiliyeti, dürüstlüğünden dolayı yeniçeri ağalığı makamına atandı. Kethüda Beyliğinden azl edilen Muslihuddin

⁸⁶ Çâr-yâr-ı Güzin, Hülâfa-i Râşidin (Hz.Ebu Bekir, Hz.Ömer, Hz.Osman, Hz.Ali)

⁸⁷ Naima Efendi, Ramazan ayının yirmi ikinci günü olduğunu söylüyor. Naima'dan alıntı yapan Hammer'de aynı tarihi gösterir. Ayrıca bu tarihi Solak-zade ise Ramazan ayının yirminci gününü kaydeder. (Bkz.(Naima Efendi, a.g.e., s.1285); Bkz. (Baron Joseph Von Hammer Purgstal , *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat , İstanbul, 1988, C. V, s.194); Bkz.(Solak-zade Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zade Tarihi*, (Haz. Vahid Çubuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, C.II, s. 535)

⁸⁸ Müellifimizin tarih vermediği bu atama tarihini Naima Efendi Şevvalin dördü olarak göstermiştir. (Bkz. Naima Efendi, a.g.e, s.1285)

Ağa Sekbanbaşı olarak İstanbul muhafızlığına tayin oldu. Üsküdar'da kalındığı süre zarfında Saadetli padişah hazretlerinin heybeti ve Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın gayretleri sayesinde sefer başlangıcından itibaren çarşı esnafından akçasız (parasız) bir nesne almak veya esnafın bir akçasını kesmek, hamal ve kayıkçıların paralarını eksik vermek, yolda giden bir fakirin önüne geçmek gibi kötü davranışlar yasak edilmiştir. Diğer taraftan Rumeli Muhafızı olan Vezir Canpoladzade Mustafa Paşa Rumeli askeri ile süratle hareket edip, Üsküdar'da Ordu-yu Hümayuna katıldı. Şevval ayının dokuzuncu günü ordu Üsküdar'dan hareket etti. Bütün ulema Maltepe'ye kadar orduyu uğurlayarak şereflendirdi.

Diğer menzillerde gelişen olaylarla ilgili müellif şu bilgileri verir:Beşinci menzil olan İznikmid'e (İzmit) varıldığında solak başlılardan biri İstanbul'da bir solak alakoyduğu için idam edildi. Pazarcık konağında İmam-ı Sultani Evliya Muhammed Efendi hatırına, Süleymaniye Müderrisi olan damadı Seyyid Yunus Çelebi'ye Edirne kazası yardım olarak verildi. Eskişehir'e varıldığı gün yeniçeriler yorgunluklarını gerekçe göstererek bu menzilde bir süre oturak eyledi.

Seyit Gazi menziline ise Anadolu Beylerbeyi Gürcü Mehmet Paşa hizmetinde olan Zorbabaşı Karayılıanoğlu isimli zorbabaşı Ordu-yu Hümayuna getirilerek idam edildi.Bardakçı menziline Karaman'dan azledilmiş Tortucu Hasan Paşa⁸⁹ önceleri halka ettiği zulüm ve adaletsizlikten dolayı idam edildi.⁹⁰

Bolvadin menziline varıldığı gün Gürcü Mehmet Paşa Anadolu askeriyle yürüyerek gösteri yaptı. Padişahın çadırına yüz sürdükten sonra belirlenen menzile inildi. Zilkade ayının başında Bolvadin menziline Gürcü Mehmet Paşa oğlu Mustafa Bey'in tasarrufunda olan Hamit Sancağı (Isparta) halkı şikayet etti. Aydın Bey'i Nugayî (Nogay) Paşa'dan da şikayet olundu. Padişah ikisini de öldürmeyi istemişti. Fakat bazı yakınlarının(hatırlı kişilerin) ricasıyla affedildiler.Ayrıca İshaklı menziline Karaağaç kadısı görevini ihmal ettiği gerekçesiyle idam edildi. Mezarı ol diyarın halkı tarafından

⁸⁹ Naima Efendi Tutici-Hasan Efendi olarak zikretmektedir. (Bkz. Naima Efendi, a.g.e, s.1285); Hammer de Tutici (Duducu) Hasan Paşa olarak zikretmektedir. Bkz. (Hammer, a.g.e. s.195); Uzunçarşılı ise bu ismi Duducu Hasan paşa olarak gösterir.Bkz.(Uzunçarşılı,) a.g.e, s.195

⁹⁰ Hammer, Tortucu Hasan Paşa'nın idam edilme sebebini, Paşa'nın daha önce düşmana mağlup olması şeklinde açıklar. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Hammer, a.g.e, s. 195)

ziyaret yeri oldu. Argıthan isimli menzilde Karaman Eyaleti mutasarrıfı Celep Ali Paşa'dan halk şikayet etmesi üzerine kılıç ile başı kesildi. Kesilen baş top gibi yuvarlandı. Sultan IV. Murad at ile kendisi Konya'ya varıp, Arapoğlu Mustafa isimli eşkıyanın idamını emretti. Beş gün Konya'da ikamet edildi. Sultan Mehmet zamanında Poyraz Vakasına karışan kırklardan olan Gürcü Koca Osman Paşa önceleri yaptığı eşkıyalığın cezası gereği idam edildi.⁹¹ Keza Ürgüplü Hacı Mehmet ve Nalça Mehmet dahi bazı eşkıya elebaşları ile işbirliği yaptığı için idam edildi. Bor yakınlarında Nakardezen⁹² Çayırı isimli menzilde Ze'ametli çavuşlarından Cevherizade tütün içmek suçundan padişahın çadırı önünde idam edildi.

Zilka'de ayının yirmi beşinci günü Kayseri sahrasına inildi. Burada Kayseri Kadısı Bursalı Gökderelizade Ahmet Efendi zahire tedarikinde kusurlu olduğu için katlolundu. Zilhicce Ayının altıncı günü (23 Mayıs 1635) Sivas sahrasına inildi. Bayramın evvel günü⁹³ Musahip Silahtar Mustafa Ağa ikinci vezir olarak atandı. Şeyhü'l-İslam hazretleri, bütün vezirler, kadıaskerler ve bütün devlet erkanı otağına varıp tebrik ettiler. Çuhadar Ağa silahtar oldu. Adı geçen menzilde Keskinli Ali Paşa zulmünün çokluğu ve hakkındaki şikayetlerin fazlalığı nedeniyle öldürüldü. Has Bahçe Bostancılarından, bir bostancının padişahın hatt-ı hümayununu (fermanını) taklit ederek, etraftaki bazı beylerbeyi ve beyleri ortadan kaldırmışlar ve kendilerine kazanç sağlamışlardır. Bu kötü haber padişaha ulaştığında IV. Murad olayı incelemek için adam tayin etti. Sivas'ta ikamet edildiği günlerde suçlu yakalanarak ordu-yu hümayuna getirildi. Suçunu inkara etmesine bile fırsat verilmeden .Padişahın emri ile derisi yüzülüp, suçunun cezasını buldu. Diğer taraftan Seferden bir sene önce Veziria'zam Mehmed Paşa⁹⁴ Hazretleri sultanın sefer-i hümayununa mühimmat temin etmek (toplamak) için Anadolu'ya geçip, bir süre Halep'te ikamet etti ve gerekli ihtiyaçları temin etti. Veziria'zam Hazretleri Sefer-i hümayun'un Bağdat'a yapılacağını sanarak

⁹¹ Naima Efendi, Koca-Gürcü Osman Paşa'nın idam nedenini, Sultan Osman (Genç Osman) vakasında Su-başı bulunup, Padişahı katledenlerin başındakilerden birisi olması gerekçesiyle idam edildiğini açıklar. Ayrıntılı bilgi için Bkz.(Naima Efendi, a.g.e,C.III s.1288)

⁹² Naima Efendi bu yerin adını Nakkâre-zen olarak telaffuz eder. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1288); Hammer ise Nekkaarezen olarak zikreder. Bkz. (Hammer, a.g.e, s. 195)

⁹³ Naima Efendi Müellifimizden bir gün sonrasını işaret etmektedir. Bayram günü gerçekleştiğini yazmaktadır. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1289); Hammer de Naima Efendinin verdiği tarihi verir. Bkz. (Hammer, a.g.e, s.195)

⁹⁴ Müellifimiz eserinde Veziriazmin ismini vermiyor; Naima Efendi, Mehmed Paşa olarak gösteriyor. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1291)

Diyarbakır'a geldi. Burada ordunun ihtiyacı olan maddeleri tedarik etti. Hatta hendek doldurmak için binlerce çuval yapağı bile hazırlattı. Fakat sefer Revan'a yapılacağı için bu hazırlıklar bir işe yaramadı. O sırada Sultanın Revan tarafına yöneleceği ihtimali malum olunca, Erzurum Beylerbeyi Halil Paşa mühimmat temini için memur oldu. Halil Paşa hizmetinde kusur etmedi. Serdar ,Padişahın korkusuna Diyarbakır'dan kalkıp, Erzurum tarafına gitti. Bu tarafta Saadetli Padişah Hazretleri bazı konularda Halil Paşa'ya kızdı. Öldürülmesi için Kapuçular Kethüdası ve Veziria'azama ferman (hatt-ı hümayun) gönderdi. Bu sırada Halil Paşa Simavir isimli menzile konmuştu. Kapucular kethüdası Şahin Ağa'ya padişahın hatt-ı şerifi (fermanı) ulaştı.Üç yüz atlı askerlerinden ayrılıp beraberinde Şahin Ağa ile gittiler. Halil Paşa'nın bu olaydan (öldürülme emrinden) haberi yoktu.Erzurum yakınlarında Gümüşkebed⁹⁵ isimli yerde Otağını kurup, mühimmat temini ile meşgul iken, Vezira'azamın yakınına geldiğini haber alınca, kalkıp karşıladı.Ve vezira'azamı mütevazı otağına indirip, sefer mühimmatı için topladığı malları gösterdi. Yaptığı hazırlıkları anlattı.Yaptığı hizmetler hiç takdir edilmedi. öğlen ile ikindi namazı arasında idam edildi.⁹⁶ Halil Paşa'nın öldürüldüğünü haber alan Şahin Ağa, Halil Paşa'nın başını alarak ordu-yu hümayuna gitti..Kapıcılar kethüdası geldiğinde,Erzurum Eyaleti Küçük Ahmet Paşa'ya verildi. Şam eyaleti Silahtar Paşa'ya verildi.Çiftelerli Osman Ağa mütesellim(vergi memuru-kaymakam) oldu. O menzilde Büyük Mîrahor Nasuh Paşazade Hüseyin Ağa vezirlik rütbesi ile Budin Beylerbeyi oldu.Edirne seferinde kaptanlıktan Budin muhafızlığına atanan cömertliği ile ün salmış vezir Cafer Paşa halk arasında fitne çıkaranları yok emek için görevlendirildi.Murtaza Paşa'nın yardımı ile Şahin Ağa büyük mirahor oldu. Çakırcıbaşı Salih Ağa Kapıcılar Kethüdası oldu.

Esas ordu yirmi gün kadar Sivas'ta ikamet edildikten⁹⁷ sonra hareket etti. Padişah Hazretleri'nin izlemesi için Kömür Ovası isimli sahrada ferman üzerine savaş oyunları ve eğlence düzenlendi. Önce Anadolu Askerleri ile Sivas Askerleri, sonra Rumeli Askerleri birbirleri ile savaş gösterisi yaptılar. Savaş meydanında düşman ile yaptıkları gibi harp, öldürme, kavga, kılıç ve tüfenk kullandılar. Çeşitli marifet ve hünerlerini

⁹⁵ Müellfimizin Gümüşkebed dediği yerin adını Naima Efendi Gümüş-künbed olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1292)

⁹⁶ Naima Efendi, idam vaktini kuşluk vakti olarak belirtmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1292)

⁹⁷ Sivas'ta ikamet olunan süreyi Hammer on dört gün olarak belirtmektedir. Bkz. (Hammer, a.g.e, s. 197)

gösterdiler. Saadetli Padişah Hazretleri birkaç defa bizzat meydana çıkarak pehlivan gibi gösteri yaptı. Padişah Hazretlerinin hareketleriyle coşan askerlerin dua ve övgü sesleri gök kubbede çınladı. Vezira'zam Hazretleri Erzurum'da levazım ve mühimmatı topladıktan sonra askeri orada bırakıp, kendisi ordu-yu hümayun tarafına hareket etti. Ve Bayburt yakınlarında Senver Ovası isimli menzilde Padişahın çadırına ulaştı. İki gün sonra Padişah'tan müsade alarak Erzurum'a döndü.

1045/1635yılı Muharremü'l-Haram'ın sekizinci⁹⁸ günü vezira'azam kendi yanındaki askerleri ile Erzurum'dan kalkıp, Ilıca isimle mevkide Sultan IV. Murat'a alayını gösterdi. Askerler takım takım deniz dalgaları gibi padişahın otağı önünden geçtiler. Vezira'zam padişahın önüne geldiği zaman atından indi, Peygamberimizin alem-i şerifini (sancağını) kucağına alıp, İslam'ın saadetli padişahına teslim etti.⁹⁹ Ertesi gün, Üsküdar'dan bu tarafa altmış birinci menzil olan Erzurum'a yöneldiler. Bir menzilden öbür menzile (Ilıca'dan Erzurum'a kadar) varılincaya kadar Padişah hazretleri gururla ve heybetle askerleri iki saf yaptırıp, ortalarında yürüdü.

Erzurum sahrasında deniz gibi kalabalık iki grup asker birbirine karışınca uçsuz bucaksız bir deniz oldular. Erzurum'da dinlenmeye karar verildi.Beşinci günü Trabzon'dan toplar getiren Behisnili Ali Paşa önceden işlediği suçlar nedeniyle idam edildi.Behisnili Ali Paşa'nın idam edilmesiyle boşalan görevine Hazinedar İbrahim Paşa¹⁰⁰ atandı.Yeniçeri Ocağında Sakabaşı olan Çavuşzade isimli alçak ve zorba başlarından (eşkiya) Aşık Yahya isimli eşkiya Zaferlerle nam kazanmış Padişahın huzurunda idam edildi. Ayrıca adı geçen menzilde bütün 18 Muharrem 1045 (4 Temmuz 1635)¹⁰¹ İslam askerine biner akçe aylık dağıtıldı. Buna ek olarak askerlere yeteri kadar erzak dağıtıldı. Asker yeterinden fazla olduğu için Revan gibi kalenin fethine bu kadar askere gerek olmadığı gerekçesiyle padişahın fermanı üzerine işe yaramayan kırk elli bin kadar adam ve fazla hazine ve ağırlıklar Erzurum'da bırakıldı.

⁹⁸ Müellifimiz, Muharrem ayının sekizini işaret etmektedir. Naima Efendi'ye göre bu tarih on altı Muharrem. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1292); Hammer de Naima Efendi'nin işaret ettiği tarihi vermektedir. Bkz. (Hammer, a.g.e, s.198)

⁹⁹ Bu sancak Topkapı Sarayında olup,Yavuz Sultan Selim tarafından kutsal emanetler içinde Mekke'den getirilmiştir.Askerin manevi duygularını canlı tutmak için savaşta önde götürülürdü.

¹⁰⁰ Naima Efendi, Kör Hazinedar İbrahim Paşa olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1300)

¹⁰¹ Hammer, a.g.e, s. 199-200.

Bırakılan bu hazinelerin muhafazası için Mama Hatun¹⁰² menziline vezirlikle silahtarlıktan çıkan Hüseyin Paşa görevlendirilerek, Erzurum'da bırakıldı.

Muharrem ayının yirmi ikinci¹⁰³ günü iki yüz bin kadar asker, yirmi beş balyemez top, yüzden fazla şâhi darbzen ile Erzurum'dan Hasan Kalesi tarafına yürüdüler. Soğanlı Yaylası ismiyle meşhur olan yayla altı yedi günde aşıldı ve serhat şehri olan Kars'a varıldı.¹⁰⁴

Sefer Ayı'nın başında¹⁰⁵ düşman topraklarına ayak basıldı. Üçgine¹⁰⁶ menziline inildiğinde set (çit) yapmak için sayısız çubuk kesildi. Safer ayının on birinci¹⁰⁷ günü Erzurum'dan on altı menzil uzaklıkta olan Revan yakınlarına varıldı.¹⁰⁸ Yaya olarak yürürken Hisar'dan atılan top taşı parçaları ordunun üzerinden geçti. Allah'ın yardımıyla kimseye isabet etmedi. Zengi Suyu yürüyerek geçildi ve Hisardan atılan taşların ulaşamayacağı kadar uzak bir mahale Ordu-yu Hümayun kuruldu. Saadetli Padişah Hazretleri dahi daha yakına varmayı istedi. Ertesi gün¹⁰⁹ otağ-ı hümayun Hünkar Tepesi demekle meşhur olan tepenin ardına kuruldu. Vezirler ve devlet erkanı uygun yerlere kondular. Cephanelerden kazma, kürek, barut ve fitil dağıtıldı. Saadetli Padişah Hazretleri ve Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın gayretleri ile Safer ayının on ikinci gecesi¹¹⁰ yeniçeri yiğitleri kale duvarlarından girmeye çalıştılar. Mehtap ve kalenin etrafına yakılan meşaleler ile kale süslenmiş iken saat üçte asker deryası Revan'a doğru aktı

¹⁰² Müellifimizin mama Hatun olarak gösterdiği yeri Naima Efendi, Huma Hatun olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1301)

¹⁰³ Naima Efendi bu tarihi Muharrem yirmi dört, İsmail Hami Danişmend ise 25 muharrem olarak gösteriyor. Bkz. (İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1961, C.III, s.363); (Naima Efendi, a.g.e, s.1301)

¹⁰⁴ Kars'a varış tarihini Danişmend 1 Safer 1045 olarak veriyor. Bkz. (Danişmend, a.g.e, s.363)

¹⁰⁵ Naima Efendi, Safer ayının beşinci günü olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1301)

¹⁰⁶ Müellifimizin Üçgine Olarak gösterdiği menzili Naima Efendi ve Hammer Üç kilise olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1301); (Hammer, a.g.e, s. 201)

¹⁰⁷ Naima Efendi ile Danişmend bu tarihi Safer ayının onuncu günü olarak gösteriyor. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1301); (Danişmend, a.g.e, s.363)

¹⁰⁸ Uzunçarşılı, Revan kalesinde emirgüne Oğlu emrinde on iki bin muhafız olduğunu belirtir. Bkz. (Uzunçarşılı, a.g.e, 197).

¹⁰⁹ Hammer bu günün tarihini 12 Safer olarak vermektedir. Bkz. (Hammer, a.g.e, s.201)

¹¹⁰ Müellifimizin tarih vermeden anlattığı bu olayın Safer ayının On İkinci gecesi gerçekleştiğini Naima Efendi kaydeder. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1302)

Merhum Sultan Ahmet zamanında, Serdar Mehmet Paşa'nın kırkinci günde vardığı mahalden önce meterise girildi. Kale duvarı .hisar ve burçların üzerinde ki Kızılbaşlar o gece meterise girileceğine ihtimal vermiyorlardı.Yeniçeriler koşarak varıp, meteris kazmaya başlayınca kaleden top ve tüfek atışı yapılmaya başlandı. Kaleden atılan top ve tüfenk mermileriyle askerler yaralandılar. Saadetli Padişah Hazretleri her birine otuzar kırkar guruş ilaç parası verdi. Hatta Sultan Hazretleri çoğunun yaralarını huzurunda doktorlara tedavi ettirdi. Bazılarının yaralarına mübarek elini sürerek şifa verdi. Böyle güzel muamele görenler, padişaha görünmek mutluluğuna erişmek için yaranmaya can attılar. Padişah Hazretleri bu tür içten davranışlarıyla askerinin gönlünü aldı.

Devlet erkanının dikkatli çalışmaları sonunda sabaha kadar meterisler ile ilgili çalışmalar tamamlandı. Askerler yerlerine yerleşti. Bu tarz üzerine :

Revan 'ın Meyller¹¹¹ tarafına Rumeli Askerleri ve ondan yukarıya veziria 'azam, ve onun üst tarafına Yeniçeri ağası ve onlardan da yukarı kenar tarafından köprüye varıncaya kadar altı-yedi bin yeniçeri ile Zağarcıbaşı Bektaş Ağa yerleştirildi. Böylelike suyun bir tarafından öbür tarafına varıncaya kadar Hisar kuşatılmış oldu. Diğer taraftan Anadolu Askeri ile Bektaş Ağa aralarında anlaştilar. Daha sonra Yeniçeri Ağa'sı meterisin ardına vardı. Onun yerine Küçük Ahmet Paşa ve bir iki beylerbeyi geçti. Kaptan Hüseyin Paşa beş tane balyemez topu ile suyun öte tarafındaki Gözcü Kalesi demekle meşhur tepeye yerleşti. Emirgüneoğlu sarayını ve büyük binaları top ile harap etti. Üç meteris (siper) değiştirerek hendek kenarına varıp, top ve tüfenk kurşunları (taneleri) her taraftan Revan üzerine yağmur damlaları gibi yağmaya başladı. Revan Kalesifazla büyük değildi. Ancak eski saraya kadar uzanıyordu. Bazen bir taraftan (koldan) atılan top gülleleri (taşları) hisarı aşp, öte taraftaki asker üzerine düşüyordu.

Yedi gün boyunca gece ve gündüz dört koldan atılan top mermileri kalenin burç ve bedenlerini hendeklere döktü. Özellikle yeniçeri ağası ve Rumeli kolununu atış yaptıkları tarafta olan duvarlar tamamen yıkılarak, yerle bir oldu. Muhasara günlerinden bir gün, Kızılbaşlar siperleri (meteris) basmak için Rumeli askerlerinin üzerlerine

---

¹¹¹ Müellifimizin Meyler olarak tabir ettiği yarin adını, Naima Efendi Miller olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1303)

saldırdı. Kızılbaşlar bu saldırılarından İslam gazileri karşısında hiçbir şey elde edemedi. Hisara geri çekildiler. Kızılbaşlardan bir kaçı yakalanıp öldürüldü. Bir gün bir cebeci duvara çıkıp, Kızılbaşlardan bir bayrak aldı. Saadetli Padişah Hazretleri bu yiğide sipahilik verdi. Lakin yaralandığı için o günlerde öldüğü için dirlikten faydalanamadı. Yine bir gün dahi zorba başlarından Kara Osman isimli sipahi kale kapısını yıktı. Huzurda (suçu) afv oldu. Amma daha sonra Mısır'da cezasını buldu.

Kızılbaşlar top darbelileri ile yıkılan duvarlardaki gedikleri, içi toprak dolu zembilleri ve çuvalarları çekip sed yaparak kapatıyorlardı. Lakin kalabalık Osmanlı askeri o tarafa akın ettiği için bunda pek başarılı olamadılar. O sırada yürüyüş hazırlıklarının yapılacağı haberi alındı

Safer ayının yirmi ikinci günü öğle zamanı Revan Hakimi Emirgüne oğlu tarafından Sultan IV. Murad'dan aman dileyen mektup geldi. Sultan IV. Murad, Emirgüne oğlu'nun isteğinin kabul edildiğini kulları vasıtasıyla kaledekilere bildirdi. Safer ayının yirmi üçüncü günü seher vakti gün doğmadan halk ve askerinin coşkulu bağırması otağdan kale kapısına kadar yankılandı. Emirgüne oğlu en yüksek rütbeye sahip saadet karargahına yüz sürdü. Bundan sonra kulluğa kabul etmek konusunda yüksek yardımları rica olundu.¹¹² Daha sonra Şah tarafından altı-yedi bin Mazenderan tüfenkçisi ile, daha önce Revan muhafazasına gelen Mir Fettah oğlu kaleden çıkıp, verilen izin gereği bütün silahları, getirdikleri elbiseleri ile Erdebile çekildiler.

Saadetli Padişah Hazretleri Şeyhü'l-İslam Hazretlerine, Vüzera-yı Azama, Yeniçeri Ağasına, Kazaskerlere, Mir-i mirân, ümerâyâya, bölük ağalarına, o cak ağalarına ve sair hizmet eden İslam gazilerinden seksenden fazla kişiye hilat¹¹³ giydirdi. Ayrıca Cuma günü fetih müjdesi ile Kapıcılar kethüdası ve Padişahın yakın adamlarından Beşir Ağa İstanbul'a gönderildi.¹¹⁴ (25 Safer 1045/ 10 Ağustos 1635)¹¹⁵ Revan' da olan cami-i şerife minber yapılıp, o gün alemlerin koruyucusu padişah hazretleri, devlet erkânı ile

¹¹² Revan Muharasası 11 gün sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Uzunçarşılı, a.g.e, s. 197)

¹¹³ Padişah tarafından takdir edilen beğenilen kişilere giydirilen süslü elbise.kaftan.

¹¹⁴ Hammer, Sultan Murad'ın Fetih müjdesi ile birlikte, kardeşleri Şehzade Bayezid ve Süleyman'ın idam edilmelerini bildiren emirnameyi de bu elçiyle Kaymakam Bayram Paşa'ya ve Bostancı-başı Duçe Efendi'ye göndermiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Hammer, a.g.e, s. 205)

¹¹⁵ Hammer, a.g.e, s. 205

Cuma namazını kıldılar. Emirgüna oğlunun sarayını seyrettiler. Yüce ferman ile kale duvarlarının tamirine safer ayının yirmi yedinci günü¹¹⁶ başlandı. İslam askerlerinin gayreti ile Revan Kalesi birkaç gün içinde eskisinden daha güzel ve sağlam olarak yapıldı.

Revan' a varıldığında Hanlar Hanı Rüstem Han'ın o tarafta olduğu haberi alındı. Birkaç beylerbeyi kalabalık asker ile Murtaza Paşa Toprak Kale yakınlarında durmaya memur edildi. Fetihden sonra getirilen yeniçeri ve çeşitli sınıf askerlerden on iki bin kadar muhafız (maaşları için) dört yük kese hazine ve cephane ile Revan muhafazasına tayin olundu. Gerçi bu kadar mühimmat ve erzaka da ihtiyaç yoktu. Çünkü Revan ve civarındaki bölgede ekinler yetişmişti. Kızılbaşlar toplamadan, İslam askerleri bu ekinleri topladığından Anadolu'dan istenen erzakın arkası kesildi. Revanda kalan görevliler için bol erzak alıkonuldu. Ayrıca Emirgüne oğlu bütün aile efradı ile malı ve binden fazla hizmetkarı ile dışarı çıktı. Saadetli Padişah Hazretlerine köle oldu. Kendisine Hilat, hançer, sorguc ve mücevherlerle süslü kemeri ile birlikte daha nice hediyeler verildi. Emirgüne Oğlu'na¹¹⁷ Halep Eyaleti ve Kethüdası Murat Ağa'ya Trablus-Şam Eyaleti verildi. Güvenilir adamları ile Erzurum tarafına gönderildi. tüm bu hediyelere rağmen Emirgüne oğlu Rafizi ve dinsiz olduğu için IV. Murad'a boyun eğmek, itaat etmek zorundaydı. Emirgüne oğlu Erzurum'a geldiğinde Revan kalesini teslimine sebep olduğu gerekçesiyle Keşiş Han'ı durağında¹¹⁸ Murat Kethüdayı öldürdü. Emirgüne oğlunun haksız ve pervasızca kendi başına bir beyler beyinin katline cüret etmesinden padişah Hazretlerinin haberi oldu. Kötü mezhepli, edepsiz Kızılbaşı Halep gibi diyara hakim etmek uygun değildi. O'nun keyfi davranışları Padişah IV. Murad Hazretlerine hatırlatıldı. Halep Beylerbeyi Ahmet Paşa O'nu Halep'ten İstanbul'a götürdü.

¹¹⁶ Müellifimiz eserinde bu güne tarih düşmemiştir. Safer ayının yirmi yedinci günü olduğunu Naima Efendi kaydeder. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1311)

¹¹⁷ Emirgüne Oğlu'nun adı Yusuf Paşa'dır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1311); Hammer ise Emirgüne Oğluna Padişah tarafından Yusuf Paşa ünvanı verildiğini belirtir. Bkz. (Hammer, a.g.e, s. 204)

¹¹⁸ Müellifimizin belirtmediği durağı, Naima Efendi Keşiş Han'ı olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1311)

Trablus-şam Eyaleti, Çuhadarlıktan çıkma Kastamonu hakimi Mustafa Paşa'ya verildi.¹¹⁹

Emirgüne oğlu'na İstanbul'da Vezir hasları ve İstinye yakınlarında herkesin bildiği Feridun Bahçesi ve Ahır Kapısı dahilinde bir mükemmel saray hediye edildi.Yiyecek içecek ve eşyaları beyler tarafından karşılandı. Altı-yedi sene Müslümanların hazinesi dinsizlik ve ahlaksızlığa harcanmıştır. İstanbul'a dahi uğursuzluk işlemiş iken bazı hususlar gereğince Saadetli Padişahımız Hazretleri (Allah mülkünü ebedi kılsın) yüce saltanatın emri ile layık olduğu cezayı buldu. Saltanatın yüce kapısı (İstanbul) ahlaksızlıktan temizlendi.

Revan'ın tamiri, zahiresi, hazinesi, cephanesi, askeri yönü, cümle mühimmatı tamamlandıktan sonra Saadetli Padişahımız Hazretleri Tebriz tarafına gitmeye karar verdi.¹²⁰ Askerlerden bazılarının Erzurum taraflarına firar etmeleri olasılığını ortadan kaldırmak için Vezir Kenan Paşa'ya neferleri ile on dört çorbacı, birkaç beylerbeyi ve asker sınıfından birkaç bin adam verdi. Kenan Paşa'yı Revan'da üç dört gün oturduktan sonra Ahıska fethine gitmesi emredildi.

Rebiü'l-Evvelin altıncı günü Revan' da kalan Murtaza Paşa ve cümle asker alay ile Saadetli Padişah Hazretlerini uğurladılar. Dördüncü menzil olan Dehne Gediği isimli makama inildi. Aras Suyu üzerine köprü yapılması mümkün olmadığından deniz gibi büyük nehirden yürüyerek geçildi. Yalnız zahirler ıslandı. Padişah Hazretleri'nin sol tarafında yürüyen güvenilir muhafızlardan birisi suda boğuluyordu. Padişah Hazretleri bizzat elinden tutup askeri boğulmaktan kurtardı. Akıntıya kapılıp boğulmaktan korkan asker can korkusu ile padişahın mübarek ellerini sıkı tutup turnaklarını Padişah'ın ellerine geçirdi. Bu hali görenler,çaresiz ağlayıp, Padişah Hazretlerine dua ettiler. Sözü edilen ayın on birinci günü Maku Kalesinin yakınında su kenarına konuldu. O menzilde İstanbul'dan gelen bir ulak Sultan Alâaddin'in isimli Şeyhzade'nin doğduğunu müjdelediği gece mum donanması yapıldı, yeniçeriler sabaha kadar tüfenk şenliği ettiler.

¹¹⁹ Naima Efendi, a.g.e, s.1311; Hammer, a.g.e, s. 206

¹²⁰ Danişmend, Padişah'ın Tebriz tarafına hareket tarihini 6 Rebiul-evvel 1045/20 ağustos 1635 olarak verir. Bkz. (Danişmend, a.g.e, s.365).

Rabiulevvel ayının On üçüncü günü Cevre nâm kaleye varıldı. Üç gün orada oturuldu. Ferman üzerine kalenin içi alt üst edildi. Ertesi gün Behistan isimli menzile, oradan Hoy Kasabasına, iki gün sonra Merend'e varıldı. Buralar da ateşe verildi. Rabiulevvel ayının yirmi sekizinci günü on altıncı menzil olan Tebriz'e inildi. Cihan Şah ve Sultan Hasan Camisinden¹²¹ başka büyük saraylar, süslenmiş mükemmel binalar, bağ ve bahçelerini İslam askeri intikam baltası ile yıkıp döktüler. Servi asaları gibi göklere baş çeken nazik ve düzgün kavakları kesip yerle bir ettiler.

Revan' dan kalktığı günden beri Hanlar Hanı Rüstem Han önden kaçıp gidiyordu. Bir yerde durup, askerinin önüne geçip, kendini ispatlamak, askeri teşvik etmek için bir hüner göstermeye cesaret edemedi. Büyük başarılar kazanan Sultan IV. Murad Han'ın asıl maksadı Tebriz'den Erdebil ve Kazvin'e ve oradan da İsfahan'a gitmekti. Lakin Osmanlı ordusunun çok kalabalık olması ve bu askerlerin iâşesini karşılamının çok büyük sıkıntılar yaratacağını düşünen Padişah Hazretleri kış aylarının da yaklaşması üzerine bu niyetini başka bir zamana ertelemek zorunda kaldı.

Rebiü'lahir ayının üçüncü günü¹²² Van tarafına doğru hareket edilmesi emredildi. Rebiul-Ahirin on yedinci günü¹²³ Acem ülkesinin sınır şehri olan Kotor isimindeki küçük kaleye yaklaşıldığında toplar, ağırlık ve genellikle asker doğru yoldan Van'a gönderildi. Kolaylıkla alınmak mümkün olursa, feth olunmak kastıyla adı geçen kalenin üstüne varıldı. Lakin kale yüksek, sağlam, ele geçirmeye çalışmak zor olduğundan boş yere zaman kaybedilmesi uygun görülmediğinden Van'a doğru gidildi. 17 Rebiulahir 1045/30 Eylül 1635.¹²⁴

Van'da, Veziria'azama, Rumeli Eyaleti de ilaveten edildi. Bazı işler için veziria 'azam birkaç gün Van'da kalıp, yirmi ikinci gün saadetli padişahımıza bağlı birliklere

¹²¹ Padişah, Sultan Hasan camiini yıkmak istedi. Şehülislam Yahya Efendi şefaati edip (bağışlanmasını dileyip) ' Bu cami aslında ehl-i sünnet binasıdır, Kızılbaş mensup olmamakla yıkılmamak daha doğrudur!' diye arzda bulununca Padişah Hazretleri bu kararlarından vazgeçtiler. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s. 1314)

¹²² Naima Efendi bu tarihi Rebiul-Ahirin ikinci cumartesi günü olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s. 1315)

¹²³ Müellifimiz tarih vermemektedir. Naima Efendi Rebiul-Ahirin On yedisi olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s. 1315)

¹²⁴ Hammer, a.g.e, s. 208

ulaştı. On günde Bitlis'e varıldığında Bitlis hakimi olan Abdal Han, Padişah için büyük bir ziyafet düzenledi.

Cumade'l-Ulanın dukuzuncu günü, on sekizinci menzil olan Diyarbekir'e varıldı. Padişah Hazretleri ordudan bir iki gün sonra geldi.¹²⁵ Burada Kaptan Hüseyin Paşa Mısır'a vali, Rumeli Kadıaskeri Hocazade Abdullah Efendi Mısır kadısı oldu. Hocazade Abdullah Efendi'nin memuriyeti Anadolu Kadıaskeri olan Molla Ahmetzade Nuh Efendi'ye verildi. Kaptanlık ve Anadolu Kadıaskerliği İstanbul'a varduktan sonra verildi Şam mütesellimi olan Çiftelerli Osman Ağa'nın suçlaması ve iftirası ile Şam Kadılığında azl edilen Mustafa Ahmet Efendi'nin öldürülmesi konusunda Hüseyin Paşa'ya ferman gönderildi.

Şam yakınlarına varıldığında adam gönderilip, garip Mustafa Ahmet Efendi'yi öldürdüler. Saadetli Padişahın mübarek ayaklarına ağrı girdi. Ağrı biraz hafifleyince Diyarbekir'de on üç gün ikamet edildi. Sonra adı geçen ayın yirmi ikinci günü¹²⁶ devlet ve heybet ile İstanbul tarafına doğru yürüme emretti. Veziriazam on birinci menzil olan Hekim Han'a kadar Saadetli padişah Hazretlerinin yanında geldi. Ondan sonra sınır boylarındaki olaylarla ilgili çalışmaları yapmak için Diyarbekir'de kışlamak üzere geri döndü. Vezir Musa Paşa İstanbul'a varıncaya kadar sefer kaimmakamı oldu. Başlangıçta işaret edildiği üzere Kenan Paşa Ahıska'nın fethine görevlendirilmiş idi. Söz konusu vezir Allah'ın yardımı ile zaferler kazanmış askerler ile o hisarı (Ahıska'yı) yirmi üç gün kuşattıktan sonra, kaledeki Kızılbaşlar aman dilediler. Böylelikle kale Osmanlılara geçti. Kenan paşa Ahıska kalesinin etrafındaki dört beş küçük kaleyi de aldı. Buraların muhafazasına asker tayin edip, Padişahın dergahına doğru gitti. Recep ayının onuncu günü İznikmid (İzmit) menziline Ordu-yu hümayuna katıldı. Burada evvelce İstanbul kadılığında Kıbrıs'a sürgün edilmiş olan Kara Çelebi-Zade Abdülaziz Efendi'ye İstanbul'a dönmesi için izin verildi.¹²⁷

¹²⁵ Hammer, Padişah'ın Diyarbekir'e geliş Tarihini 13 Cumade'l-ula 1045 olarak göstermektedir. Bkz. (Hammer, a.g.e, s. 209)

¹²⁶ Naima Efendi bu tarihin yirmi üç olduğunu belirtmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1316)

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1319)

Nihayet Padişah Hazretleri Recep ayının on beşinci günü mutluluk bayrakları ve dualarla Saltanat Kapısı olan İstanbul'a kavuştu. Alaylarla Bahçekapısı'ndan¹²⁸ şehre girdi.Yedi gün yedi gece donanmada şenlik yapılması emredildi. Üsküdar'dan yürünmesi emredildikten sonra yetmiş yedi menzilden yüz yirmi günde geçilerek Revan' a varıldı. Revan kalesi fethedildikten sonra da Seksen bir menzilden yüz yirmi sekiz günde geçilerek İstanbul'a kavuşmak nasip oldu. İstanbul'dan dokuz ay beş gün ayrı kalınmıştır.

Bab-ı sâni: Sa'âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh Hazretleri sefer-i Revân da iken İstanbul da zuhûr iden umûr beyânındadır: (56a-58a)

Şam Beylerbeyi Küçük Ahmet Paşa önceleri eliyle yakalayıp İstanbul'a gönderdiği Sapık Mezhepli Dürzi Ma'noğlu Emir Fahrüddin, Padişahın çadırı Üsküdar'a kurulduğu gün yakalandığı açıklanmış ve Bostancıbaşı habisine atılmış idi. Şevval ayının sonunda Kaimmakam Bayram Paşa'ya emr-i şerif (ferman) ulaştıktan sonra yaptığı hesapsız günahlar karşılığında öldürüldü, cesedi bütün halka ibret olsun diye üç gün At Meydanı'nda asılı kaldı. İzmir Kadısı Tevfikizade Mehmet Efendi'ye Murtaza Paşa'nın eski düşmanlığı olduğu hakkında iftiralar edip, öldürülmesine sebep oldu. Ayrıca Hanlıktan kovulmuş Canberk Giray İstanbula geldi. Saltanat tarafından verilen ferman üzerine Boğaz Hisar'a gönderildi.Bir süre sonra burada Hakkın Rahmetine kavuştu. Diğer taraftan Kayseri civarında olan köylerinin Celâli istilası zamanında perişan olup, çoğu İstanbul'a yerleşen ahalinin, kırk seneden beri vatanını terk eden köylülerin yerlerine sürülmesi için Saadetli Padişah Hazretlerinin bilgisi dahilinde Bayram Paşa'ya hükm-i şerif gönderildi.Adı geçen paşa Mısır'dan azl (kovulmuş) edilmiş Seyyid Mehmet Efendi'yi hakim ve kethüda beyliğinden emekli Hüseyin Ağa'yı mübaşir tayin edip,birkaç ay İstanbul mahalleleri kontrol (teftiş) belasına yakalandı. Amma hiçbir sonuç alınamadı.

Rebiü'l-Evvel ayının dokuzuncu günü fetih müjdesi ile Bayram Paşa'nın Emir Ali ismindeki adamı gelip, on ikinci günü kapıcılar kethüdası ve Beşir Ağa İstanbul'a

¹²⁸ Müellifimizin Bahçekapusu olarak telaffuz ettiği yere Naima Efendi Şuhut Kapısı demektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1318)

geldi. Padişahın fermanı üzerine dört gün dört gece donanmaya tembih olundu. Allah'ın takdiri hükmü ve padişah'ın emri ile o gece Şeyhzade Sultan Beyazıd ve Sultan Süleyman şehitlik saadetine kavuştular (öldürüldüler). Ertesi gün eski usul üzere Has Bahçe'de namazları kılınp,babaları Sultan Ahmet Han Türbesine defn olundular.

Kaymakam Bayram Paşa üç dört aydan beri İstanbul Hisarına yakın olan emlak ve Müslümanların vakıf malları için ve duvarları onarmayı tamamlamıştır. Doğru olup olmaması sorumluluğunu üstlenmeyi bahane ederek söz konusu şehirdeki vakıf mallarını ele geçirip kendi medrese ve türbelerine vakıf olarak bağladı. Ayrıca Revan Seferine çıkılmaya emir buyurulduğunda Piyale Kethüda cephan ve mühimmatı Trabzon'a nakil etmeye memur oldu. Görevini yaptıktan sonra Padişah'ın fermanı ile Azak Deniz'i tarafına gönderilip Kerş Boğazı'na çıkan Don Kazağı yollarını sed edip kapattı. O taraf muhafaza altında iken Özi Boğazı'ndan çıkan Şaykalar'dan iki kıtası Kefe etrafında olan köyleri almak niyetinde idi. Bir iki parça kadirga gönderildi. Ulun isimli yerde o Şaykaları aldılar.

Bab-ı Salis: Sultân-ı Gâzi Hazretlerinin İstanbul Vusûlünden Sonra İzz ü İkbâl Sefer-i Bağdâd'a Azîmet Buyurunca Vâk'î Olan Ahvâl Beyânındadır. (58a-66a)

Saadetli Padişah Hazretlerinin diyar-ı Rum taraflarına döneceklerini öğrenen Şah, güçlü bir orduyla Revan kalesini kuşattı. Recep ayının on dördünde¹²⁹ Kale komutanı Murtaza Paşa emrindeki askeri ile Hisar içinde kalarak kuşatmaya karşı koyacağını İstanbul'a bildirdi. Murtaza Paşa kaleyi iki aydan fazla savundu. Mübarek Ramazan ayının ortasında Murtaza Paşa vefat etti. Kethüdası Zülfikar Kethüda bir ay kadar kuşatmaya dayandı, sonunda çaresiz aman ile kaleyi Şah'a teslim etti. Şevvalin yirmi dördüncü günü¹³⁰ Şah'ın Revan'a hücumu padişaha ulaşınca, Padişah Hazretleri

¹²⁹ Müellifimizin tarih vermediği bu günü Naima Efendi Recep ayının On dördü olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1325)

¹³⁰ Müellifimizin tarih vermediği bu günü Naima Efendi Şevval ayının yirmi dördü olarak zikretmektedir. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1326)

Anadolu Askeri'nin Revan'ın imdadına gitmesi için Vezirlerden Sultanzade Mehmet Paşa ve Canpoladzade Mustafa Paşa'yı görevlendirdiler. Diyarbakır'da bulunan Serdar da Diyarbakır'dan kalkarak Erzurum'a, oradan da Hasan Kalesine varıp, burada Anadolu beylerbeyine ümera ve serdara katılacaktı. Anadolu Beylerbeyi Gürcü Mehmet Paşa, Karaman Beylerbeyi Mehmet Paşa, Sivas Beylerbeyi İbrahim Paşa, Çıldır Beylerbeyi Sefer Paşa, Maraş Beylerbeyi Bıyıklı Beylerbeyi Mustafa Paşa'da sefere tayin olundular. İslam askeri şiddetli soğukta Soğanlı Yaylasını güçlkle aşp Zilkade ayının başında Kars'a yakın Bazdiz Kalesine ulaştı. Revan Kalesinin Kızılbaş eline düştüğü haberi alınınca, Oltu, Çıldır ve o taraflar da olan diğer kaleleri muhafaza altına aldılar.

İran Şahı aman ile Revan'ı aldıktan sonra içinde Zülfikar Kethüda, Sevindük Paşa, Memi Paşa ve Murtaza Paşa isimindeki Beylerbeyi ile birkaç bey ve bazı ileri gelen saygın kişileri ala koyup diğerlerini öldürdü.¹³¹ Zilhecce ayında kalede bir miktar tamir ve yenileme yaptıktan sonra kalenin idaresini Kelp Ali isimli bir hana teslim ederek, İsfahan'a gitti. Kale muhafazasında olan Beylerbeyileri Kars ve Ahıska kalelerini ve diğer kaleleri en yüksek derecede tamir ettirip, Erzurum tarafına döndüler.(Muharrem .1066/1635)

Saadetli Padişah Hazretleri Revan Seferinde faydalandığı Silahtar Paşa'ya arpalık olarak Aydın, Saruhan (Manisa) ve Niğbolu sancaklarını verdi. Ayrıca Kıbrıs Adası haracından yüz bin kuruş da ona bağışlandı. Daha önce Silahşör Paşa'nın mutasarrıfı olduğu Şam Eyaleti, Musul eyaletiyle birlikte, Erzurum Beylerbeyi Küçük Ahmet Paşa'ya verildi. Küçük Ahmed Paşa memur olarak görevlendirildiği Musul'a gitti. Birkaç ay sonra İran Şahının Mirahor Zeynel Han kumandasında yanlarında Hintten getirdikleri büyük bir fülle, Şehrizeror taraflarına yöneldiğini haber alınca, Deli Dünya ve Sarhoş Hasan Ağaların yanına bir miktar asker vererek Zeynel Han üzerine gönderdi. Zeynel Han üzerine giden bu ordu Zeynel Han'ı mağlup ederek, fili de ele geçirdi. Fili İstanbul'a gönderdiler. Bu haber Şah'a ulaşınca, Şah Deli Hüseyin Han¹³², Siyavuş Han

¹³¹ Naima Efendi, Zülfikar Kethüda, Sevindük Paşa, Memi Paşa ve Murataza Paşa'nın Şah tarafından esir tutulduklarını diğerlerinin ise serbest bırakıldıklarını yazar. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1327-1328)

¹³² Naima Efendi, bu zatın ismini Kör Hüseyin Han olarak zikreder. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1337)

ve Zalim Ali Han ile birlikte altmış bin¹³³ Kızılbaş askeri ile Küçük Ahmet Paşa üzerine saldırdı. Rebiü'l-ahirin yedinci günü Mihriban Kalesi önünde akşam vakti muharebe oldu.¹³⁴ Muharebe sırasında her yer yakılıp, yıkıldı. Öyle ki, ertesi gün bile yangın devam ediyordu. Bu muharebede Küçük Ahmet Paşa yaralandı. Kızılbaş askerine göre İslam askeri az olduğu için yenilmeye mahkum idi. Küçük Ahmed Paşa boynundan mızrak yarası almıştı. Durumu ağarlaşığı halde elinde kılıç ile düşmana saldırmaya devam etti. Bu haliyle birkaç Kızılbaş öldürmeye muvaffak oldu. Yaralı haliyle daha fazla dayanamadı ve muharebe meydanında şehit oldu. Küçük Ahmed Paşa'nın şehit olduğu haberi Erzurum serdarına ulaştı. Şam Eyaletini, kethüdası Derviş Mehmet Ağa'ya vererek, seçkin askerler ile acele olarak Musul muhafazasına gönderdi. Kendisi de eğlenmeyip Cumadel-Ula'nın birinci günü derhal Diyarbekir'e yöneldi.

Bab-ı Rabi:Sultân âlî himmet hazretleri devlet ü haşmet ile sefer-i nusret-esere azîmet buyurup dârü'l-hilâfe Bağdâd'ı kızılbaş-ı bed-ma'âş elinden tahlîs buyurdıklarıdır. (66a-89a)

Yaklaşık 100 yıl Osmanlı idaresinde kalan Bağdad şehri, 1032/1622 yılında Kızılbaşların eline düşmüştü. IV. Murad Bağdad'ı tekrar ele geçirmek ve İran'dan Revan baskınının öcünü almak için Bağdad üzerine sefere karar verdi.(8 Şevval 1047/1637). Gerekli mühimmat ve erzak hazırlıkları tamamlandıktan sonra 15 Şevval 1047/1637 de Padişah Hazretlerinin otağı Üsküdar sahrasına kuruldu. Zilkade ayının yirmi üçüncü günü IV. Murad bizzat Otağa iştirak ettiler.

Revan seferine gidilirken Şeyhülislam Yahya Efendi'de orduyla beraber hareket etmişti ve Şeyhülislam orduya uğurlu gelmişti. Padişah Hazretleri Şeyhülislamı Bağdad üzerine yapılacak sefer içinde görevlendirdi. Hem Revan hem de Bağdad seferlerinde Sultan IV. Murad Han Hazretleri sefere bizzat at üstünde gitmişlerdir. Taht-ı revana gerek duymamışlardır. Aynı zamanda Özi vezira'azamı Mehmet Paşa Budin'e ve

¹³³ Naima Efendi asker sayısını 30-40 bin olarak belirtir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1337)

¹³⁴ Naima Efendi, yapılan bu savaşın akşam vakti değil, sabah kuşluk vaktinde olduğunu belirtmektedir. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1338)

Rumeli Beylerbeyi Nasuh Paşazade Hüseyin Paşa Özi' ye nakil olundular. Nasuh Paşazededen boşalan Rumeliye Arslan Paşaoğlu Ali Paşa Beylerbeyi oldu.

Müellif Bağdad seferi esnasındaki menziller ve bu esnada vuku bulan hadiseleri şu şekilde zikreder: Yirmi dokuz gün Üsküdar Sahrasında beklendikten sonra Zilhicce ayının yirmi üçüncü günü ordu hareket etti. Beşinci menzil olan İznikmid (İzmid) e vasıl olundu. Genellikle azl edilmiş kadiaskerler ve mevali¹³⁵müdürrisler İznikmid'ten Sultan Gazi Hazretlerini uğurlayıp,kavuştığı gün padişahın eteğini öpmek şerefine ulaştı. Padişaha dua edip, sonra İstanbul'a döndüler. Adı geçen menzilde Edirne Kazası taliplilerine imtihan yapılması emredildi. Edirne Kazası, bazı yakınları tarafından Ethemzade Mustafa Efendi'ye verildi.¹³⁶ 1048 yılı Muharremü'l-Haramın dördüncü günü¹³⁷ İznik'de Mısır kadısı Çelebi Ahmet Efendi'nin ölüm haberi geldi. Şam kadısı Şaban Efendi, Mısır'a nakil olunarak, Halep'ten azl edilmiş Azizzade Behayi (Bahai) Çelebi Şam'a kadı oldu.

Bozöyük, İnönü, Bolvadin ve Ilgın güzergâhı takip edilerek Safer ayının dördüncü günü Konya sahrasına inildiği saat Bolu Beyi Abdi Paşa, Beyşehir Beyi Şemsi Paşazade köylüye zulüm ve tehdit ettikleri gerekçesiyle öldürülerek diğer zalimlere ibret olması için cesetleri birkaç gün meydanda asılı kaldı. Bir iki gün sonra Molla Hünkar Asitanesi'nden evladdan ¹³⁸saygı gösterilen Bekir Çelebi İstanbul'a sürüldü. O'nun yerine yine evladdan Arif Çelebi tayin edildi. Bekir Çelebi İstanbul'a vardıkdan sonra çok geçmeden Hakk'ın rahmetine kavuştu. Ayrıca adı geçen menzilde Rumeli Beylerbeyi Arslan Paşa oğlu, Rumeli askerleriyle ordu-yu hümayuna katıldı. Padişah Hazretleri huzurunda yürüyüş gösterisi yaptı. Yine aynı menzilde Vardar Ali Paşa Bolu'ya nakl olunarak, yerine Hüsrev Paşa tayin oldu.

Eskişehir yakınlarında Sakarya Şeyh demekle meşhur olan şeytani fikirlerle mehdilik davası süren şahısı ortadan kaldırmak için, üzerine önce Tırhala Sancağı Beyi olan Hasan Paşa gönderildi. Savaş esnasında Hasan Paşa şehit düştü. Ilgın menziline

¹³⁵ Mevleviyet derecesine ulaşmış sarıklı alim

¹³⁶ Naima Efendi, Mustafa Efendi'nin bu görevi imtihanla hak ederek kazandığını yazar. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1377-1378)

¹³⁷ Naima Efendi, Muharrem'in altıncı günü olarak gösterir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1378)

¹³⁸ Molla Hünkar Asitanesi Evladı:Konya Mevlevi hanesi şeyhlerinin evlatları

gelindiğinde tekrar vezirlerin yakınlarından birkaç bin seçkin asker ile Silahtar Paşa'nın kethüdası Çiftelerli Osman Ağa Sakarya Şeyh denilen şahsın üzerine gönderildi. İki gurup arasında çok şiddetli harp oldu pek çok kişi şehit düştü. Sakarya Şeyh adlı kişi yakalandı.Bağlanarak Konya'dan Sultan-ı Ercüment Dergahına götürüldü. Burada diğerlerine ibret olması için öldürüldü.¹³⁹ Sekiz gün kalındıktan sonra Konya'dan hareket edildi. Ulukışlaya inildi.Yollarda derk olmak için Adana'ya kadar askerin ileri gitmesi için ferman çıkarıldı. Çakıd Han'a inildi.

Çakıd Han menziline Trablus'tan azl edilmiş Bulgar Ahmet Paşa sultanın kılıcı ile öldürüldü. Adı geçen menzilde Bayram Paşa büyük bir han yaptırmıştı.¹⁴⁰ Orada saadetli padişahımıza ziyafet çekip,hanı IV. Murad Han'a hediye etti. Ertesi gün Küçük Çakıd' da Adana Beylerbeyi Mahmut Paşa¹⁴¹ azl edildi.Yerine adı geçen han üzerinde itimat sahibi Sevindük Paşa kethüdası Mahmut Ağa¹⁴² atandı. Payas menziline Mısır'dan iki kadirge gelip, Saadetli Padişah Hazretlerine dokuz at ve vezirlere ve yakınlarına bol bol hediyeler verdiler. Antakya'ya inildiği gün köprü boşaltılmadığı için¹⁴³ Saadetli Padişah Hazretleri kızdı. Asi Suyu yürüyerek geçildi.

Rebiü'l-Evvel ayının on birinci günü Haleb-i Şehba sahrasına inildi. On altı gün burada ikamet edildi. Bu süre içerisinde Vezir Kenan Paşa Erzurum muhafazasına atandı. Muid Ahmet Efendi'ye Belgrat Kazası ve Hekim Başına Galata Kazası arpalık olarak verildi. Has Odada Sadık Ağa Çeşn-i gir başılıkla görevlendirildi. Liva-i Karahisar mütesellimi Saraçzade isimli eşkıya öldürüldü. Mısır askeri ordu-yu hümayuna katıldı. Mezar isimli menzilde Ohri Bey'i olan Deli Piri öldürüldü. Çül Hakimi Ebu Şîr oğlu saltanatın en yüksek rütbesini aldı ve padişahın iltifatına nail oldu. Birecik isimli mahalde beş gün ikamet edildi. Bu süre zarfında Eyüp Kazasına mutasarrıf olan Zeynelabidin Efendi hekimbaşı olup, O'nun yerine Eyüp Kazasına

¹³⁹ Sakarya Şeyh adlı kişinin idam edilme tarihini Danişmend 9 Safer 1048/22 Haziran 1638 olarak vermektedir. Bkz.(Danişmend, a.g.e, s.373).

¹⁴⁰ Yaptırılan bu Han'ın ismi Yeni Han'dır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1387)

¹⁴¹ Azl edilen kişiyi Müellifimiz Mahmut paşa olarak gösteriyor. Naima Efendi ise Cafer paşa olarak zikrediyor. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1387)

¹⁴² Naima efendi Mehmet Paşa diyor. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1387)

¹⁴³ Naima Efendi , Köprü üzerinde Padişah ve Orduyu izlemek için gelen Antakya halkının bulunduğunu ve bu yüzden köprüden geçilemediğini yazar. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1388); Hammer de Naima Efendi'yle aynı görüştedir. Bkz. (Hammer, a.g.e, s.235).

Bursa'dan azl edilmiş Çavuşzade İbrahim Efendi ve Galata Kazası'na Halep'ten azl edilmiş Kebir-i Mehmet Efendi getirildi.

Bir rivayete göre saadetli padişah hazretleri Fırat Nehrin' den geçerken kendi bindikleri kayığa Şeyhü'l-İslam Yahya Efendi Hazretlerini de almışlar. Padişah Hazretleri Şeyhü'l-İslam hazretlerine ikramda bulunmuşlardır.

Üçpınar menziline tütün içmek suçundan bir adam kılıçla öldürüldü. Adı geçen menzilde Sivas Beylerbeyi Hazine-dar İbrahim Paşa Sivas Eyaleti askerleriyle gösteri yaptı. Bozöyük Beyi Şemsipaşazade Ordu-yu hümayun'a katıldı ve O'da askeriyle bir gösteri yaptı. Ruha¹⁴⁴ (Urfa) menziline Şam Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa sultanın çadırına vasıl olarak, büyük bir gösteri yaptı. Bu menzilde de tütün şurubu içmek suçundan beş kişi öldürüldü. Cüllap isimli yerde Veziria'zam Bayram Paşa öldü cesedi İstanbul'da yaptırdığı türbeye nakledildi. Menzil-i sainde mühr-i hümayun Kapucular kethüdası Hüseyin Ağa ile Musul muhafazasında olan Diyarbakir valisi Mustafa Paşazade Tayyar Mehmet Paşa'ya ulaştırıldı.

Acıgör isimli menzilde Erzurum'dan azl edilmiş Gürcü Mehmet Paşa'dan beş dil ve beş yüz kadar baş geldi. Adı geçen menzilde tütün içen Aşağı Bölük Veznedarı öldürüldü. Karacadağ menziline tütün içen iki kişi karınları yarılarak öldürüldü. Söz konusu ayın yirmi üçüncü günü Amid sahrasına inildi. İki gün sonra veziria'azam ordu-yu hümayuna katıldı. Derviş Mehmet Paşa Diyarbakır'a nakil olup, Silahtar Paşa Şam'a ve iç Doğancıbaşı Abdurrahman Paşa Kıbrıs'a atandılar. Beylerbeyi Süleyman Paşa'dan iki dil ve on baş geldi. Süleyman Paşa ödüllere şereflendirildi. Diyarbakir kadısı öldü. Yerine müderristen, Bursalı Habilzade Efendi Diyarbakir kadısı olarak tayin edildi. Şehr-i Zor menziline bir şaki, efendisine 'sigara içiyor' diye iftira etti.Yalanı ortaya çıkınca öldürüldü.

Büyük tumar sahibi ayanlardan Fettah Ağa'ya Nablus Eyaleti verilip zeameti beyliğe dönüştü. Rumeli Kadıaskeri Ebussudzade Mehmet Efendi hastalandığı için Halep'te kalmış idi. Hastalığı geçtikten sonra Mardin yakınlarında Koçhisar menziline

¹⁴⁴ Müellifimiz Ruha olarak telaffuz ediyor. Naima Efendi Reha olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1401)

ordu-yu hümayuna katıldı.Yüksek olgun yaratılış şanı sebebiyle taraf ve açıklamaya anlatmaya gerek olmayan Ruznameci İbrahim Efendi, Nusaybin yakınlarında Cerahim isimli menzilde Hakk'ın rahmetine kavuştu. Cesedi Musul'a getirilip, Hazret-i Cercis¹⁴⁵ Peygamberin mezarı-ı şerifi civarına defn edildi. Ertesi gün Hüseyin Efendi, ruznameci olarak atandı. Hüseyin Efendi'nin yerine Mukabeleci Mehmet Efendi getirildi. Mukabeleci Mehmet Efendi'nin yerine de eski Reisü'l-Küttüp Hasan Efendi tayin olundu. Dillikar isimli yerde, Çöl Arabi'nin Bağdat yakınlarında yakaladığı beş Kızılbaş padişah dergahına gönderildi.Yakalayanlara padişah çeşitli ödüller verdi.

Hazret-i Nuh Peygamberin gemisinin karargahı olan Cudi dağı yakınlarında Kabur isimli yerdeki Şad Suyunu Saadetli Padişah Hazretleri ve asker yürüyerek geçti. Bu yürüyüş sırasında hiçbir zarar görmediler. Delfine isimli menzilde Maraş Beylerbeyi Bıyıklı Mustafa Paşa öldü. Halka zulüm ettiği için Beyşehir Bey'i Ayazalı Küçük Bey öldürüldü. Adı geçen şehir'den Musul'a, yirmi sekiz günde, kolaylıkla varıldı.

Devşirme namıyla Rumeli'nin sol kolu halkı mallarını yağmalayan Turnacıbaşı Derviş Ağa, Ordu-yu Hümayun'a vasil oldu ve Sultanın otağı önünde boynu vuruldu.¹⁴⁶ Adı geçen menzilde Hint Padişah'ı Hürrem Şah'tan mektup ve hediye ile Mir Zarif¹⁴⁷ bir elçi geldi. Padişahın yüce tahtına yüz sürdü. Elçinin getirdiği hediye gergedan postundan bir siper olup, elçi 'Tüfek saçması işlemez' inancı ile çok gevezelik etmişti. Saadetli Padişah Hazretleri elçiyi siperin karşısına getirip, evvela bir mızrak vurdu, elçi mızrak darbesiyle başka tarafa gitti. İkincide büyük yaydan bir parlak okunu çekip verdi. Elçi korkusundan başka tarafa kaçtı. Sonra adı geçen siper filoriyle¹⁴⁸ dolduruldu ve elçiyle beraber Hint Padişahına geri gönderildi. O siper hala Hint padişahının saray kapısı üstünde asılıdır. Daha sonra bu menzilde (Musul'da)¹⁴⁹ bütün askere biner akça dağıtıldı.Bazı mühimmatlar incelenmek üzere padişahın huzurunda komisyon kuruldu. Her taraftan gelen mühimmatın muhasebesi yapıldı. Sıra balyemez

¹⁴⁵ Hazret-i Cercis Kur'an-ı Kerimde tehvilen İsa'dan sonra gelen peygamber.Bazıları nebi,bazıları veli kabul ederler.Yüz defa öldürülüp,dirilip tekrar öldürüldüğü halde Allah'a olan inancından hiçbir şey kaybetmediği rivayet edilir.

¹⁴⁶ Naima Efendi, Derviş Ağa ile birlikte Kazancı-Zade Mustafa Ağa'nın da katlolunduğunu yazar. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1403)

¹⁴⁷ Müellifimizin gelen elçinin ismini vermemektedir. Naima Efendi, bu gelen Hint elçisinin adını Mir Zarif olarak belirtmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1402)

¹⁴⁸ Naima Efendi doldurulan miktarın 500 flori olduğunu belirtir. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1402)

¹⁴⁹ Müellifimizin Menzilini belirtmediği yer Musul'dur. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1404)

toplar konusuna gelince Veziriazam ve diğerk devlet büyükleri “top çeken camusların çoğı öldü,kalanlarda hasta olduğı için,onları karadan götürmek zor olup, Şat ile götürmek uygundur” diye fikir birliğı etmişler iken Kaptan paşa (Deniz kuvvetleri komutanı) “uygun görelim bazı engeller ortaya çıkarsa toplar yolda kalır.Muhasara gününe yetiştirmek gerekir.Her iki halde bir miktar bile götürmek çok önemlidir.Camuslar kalmadı ise bindiğimiz atları koşalım. Tek Padişahın hizmeti görülsün diye gayret edelim.”dedi. Şeyhü'l-İslam Hazretleri dahi bu reyî kabul etti.Yüce emir üzerine yirmi tane kale topu seçildi ve bu toplar karadan götürüldüler. Geri kalanlar gemilerle Şat'tan gönderildi. Ve yine kaptan Paşa Hazretlerinin isteğı üzerine, büyük tumar sahiplerine ve tumar erbaplarına o toplara yetecek kadar dane (gülle) paylaştırıldı. Bağdat'da onlara hazine arazisinden verilen zahireleri yüklemek için beygirler (atlar) hazırıldı. Bu tedbir güzel bir hazırlıktı. Bağdat'a varılıp bütün mühimmatıyla yirmi parça top hazır bulundu. Şad suyu ile gelen toplar yirmi gün sonra Bağdat'a geldiler. Adı geçen menzilde dağımk halde bulunan Maraş Eyaleti, Erzurum'dan azl edilmiş olan Gürcü Mehmet Paşa'ya verildi. Bütün mühimmatlar eksiksiz olarak hazırlandıktan sonra ikametın on birinci günü sağ ve salim olarak Musul'dan hareket edildi. Üçüncü gün Zap Suyu köprü olmadığından ayakla geçildi. Cemaziye'l-Ahirin ortası. Altın köprüden geçilip, Göktepe isimindeki makama inildikten sonra Hazinedarbaşı ve kilercibaşı olan Hafız Mehmet Paşa öldü. Yerine Ahmet Ağa Haznedarbaşı ve Abdürrahim Ağa Kilercibaşı oldu. Ertesi gün Hasbaşı isimindeki menzilde askerden dil almak(casus) için çıkan Kızılbaşlardan biri boğazı kesilerek öldürüldü. Daha ertesi gün Kerkük menziline Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa Çarhacılığa ve Sivas Beylerbeyi Hazinedar İbrahim Paşa Sivas ve Şam askeri ile sol kol muhafızlığına tayin olundular. Nogay Paşazade bir menzil arkadan gelen balyemez topları takip etmekle görevlendirildi.

Makıyan isimli menzilde Erzurum muhafızı olan Vezir Kenan Paşa, seçkin askerleriyle Revan tarafında, buranın hakimi olan Kelp Ali Han ile eski Revan önünde savaş yaptı. Yapılan bu savaşta İslam askerinin Allah'ın yardımı ile zafer kazandığı, Kızılbaşlarında mağlup olduğu haberi duyulunca Ordu-yu Hümayun bayram yerine döndü.

Recep ayının ikinci günü Çubuk Köprüsü ismindeki menzile inildi. Bir gün burada oturularak, çit yapmak için sonsuz çubuk kesildi. Bu çubuklar boşalan zahire develerine ve yükü hafif olan arabalara ve katarlara yükletildi. Adı geçen menzilden Şehr-i Zor'a akıncı asker gönderilip, buradan birkaç dil (casus) ve çok miktarda zahire getirdiler. Ertesi gün Diyale Suyu geçilip, Yakube'nin karşısına inildi. O günden sonra ağırlıkların gere kalması emredildi. Adı geçen ayın yedinci günü Başdolap ismindeki menzile konuldu. Ertesi gün Rumi Aylardan Teşrin-i Sani'nin¹⁵⁰ ve hem adı geçen Arabi ayın(Recep Ayı) sekizi idi. İmam-ı Azam Hazretleri'nin mezarının yakınına (Bağdad'a)¹⁵¹ inildi. Üsküardan İmam-ı Azam Türbesine¹⁵² gelinceye kadar yüz doksan yedi gün geçti. Yetmiş altı¹⁵³ oturak oldu. Yüz yirmi birinde oturuldu. Adı geçen günlerde hareket toplam beş yüz kırk dört saat oldu.

Savaş boyunca su kıtlığı çekmemek için, suya yakın olmak gerekiyordu. Hafız Paşa ve Hüsrev Paşa bu iş için görevlendirildiler. Çünkü su yollarını ele geçirmek için Kızılbaşlar bu bölgelere saldırabilirlerdi. Bu durumun farkında olan IV. Murad Hazretleri buraları sağlamlaştırmaya yönelik faaliyetlere girişti. Suya ne kadar uzak olursa da naklinde çekilecek zorluklara rağmen suyun getirilmesi gerekiyordu. Padişahın emri ile hemen o gün İslam askeri cephaneden kazma, kürek, barut ve fitil alarak harekete geçti.İki buçuk saat sonra sahra tarafından meterise girilmesi başarıldı.

Bu tertip üzerine Akkapuda Veziriazam Mehmet Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Rumeli Beylerbeyi Arslan Paşa oğlu Ali Paşa ve onların üst tarafında Kaptan Paşa ve Sivas Beylerbeyi Hazinekar İbrahim Paşa ve Köntendil, Avlonya Sancağı beyleri ve kırk çorbacı ile Samsoncubaşı Hüseyin Ağa; onlardan öte tarafta Anadolu Mutasarrıfı olan Vezir Hüseyin Paşa ve Mısır askeri ve kırk çorbacı ile Zağrıcubaşı Haydar Ağazade Mehmet Ağa, meterise girip Gürcü Mehmet Paşa ve Nogay Paşaoğlu Arslan Paşa Karanlık Kapı tarafında gece baskını ihtimali olduğundan sed için karakol

¹⁵⁰ Teşrin-i Sani:Kasım Ayı

¹⁵¹ Bağdad Kalesi, diclenin doğu sahilinde yer alıyordu. Nehre bakan tarafı dahil dört tarafı kulelerle çevriliydi. Nehre bakan tarafında 97 ve diğer üç tarafında 114 olmak üzere 211 kulesi bulunmaktaydı.Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Hammer, a.g.e, s. 243).

¹⁵² Padişah Hazretleri 'Bağdad'ı fethetmeden ser-mezhebimizi ziyaretten utanırım' diyerek türbe ziyaretini Bağdad fethinden sonraya bırakmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Uzunçarşılı, a.g.e, s. 202)

¹⁵³ Müellifimizin yetmiş altı oturak olarak bildirdiği oturak menzil sayısını Namia Efendi altmış altı oturak olarak göstermektedir. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1407)

bekleme hizmetine tayin olundular. O gece gayet parlak mehtap ile birlikte Bağdat Kalesi duvarlarından Kızılbaş meşaleleri ortalığı aydınlatıyordu. İslam askerlerinin hareketi görünürken, meterislerde hazırlık yapılması istendi. Düşman tarafından atılan top ve tüfenk Allah'ın yardımı ile fazla kimseye zarar vermedi. Bu atışlardan az kimse zarar gördü. Yaralılar Saadetli Padişah Hazretleri tarafından çeşitli hediyeler ile ödüllendirildiler. Yaraları tedavi edilerek sıhhat buldular. Sabaha kadar meteris tamamlandı. İslam askerleri kalenin kara tarafını iki taraftan Şat kenarına varınca kadar çevirdiler. O gece ve ertesi günü ikindi vaktine kadar şiddetli harp oldu.

Bolu Sancağı mutasarrıfı olan Vardar Ali Paşa ve Kanlı Mehmet Paşa yaralandılar. İkinci vakti Kaptan Paşa'nın gayretiyle karadan götürülen toplar Bağdat'a ulaştı. Onu vezira'azama, altısı Kaptan Paşaya ve dördü Hüseyin Paşa'ya verildi. Ve daha önce hazırlanan çubuklardan çitler örüldü. O gece toplar yerli yerine kondu. Toplar üç koldan ateşlenerek, sahrada deprem etkisi yaptı. Top atışları o kadar etkili oldu ki, kalede olan Kızılbaşlar kıyamet koptu sandılar.

Üç gün sonra Revan Beylerbeyi Süleyman Paşa'dan dört dil (casus), otuz baş geldi. Getirenler çeşitli hediyelerle ödüllendirildiler. Bu şekilde gece ve gündüz harp oldu. Söz konusu ayın on sekizinci günü Bağdat'ın içini dövmek için birkaç parça büyük top ile Silahtar Paşa, Kuşlar Kalesi tarafına geçti. Ertesi gün Kenan Paşa tarafından bir han ve on dört genç Kızılbaş ve birkaç hurvar baş ve dört ölüm haberi geldi.

Üç günden sonra Sultan Murad'ın isteği üzerine daha önce kestikleri bir miktar hurma ağacından domuz damları yapılarak, üzerine toplar çıkarılıp, kale yüksekten dögülmeye başlandı. Saadetli Padişah Hazretleri ise her gün meterise varıp, Veziria 'azama :

-“Göreyim sizi din-i mübin uğruna kusur etmeyiniz” diye gönül okşayıcı sözlerle Veziria 'azamı teşvik ediyordu. On-On iki günde Veziria'azam Akkapı Kulesini ve Yeniçeri Ağa'sı Cağalazade Kulesi demekle ünlü köşe kule ki bu iki güçlü kuleyi Kaptan Paşa yerle bir etti. Hüseyin Paşa da iki kuleyi yıkıp üç koldan toplam

sekiz yüz elli sekiz zir'a¹⁵⁴ yer, yerle bir oldu. Karanlık kapı yakınında Acem Burcu ismi ile ünlü kuleye Kızılbaş dört beş top çıkarıp metriste olan İslam askerine elem vermeye başladı. Bu topları etkisiz hale getirmek için Diyarbekir Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa yedi çorbacı ile adı geçen burca yakın başka meterise girerek, askere zarar veren topları ortadan kaldırdı.

Kaptan Paşa meterisi ileri sürülerek, sağ ve soldaki meterislere geri kalmaları emredildi. Veziriazam ve Hüseyin Paşa ile beraber gitmek için birkaç gün oyalanmaları kararlaştırıldı. Her gece meteris değiştirerek ta hendek kenarına varılarak, Sultanın fermanı üzerine birkaç defa yürüyüş yapmak istenmiş iken; kalenin iç tarafından hendekler, karşısında meterisler ve domuz damları olduğu söylentisi sebebiyle İslam askerini, gelebilecek zarardan korumak için kaleye meterislerle beraber girilmesi kararlaştırıldı. Ayın yirmi altıncı günü Osmanlı ordusunun bulunduğu meterisi basmak ümidiyle Hüseyin Paşa Kolundan birkaç Kızılbaş saldırdı. Kızılbaşlar, İslam askeri hazır bulunduğu için ümitsiz ve perişan geri döndüler. İran Şahının, Ali Hemadani isimli bir casusu yakalandı. Kaleden gerçek haberleri getireceğine söz verdiği için serbest bırakıldı. Lakin Bağdat hakimi Bekdaş Ağa durumdan haberdar olunca Ali Hemedani isimli casusu öldürdü. Ertesi gün Musul'dan gemilere konulan toplar Kansu Paşa ile gelip ilgili yerle dağıtıldı. Eğer toplar Kaptan Paşa ile önceden karadan gelmiş olsaydı, kuşatma yirmi gün daha uzardı ve zaferden sonra yağın yağmurlara denk geleceği için savaşı kazanmak mümkün olmayabilirdi. Hafız Paşa ve Hüsrev Paşa zamanındaki kuşatmada olduğu gibi mağlup ve perişan olarak geri dönülürdü. Ayın yirmi dokuzuncu günü ulufeleri (maaşları) ikiye katlanan sipahiler hizmet tavrıyla açıkça toprağı sürmeye başladılar.

Şaban ayının ikinci günü Sivas Beylerbeyi Hazinedar İbrahim Paşa yaralanıp, beşinci günü Yeniçeri Kethüda Yeri¹⁵⁵ şehit düştü. Trabzon Beylerbeyi ve Bozok ve Çorum Sancağı Beyleri'de yaralandılar. İslam askeri iki yüz altmış bin torba ile hendeği doldurdu. Hendeğin doldurulması tamamlandıktan sonra asker adı geçen

¹⁵⁴ Zir 'a:75-90cm. arasında değişen uzunluk ölçüsü, endaze

¹⁵⁵ Yeniçeri Kethüda Yeri: yeniçeri Ağa'sının yanında , bütün ocağın kapı çuhadarı idi. Asıl vazifesi, muharebede, Ağanın muhafazasına memur olan 33. ortanın amirliği idi. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1412)

ayın sekizinci günü defter gereğince meterislere dağıtıldı. Onuncu günü Hüsrev Paşa zamanında Hille'den alınan askerden Konyalı bir yiğit, Bağdat Kalesine bir yol bularak çıktı. Kızılbaşların durumlarını görüp yazdı.Yedi sekiz gün daha savaş oldu. Savaş gündün güne şiddetlendi.

Şaban'ın on beş ve on altıncı günlerinde¹⁵⁶ Kaptan Paşa Hazretleri ağalarından Şaban Ağa, Samsoncubaşı, Hamid Bey'i Şehsivar Bey ve daha niceleri yaralandı. Yeniçeri Ocağından Serdengeçti Ağası, Çirmen Sancağı Alay Beyi ve bazı kimseler şehit oldu. Her vezir kendi kolundan olan hendeği doldurmaya gayret etti. Kaptan Paşa Hazretlerini metrisi önündeki hendek herkesten önce doldu.

Adı geçen ayın on yedinci günü¹⁵⁷ o yiğit vezir Allah'ın yardımına sığınıp, Hazreti Peygamberin mucizesine sarılarak İslam'ın gazası kılıç ve top darbeleriyle yıktıkları kuleler tarafına hücum etti. Ve her taraftan o kule üzerine çıkıp, engel olmak isteyen Kızılbaşlar ile cenge başladı. Bir ara tüfek ve ok bırakıldı. Yaka yaka dövüşmeye başladılar. Kulenin üstünü güreşçiler meydanına çevirdiler.

Veziria'azam ve Kaptan Paşa kulelerin üstünün İslam askeri ile dolduğunu görünce yürüyüş emrini verdi. Veziria'azam'da¹⁵⁸ askerinin yanında yürüdü. Ancak on beş adım gitmişti ki düşman tarafından atılan tüfek kurşunu alına isabet edip, kafasından çıktı. Elinden ok ve yayı düştü,ağaları her tarafından tutarak hendekdeki gönüllüler, Paşa'yı çadırına götürdüler. Burada şehit oldu. Şer'i hükümlere göre kana bulanmış vücudu temizlendi, kefenlenip, babası Mustafa Paşa'nın, Bağdat Beylerbeyi iken İmam-ı azam türbesi dışında kendisi için hazırladığı türbeye defn olundu.

Saadetli Padişah Hazretleri, Vezir Mehmet Paşa'nın şehadetinden haberi olunca haliyle vezirlik mührünün Kaptan Mustafa Paşa'ya teslim edilmesini buyurdu. Vezirlik layıkına verildiği için bütün asker sınıfı sevindi, gönülleri rahatladı. Şehit olan Veziria

¹⁵⁶ Müellifimiz tarih vermemektedir. Naima Efendi Şaban on beş ve on altı olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1412-1413)

¹⁵⁷ Müellifimizin on yedi Şaban olarak verdiği tarihi Naima Efendi on sekiz Şaban olarak vermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1413)

¹⁵⁸ Sözü edilen Vezir-i Azam Tayyar Mehmed Paşa'dır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1414-1415)

‘azam hazretleri devlet işlerinde hayli tecrübeli idi. Uzun süre çeşitli makamlarda başarılı hizmetler vermişti. Halkın işlerinin görülmesinde yardımcı olmuştu. Ölümüne askerler çok üzüldü.

Veziria ‘azam Mustafa Paşa Hazretleri daha önce büyük hizmetler yaptı, bunların hiçbirinde zerre kadar kusur etmedi. Can ve baş ile gayretli çalıştı. Şimdi kendisini daha da zor işler bekliyordu. Merhum Mehmet Paşa’nın meterisine vardılar. Ve Bağdat Kalesini Allah’ın yardımı ile din düşmanı Kızılbaşların (Rafaza) elinden almak için kılıç elinde bizzat askerin önüne düştü ‘Allah Allah Celle Şânuhu” diye nara atarak Kızılbaşların üzerine aslan gibi hücum etti. O yiğit vezir yaradılışındaki yiğitliği göstermek için semender¹⁵⁹ gibi savaşın en şiddetli anında ateş içine atıldı. Düşman tarafından atılan tüfeklerden kurşunlar ve oklar yağmur gibi yağarken, Allah’ın koruması ile vücutlarına zarar isabet etmedi. Ancak kethüdaları olan Rıdvan Ağa şehit düştü. Ağaların ileri gelenlerinden birkaçı nakil edildi. Dilaver ve iç oğlanlardan bir kaçı sadrazam hazretlerinin yanında, canlarını feda etmek için geldiler.

Sadrazam Hazretleri iki saat içinde Kızılbaşların elinde olan kuleyi tedbirler alarak kılıç darbesiyle ele geçirdi. Kuleyi muhafaza etmeleri için zaferler kazanmış askere teslim etti. Akşam olduğunda o askerler dinlenmek için kuleden indirilerek, yerlerine dinç askerler çıkarıldı. Bu düzen üzerine sabaha kadar üç dört defa kule muhafazasındaki askerler değiştirildi. Güneş doğup, dünyayı aydınlatmaya başlayınca Kızılbaşlar kule üzerinde, İslam askerlerini akşam gördüklerinden daha güçlü ve daha çok gördü. Savaşa cesaret edemediklerinden cenkten ümitlerini kestiler. Çaresiz söz konusu ayın on sekizinci günü¹⁶⁰, kuşatmanın kırkınıcı günü ki mübarek Cuma günü idi. Kuşluk vaktinde Bağdat Hakimi Bektaş Han aman diledi. Sadrazam Hazretleri meteristen çıkıp, onları padişahın huzuruna götürdüler. Sadrazam Hazretlerinin otağından, Saadetli Padişahımızın otağına kadar kat kat asker dizilerek doldurmuştu. Meterislerden bir adam bile çıkmadı. Hisarın duvarları, kuleleri Osmanlı askeri ile doldu. IV. Murad Hazretlerinin otağına gittiler.

¹⁵⁹ Semender:Ateşte yaşadığı kabul edilen bir masal hayvanı

¹⁶⁰ Naima Efendi bu tarihi, ayın sekizi olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1415-1416)

Sağ ve sola Şeyhü'l-İslam Yahya Efendi Hazretleri, Veziria 'azam, kazaskerler ve diğer divan erkanı vakur ve edepli bir şekilde yerlerini aldılar. O durumda Bektaş Han'ı padişahın huzuruna getirildi. Sadrazamın otağından, padişahın otağına kadar iki saf sıralanan yeniçeriler ve sipahiler gören Bektaş Han şaşkın ve hayran olmuş iken; Otağda küçük topluluğun başında heybetli, zaferler kazanmış padişah hazretlerini görünce aklı başından gitti. Bir adım dahi yürüyemeye gücü kalmadı. Saadetli Padişah Hazretleri bu hali incelemek ve vahşiyi def etmek maksadı ile sordu:

-Sen kimsin niye geldin muradın nedir? Bektaş Han yer öpüp:

-Bağdat Hakimi Bektaş kulunum,canımıza aman buyurmanız ricasıyla kaleyi teslim geldim.

diye tekrar yüzünü yere koydu. Padişah cemcah hazretleri :

-Bu gün kaleyi boşaltmak şartıyla aman verdim. Daha evvel gelmiş olsa idin bu kadar zahmet çekmez idik. Amma velinimetin uğruna gayret gösterdiğin için özrün uygundur' diyerek bir murassa sorguç ve kürklü seraser, hilat ve mücehverli hançer hediye etti.

--'Şimdi kaleyi ver içeride kalan hanlar ve Kızılbaşların askeri hemen bu gün kaleden çıkıp, kaleyi kullarımıza teslim etsinler. Sonra isteyen Şah'a gitsin, isteyen bize tabi olsun. İrade sizin kimseye zorlama yoktur.' buyurup Bektaş Han tekrar Sadrazam hazretleri önünde yer öperek:

-'Galiba ihtimal içeride olan Kızılbaşlar hala sizin askerinizin zaptettiği kulelerin altına içeride lağımlar yapıp içine barut doldurmaktadırlar, askerleriniz gafil bulunmasınlar. Ola ki askerlerinize bir zarar isabet eder, benim vücudumun yok olmasına sebep olur.' diye arz-ı hal etti. Sadrazam Hazretleri Sultanın emri üzerine, kuleler üzerinde bekleyen Osmanlı askerini, Kızılbaşların hilesinden haberdar edip, Kızılbaşların emellerine ulaşmaması için tedbir aldı.

İslam askeri izin alınca 'Allahü Ekber' diyerek kale içine doğru akın etti. Kendilerini korumak sevdasıyla karşılık veren Kızılbaş askerleri ile harp başladı. Kızılbaşlar can korkusu ile biraz gayret gösterdiler. Çok geçmeden ellerinden birşey gelmeyeceğini anlayarak, çaresiz kaçmaya başladılar. İslam askeri önünde perişan oldular. Şah tarafından gelen Mir Fettahoğlu, bu durumu görünce Karanlık Kapı tarafına kaçıp, Halep Han, Yar Ali Han ve Nakd Ali Han ve savaşmaya gücü yeten Kızılbaşlar, Mir Fettahoğlu'nun yanında silahları ile toplanarak, Osmanlı ordularına karşı koymaya

çalıştılar. Fakat Osmanlı ordusunun karşısında tutunmalarının mümkün olmadığını görünce, mecburen canlarına aman verilmesi ricasıyla yüz sürdüler, yer öptüler. Acem diyarına gitmek için izin istediler.

Revan 'da zorunlu olarak Kızılbaşlara silahları ile birlikte gitmelerine izin verilmişti. Bu defa savaş sebebi gerekçesiyle gitmelerine izin verilmeyip, silahları alınmamıştı. O kötü huylu, muhalefet ve inat ederek tekrar savaş edip, öldürmeye başladı. Bir anda nice bin Kızılbaş toprağa serildi. Hanlar ve kılıçtan kurtulan bir iki bin kişide istihkamlarına çekildiler. O gün, o gece ve ertesi gün öğle vaktine kadar Kızılbaş hanlarından yedi sekiz yüz tanesi elleri bağlı olarak padişahın otağı önüne getirildi. Padişahın fermanına karşı geldikleri için hanlar ve bazı sultanlar kapıcılar kethüdasına verilerek, hapis edildiler. Geriye kalanları da öldürüldüler. Sözü kısası Bağdat'ta olan otuz bin kadar Kızılbaş'ın on bini kuşatma günlerinde top ve tüfek darbeleriyle öldürüldü. Geriye kalan yirmi bin Kızılbaşta iki gün içinde Rafızilerin Bağdat cennetine pis vücutları gömüldü.

Ertesi gün Sadrazam Hazretleri ve Şeyhü'l-İslam Hazretleri ve sair vezirler ve Sadreyn Beylerbeyi (Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri), ve Şeyhü'l-İslam Hazretleri ve sair vezirler ile Yeniçeri Ağası, ümeralar ve Subaylar fetih zaferini tebrik için Sultan'ın Otağına gelerek eteğini öptüler. Otağa gelenler övgü dolu sözler ve çeşitli hediyeler ile onurlandırıldılar.

Fetih sonrası gelişmeleri ise müellif şu şekilde verir: O gün büyük Mir-ahur (sarayın ahır müdürü) Halil Ağa fetih müjdesini İstanbul'a ulaştırması için görevlendirildi.¹⁶¹ Padişahın otağı, İmam-ı Azam Türbesinin kapısının yanına nakil edildi. O gün vakit kaybetmeden Bağdat kalesi tamirine başlandı Yer yer şehirde saklanan ahalinin ortaya çıkması için duyurular yapıldı. Dört gün sonra Halil Ağa'ya Özi muhafızlığı emri gönderilerek, mansıbı (memuriyeti) Küçük Mirahor İbşir Mustafa Ağa'ya ve onun miri has ahur kethüdası Tekeli Mustafa Ağa'ya verildi. O gün Handan Ağa-zade fetihname ile Nemçe (Avusturya) Kralına gönderildi.¹⁶² Reisü'l-Küttap İsmail

¹⁶¹ Naima Efendi, Mir-Ahur Halil Ağa'ya vezirlik rütbesi verildiğini de belirtir. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1423)

¹⁶² Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1423)

Efendi Karanlık Kapı muharebesinde attan düşüp ayak altında kalarak yaralanmış idi. O da bugün vefat etti. O gece akşam yemeğinden sonra Bektaş Han, sarayında ansızın öldü. Mirasçısı şahın adamlarından Kürdistan Hakimi Nur Hüseyin Han'ın¹⁶³ kızıdır. Bütün malı babasına geçti.

Ertesi gün Yeniçeri Ağa'sı Hasan Ağa¹⁶⁴, Bağdat Beylerbeyi oldu. O'nun yerine Rikapdar Mustafa Ağa, Yeniçeri Ağası olarak Harem-i Hümayundan çıktı. Müderrislerden Tezkireci Musa Efendi, Bağdat'a kadı olup, ocakta kethüda bey olan Bektaş Ağa yedi-sekiz bin kadar yeniçeri ile Bağdat muhafazasına tayin olundu. Söz edilen ayın sonunda bir gece bir gün şiddetli yağmur yağdı. Askerin konakladığı yer deniz gibi oldu. Öyle ki çadırlar arasında dolaşmak mümkün değildi. Muhasara günlerinde İslam askeri şereflendirildikleri ilahi lütfün kıymetini bildiler. Eğer bu yağmur fetihten önce olsaydı meterisler suyla dolar ve işler kalırdı. Belki de Bağdad muhasarasından geri dönülürdü. Topların karadan geldiğinin faydası cümle halk yanında açıklandı. Sebep olan Sadrazam Hazretlerine sonsuz dualar edildi.

Mübarek Ramazan-ı Şerifin başında iki gece bir gün öncekinden daha şiddetli yağmur yağdı. Atlar dizlerine kadar çamurlara gömüldü. Padişah Hazretleri'ne kat kat dualar edildi. İmam-ı Azam Hazretleri'nin ve Şeyh Abdülkadir-i Geylani Hazretleri'nin türbeleri temizlenerek, harap olan yerleri tamir edildi. Bu hizmetlere Şeyhü'l-İslam Yahya Efendi nezaret etti. Temizleme ve tamirat işleri bitince üzerlerine yeşil sof örtü tedarik olundu. Kendi mübarek elleri ile İmam-ı Azam Hazretleri için mollayane sarık sardı. Mezar-ı şerif civarında olan cami-i latif'de tamir olundu. Cuma namazı burada kılındı. Yirmi yıla yakın bir zamandır bu cam-i şerifte çar-ı yar-i güzinin¹⁶⁵ isimleri anılmaz olmuştu. Allah'ın yardımı ile tekrar Çâr-Yâr güzinin isimleri anılmaya başlandı. O günlerde Arslan Paşa Oğlu'na haslar ile vezirlik verilip , sahibi olduğu Rumeli Eyaleti Vardar Ali Paşa'ya verildi. Ali Paşa'nın mutasarrıf olduğu Bolu sancağı tamamen arpalık vezaretinden azl edilmiş olan Yusuf Paşa'ya verildi. Trablus Şam Beylerbeyi Şahin Paşa Trablus'tan Bosna'ya nakil olundu. Diyarbakır

¹⁶³ Naima Efendi, Lor Hüseyin Han olarak zikrediyor. Bkz.(Naima Efendi, a.g.e, s.1423)

¹⁶⁴ Müellifimiz Hasan Ağa olarak belirtiyor. Naima Efendi ise Hüseyin Ağa olarak bildiriyor. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1423)

¹⁶⁵ Çâr-ı yâr-i Güzin: Dört seçkin kişi; yani dört Halife: Hz. Ebu Bekri, Hz.Ömer, Hz.Osman ve Hz. Ali

Mutasarrıfı¹⁶⁶ Derviş Mehmet Paşa Trablus'a nakil olundu. Derviş Mehmet Paşa'nın mutasarrıf olduğu Diyarbekir Eyaleti Silahtar Ahmet Ağa'ya verildi. Melek-i Haslet Çuka-dar Siyavuş Ağa silahtar oldular.

Şah tarafından Bağdat kadısı yapılan Rafizi yakalanarak öldürüldü. Musul defterdarı olan Abbas'ın, Kızılbaş olduğu ortaya çıkınca O'da öldürüldü. Anadolu Beylerbeyiliđi Gürcü Mehmet Paşa'ya verildi. Kastamonu'dan azl edilmiş olan Mehmet Paşa Şehr-i zol Beylerbeyi olarak atandı. İstanbul'a geri dönülmesi kararlaştırıldı. Geri dönerken Padişahın otağından önce Mir Fettah oğlu ve sair tutuklular mahpus olarak Diyarbekir'e gönderildi.

Dönüş menzilleri ve bu esnada vuku bulan olaylar ise aşığıdaki gibi anlatılır: Ramazan ayının sekizinci günü Vezir Hüseyin Paşa saadetli padişah hazretleri ile birlikte İstanbul'a dönmeyi kararlaştırdılar. Ertesi gün Padişah IV. Murad Hazretleri İmam-ı Azamın mezarını ziyaret etti. Burada dualar edildi. Daha sonra İstanbul'a dönüş için emir verildi. Ancak solaklar, ulufeli müteferrikalar, çavuşlar, aşığı bölüklerden sağ ulufeciler ile İmam-ı Musa tarafına geçmeleri buyuruldu. Bağdat'ın durumu düzeltildi.

Bağdat'ın fethinden sonra imam-ı Musa'ya varan Kızılbaşlar ve İmam-ı Ali'den gelen iki yüz kadar Kızılbaş kılıçtan geçirildi. Ramazan ayının on ikinci günü Padişah'ın isteği ile İmam-ı Musa'dan hareket olunup Silahtar Paşa sefer kaimmakamı oldu. Silahdar Paşa'nın Kethüdası Çiftelerli Osman Ağa'ya şam-ı Şerif Eyaleti verildi.¹⁶⁷ Önceleri Şah-ı Hint'ten Musul'a gelen elçi orada ala kondu. Fetihden sonra Padişah'ın huzuruna getirmek için adam gönderildi.Beşinci menzil olan Tikrit'e inildiğinde Hint elçisi ordu-yu hümayuna ulaştı. Hint Elçisi, Hint tarafına yollanmak için Müteferrika Arslan Ağa ile Serdar-ı Ekrem Hazretlerine gönderildi.

Bağdat Seferine çıkılmadan beş-altı ay önce Acem Şahın 'dan gelen Halife Maksud Han isimli elçi alı konup Üsküdar'dan hareket buyurdıkları ferman üzere denizden kadirga ile Payas'a çıkıp oradan Mardin'e sonra Musul'a gönderildi. Ramazan

¹⁶⁶ Derviş paşanın Diyarbakır Mutasarrfı olduğunu Naima Efendi kaydeder. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1425)

¹⁶⁷ Naima Efendi, a.g.e, s.1427

ayının yirmi ikinci günü Musul'a kolayca varıldı. Elçiye kaftan hediye edildi. Şah'a hitaben padişah mektubu verildi. Ve Bağdat'ta kılıçla yapılan savaşta yok edilen Kızılbaşlar üzerinde istediği kadar yas tutup matem ettikten sonra Acem Şahı'na gönderilmek için Veziria'zam Hazretlerine gönderildi

Elçiye verilen Hatt-ı Hümayun'un sureti:

Safi Bahadır Aslahu'l-Melikü'l-Kadir name-i hümayun titizlikle varacak malum ola ki:

Adamlarından Halife Maksut'u gönderip,suyun istemişsin. Bir süre elçini eğlemekten muradımız bazı işlerimiz var idi. O işlerimizi tamamladık. Şimdi sulh muradınız ise büyük atalarım zamanında hükümdar olduğumuz unvanlarımıza dahil olan memleketlerimiz yine beylerine teslim idesin. Askerimin zaferinin eseri olanı varıp zapt eyleyeler.Ve adeta verilegelen hibe ve hediyeği yıl yıl gönderesin.

Eğer etmez isen bu serhatlarda (sınır boylarında) kışlayıp, ilkbaharda denizler misali büyük askerlerimle il ve memleketine varmam kararımıdır. Er isen meydana gel, serverlik (başkanlık, reislik) davası olanlara hiçbir engel yoktur.Attan korkanın ata binip.kılıç kullanması hatadır. Önceden kararı olan gelir. Elem çekmeyip karşı gelesin

Ve's-salam âlâmeni't-tebe a'l-Hüda .Fi'l-vaki şehr-i Ramazanü'l-Mübareke

Li-seneti seman ve erba'in ve elf

Ramazan:1048/1638

Ertesi gün menzilden hareket edilerek, şevval ayının evvelki günü¹⁶⁸ güneş iyice yükseldiği sırada Diyarbekir'e yakın Müderris Köyü isimli yerde biraz mola verdiler. Devlet Erkanı, Ramazan Bayramı olduğu için el öptükten sonra tekrar hareket edildi. Rüzgar gibi hızlı giden atlara binip öğleyin şehre (Diyarbekir'e) girdiler, saraya indiler. O menzilde Büyük Mir-ahur İbşir Mustafa Ağa Budin Beylerbeyiliğine tayin olundu. İbşir Mustafa Ağa'nın yerine Kapıcılar Kethüdası Hüseyin Ağa tayin olundu. Arslan Paşa oğlu Vezir Ali Paşa ve Rumeli Kadıaskeri Ebussu'udzade Mehmet Efendi, Kapı Ağası Mehmet Ağa Rumiyye Şeyhi, Halep Kadısı Hasan Kethüdazade öldüler. Hasan Kethüdazade'nin memuriyeti Süleymaniye Müderrislerinden Es'ad Efendiye

¹⁶⁸ Naima Efendi bu tarihi 1 Şevval olarak vermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1428)

verildi.Galata Kazası da Hekimbaşı Zeynelabidin Efendi'ye ek görev olarak verildi. Bu şekilde yapılan atamalarla İstanbul'a doğru hareket edildi.

Diyarbakır'da ikamet edildiği günlerde, İmam-ı Azam Hazretlerinin türbe-i şeriflerine gümüşten kapılar, kafesler ve bazı avizeler yapıp, yerine konması için Bağdat'a gönderildi. Kışın şiddetli ve soğuk olmasından dolayı Diyarbakır'de yetmiş bir gün ikametten sonra Zilhicce ayının on ikinci günü İstanbul tarafına harekete karar verildi. Nice günler kar üzerinde yüründü. 1049/1639 yılı Muharremü'l-Haramın üçüncü günü Sivas yakınlarında Ilıca menzilinde Erzurum muhafızı olan Kenan Paşa'dan onbeş baş ve üç genç Kızılbaş geldi. Kenan paşa'nın Kars'tan öte üç kilise etrafını yağmaladığı yazılı ve sözlü olarak Padişaha bildirildi. Gelen elçilere hilatlar giydirilerek Kenan Paşa'ya yollandılar.

Mehmet Paşa Hanı menzilinde Özi'den meb'zul Nasuh paşa-zade Hüseyin Paşa ordu-yu hümayuna katıldı. Hak ettiği eşiğe yeniden, sağlamca sahip oldu. Akçakoyunlu yakınlarında Delice ırmak isimli nehrin kenarında konaklamaya karar verildi. Budin'den ma'zul eski veziria'zam Mehmet Paşa Paşa, otağa ulaştı ve kaimmakamlık hizmetine tayin olundu. Lala Çayırı isimli menzilde Nasuh Paşazade'ye Erzurum Eyaleti verildi. Ankara'da, Kastamonu'dan ma'zul Defterdarzade İbrahim Paşa defterdar oldu. Sefer ayının altıncı günü İznikmid'e ulaşıldı. Orada coşkulu bir halk tarafından karşılandılar. Sekizinci gün kadırgalar ile deniz tarafından gitmeye karar verildi. O gün akşama yakın yalıda Sinan Paşa köşküne yanıştılar

Diyarbakır'den beri azim ile mübarek ayaklarında yüksek derecede ızdırıp ve elem olmasından dolayı hiç eğlenilmeden İstanbul'a ulaşıldı. Sefer ayının onucu günü padişah Hazretleri Bahçe Kapısından azim alayla şehre girdi. Bağdat'ta esir olan hanlar ve yüz kadar Kızılbaş burada kat kat saraya kadar iki saf halinde dizildiler.

Burada Sultan Gazi Hazretlerine dua ve sena sesleri gökleri kapladı.Allah'ın askeri (Sultan Gazi Hazretleri) hem zaferler kazanmış, hem de din düşmanlarını perişan etmişti.

Bağdat'tan İznikmid'e kadar dönüş altmış beş menzilden yüz kırk altı günde gelinmiştir. Yetmiş bir gün Diyarbekir'de on günde bazı menzillerde oturulmuştur. Toplam hareket üç yüz doksan üç saat olup, İstanbul'dan bir sene bir buçuk ay ayrı kalınmıştır.

Bâb-ı Hâmis Pâdişâh-ı Ali-Nijâd Hazretleri Sefer-i Bağdâd'da İken Darü's-Saltanada Zahir olan ba'zı havadis beyânındadır ki zikr olunur. (89a-94b)

Padişah Hazretleri, Bağdad seferine çıkmadan önce İstanbul'da Tersane-i Amire'de kethüda olan Piyale Paşa'yı, ilkbaharda havalar müsait olursa Azak Kalesini ele geçirmesini emretmişti. Piyale Paşa ilkbaharda, ferman ile hazırlanan kırk parça gemi ile Karadeniz'e açıldı. Han Geçidi denilen yere vardı. Piyale Paşa, Tatar askeriyle Bahadır Giray hanı, Taman Adası'na¹⁶⁹ geçirdikten sonra Kân Azak hallerini incelemek için o tarafa hareket etti. Piyale Kethüda Bahadır Giray Han'dan haber gelince dinlenmek için yine Kerş limanına döndü. Meğer başta Kerş ve Taman adalarına gayret niyetiyle Çučkaya gelip donanma-yı hümayun gemilerini görmeye karar eden Elli Üç parça Şaykada olan Kazak eşkiyası Azak'a varıp, Han'ın karadan geleceği haberine itimat etmeyip, otuz parça kadar seçilmiş şayka ve bin yedi yüz seçkin kazak askeriyle Anadolu'da Sinop Kalesini ve o etrafı vurmak kastıyla 1048 yılının Rebiü'l-Evvel ayının on dördüncü günü Taman Adası önünden geçip Tuzla Burnu ismindeki mahalle gelmişler idi.

Bu haber alınarak durmadan üzerlerine gidildi ve düşman askerleri, kayıkları denizin sığ yerine dizip savaş hazırlığına başladılar. Kefe Beylerbeyi Yusuf Paşa Azak üstüne giderken, Kazak taburu Yusuf Paşa'nın üzerine geldi. Cenge başladılar. Donanma gemileri düşman gemilerine mümkün olduğu kadar yaklaşarak top ile taburu ve kayıkları dağıttı. Yusuf Paşa'ya imdat için gelen Piyale Kethüda karaya dört beş yüz tüfek-endaz çıkarıp, kadirga sandalları ile de denizden hücum etti. İslam'ın kılıcı ile yüzden fazla Kazak öldürüldükten sonra, Kazak eşkiyaları akşam olunca şaykalarına

¹⁶⁹ Taman Adası: Kırım'ın Kerş yahut Yenikule boğazının doğusundaki yarımada.

binip, geldikleri yoldan Azak tarafına kaçtılar. Bu haber üzerine Piyale Kethüda hemen arkalarına düşüp Çuçka Burnu isimli yerde şaykalara yaklaştı. Kazak eşkiyaları çaresiz Çuçka (Çoçka) sığırlarına doğru kaçtı. Kadırgalarla hareket eden Osmanlı birlikleri, Kazakların çekildikleri yere suların çok sığ olması nedeniyle varamadı. Sığ boğazın hakim yerlerine sed yapıp şaykaları topa tuttular. Düşman askerleri gördüler ki toplardan kurtulmanın yolu yok, gayet daha sığ olan yerlerde şaykalarını sırtlayıp, top mermilerinin erişemeyeceği yerlere kaçtılar. Bunun üzerine Piyale Kethüda kara tarafına toplar çıkararak, düşmanı burada da vurmaya devam etti. Bu şekilde savaş iki gün kadar sürdü. Top darbesi ile iki yüzden fazla Kazak öldürüldü. İkinci gece Kazak eşkiyaları, Azak Denizi'nden çıkmak için Taman önlerindeki sığ yerlerden kaçtı. Bundan önce birkaç defa Donanma-i Hümayundan kurtuldukları Edehun¹⁷⁰ boğazına çekildiler. Piyale Kethüda yine arkalarına düşüp, kaçma ihtimallerinin olduğu yerlere sağlam sedler yaptı. Karaya yeniçeri, cebeci ve tımar askerlerinden iki binden¹⁷¹ fazla adam çıkardı, üç yerde meteris kurdu.

Bu durumu gören Kazak askerleri Edehun Boğazı'nın ardında Çerkez Vilayetinden akan Kuban¹⁷² isimli nehre girip Azak Denizin' den çıkmayı arzuladı. Bu haberi alan Piyale Kethüda önlemlerini arttırdı. Gerçi daha önceden Han ve Yusuf Paşa'ya mektup gönderip, Edehun'un Temrük'e yakın yerlerini kapattırdı. Fakat düşmanın şaykalarında zahire dolu olduğundan, kadırgaların düşman üstüne varmaya gücü olmadığı için, nice aylar beklense bile ele geçirilemeyecekleri malum idi..Kara tarafından olan meterisler bırakıp Kerş¹⁷³ boğazına döndü. Ve orada on beş tonbaz hazırlayıp donanma gemilerinin kırk kadar sandallarını silahla donatıp, Kazak eşkiyalarının üzerine hücum etti. Kazak şaykalarının önlerinde olan dokuz parça seçkin Özi şaykası ile sert çatışma oldu. Ok, kılıç ve tüfek korkusundan düşman askerleri denize döküldü. Askerlerimiz her taraftan kafirin üzerine gönderildi. Allah'ın yardımıyla beş yüzden fazla Kazak askeri öldürüldü ve esir oldu. Kazak eşkiyasının elinden beş şayka alınarak, kılıçtan kurtulmayı başaran Kazak askerleri çay içinde

¹⁷⁰ Müellifimizin Edehun diye tabir ettiği yeri Naima Efendi Arhon olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1440)

¹⁷¹ Naima Efendi bu sayıyı bin olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1440)

¹⁷² Müellifimizin Kuban olarak zikrettiği yerin adını Naima Efendi, Akkoban olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1440)

¹⁷³ Müellifimizin Kerş olarak zikrettiği yerin adını Naima Efendi, Kerç olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1440)

yüzerek firar etti. Piyale Kethüda donanmaya geldi. Tekrar yirmi kadar tonbaz ve Kazak askerlerinden alınan beş parça şayka ve sandallara çekebildiği kadar top ve asker koyarak, askerleriyle beraber Rebiü'l-Ahirin dördüncü günü kalan düşman üzerine tekrar saldırdı. Bu hazırlıktan haberi olan Kazak eşkıyası, önce Temrük'e¹⁷⁴ yakın sedd bulunan boğaza varıp kaçmaya çalıştı. Burayı aşacak güçleri olmadığı için çaresiz geri döndüler. Piyale Paşa'dan kurtulmak için kamışlıkların içine kaçtılar. Piyale Kethüda büyük tonbazlar ile çayın ağzını, sağlam bir sed yaparak kapattı. Kamışlıktan elli mil kadar içeri girilerek tüfek mermisinin ulaşacağı kadar düşmana yaklaşıldı. Kazak eşkiyalı bu yol ile kurtulmalarının imkanının olmadığını gördüler. Mecburen Rebiü'l-Ahirin sekizinci günü Beşir Boğazı¹⁷⁵ isimli yerde karaya çıktılar. Düşman askerlerinin kimi öldü, kimi esir oldu. Bin yedi yüz Kazaktan bir tek kişi bile kurtulamadı.

Yakalanan esirlerin birkaç yüzünü Han ve Yusuf Paşa aldılar. Yirmi dört günde kılıçla öldürülenlerden hariç iki yüz elli iki nefer Padişah için tutuldu. Yirmi dokuz parça şayka¹⁷⁶ ve bu kadar esir ile Piyale Kethüda göğsünü gererek sağ-salim bir şekilde İstanbul'a ulaştı. Bu zamana kadar pek görülmemiş parlak bir zafer kazanıldı.

Devşirme ismiyle Rumelinin orta koluna musallat olan yay beylerinden Kazgani Mustafa şaban ayı içerisinde öldürüldü. Galata'da büyük kilise külliyesiyle yandı. Ve tamirine izin verilmedi. Ramazan ayının onuncu günü Bağdat sahrasından müjde ile kaimmakam Musa Bey'in (Paşa) bir tatarı geldi. On üçüncü günde ise Halil Ağa geldi. Padişahın fermanı ile İstanbul'da yirmi gün yirmi gece donanma şenlik yaptı. Şevval ayı içerisinde sultan Mustafa vefat etti.¹⁷⁷ Ayasofya içinde fetihten önce yaptırdığı bir büyük kubbeden oluşan türbesine gömüldü.

Altıncı, yedinci ve sekizinci bölümler revan ve Bağdad seferleri dışındaki olayları ihtiva ettiği için bu bölümler kısaca anlatılacaktır.

¹⁷⁴ Müellifimizin Temrük olarak zikrettiği yerin adını Naima Efendi, Temrek olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1441)

¹⁷⁵ Müellifimizin Beşir Boğazı olarak zikrettiği yerin adını Naima Efendi, Pişter Boğazı olarak zikretmektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1441)

¹⁷⁶ Naima Efendi, bu şaykaların sayısını otuz olarak veriyor. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1441)

¹⁷⁷ Naima Efendi, Sultan Mustafa'nın ölümünü ramazan ayı ortaları olarak göstermektedir. Bkz. (Naima Efendi, a.g.e, s.1459)

Bâb-ı Sâdis, Padişah-ı Husûl-ı Murâd Birle Bağdâd'dan Geldikten Sonra Vâkî' Olan Umûr Beyânındadır.(94b-98a)

Rumeli Kazaskeri Ebus-suud-zade Mehmed Efendi Diyarbekir'de vefat ettiği için Safer ayında, Anadolu Kazaskerliğinden mazul Boşnak İsa Paşa Rumeli Kazaskerliğine getirildi. Çivi-zade Şeyh Mehmed Efendi'ye de Anadolu Kazaskerliği verildi. Sadrazam tarafından gönderilen Receb Ağa İstanbul'a on iki günde geldi ve Şah ile galibane bir şekilde barış yapıldığı haberini getirdi.

Piyale Kethüda Karadeniz'e açılarak Özü kalesinin tamir ve bakımıyla ilgilendi. İslam memleketlerini yağma eden Rus ve Tatar Şaykaları üzerine saldırdı ve tamamı on adet olan Şaykaların hepsini ele geçirdi.

Bâb-ı sâbî: Serdâr-ı Ekrem vezîria'zam hazretleri sedd-i sügûr-ı İslâm ve umûr-ı mühimmatı itmâm için Bağdâd'da kalup Yümn-i takayyüd ve ihtimâmları ile emr-i sulh temâm olduğu beyânındadır, zikr olunur.(98a-109b)

Padişah Hazretlerinin İstanbul'a dönedüklerinde Sadrazam Hazretleri Bağdad'da kalarak. Bağdad şehrinin olası saldırılardan korunması için gerekli asker ve mühimmatı düzene soktuktan sonra ordusunun başına geçerek İran içlerine doğru hareket etti. Durumdan haberi olan İran Şah'ı Muhammed Kulu Bey ve ardından da Saru-Han adlı elçileri vasıtasıyla Osmanlılar'a barış teklifinde bulunmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, Muharrem ayının onbirinci günü ikindiden sonra elçiler Muhammed Kulu Bey ve Saru-Han, Sadrazam Çadırına davet olundular. Burada elçiler ve yanlarındaki adamlarına kırk elli kadar hilat giydirildi. Burada yapılan görüşmeler sırasında İran elçisi Saru-Han, bazı arazi ve kalelerin Şah tarafından zaptolunmasını istese de bu isteği kabul görmeyerek özetle şu şekilde bir anlaşma yapıldı.

' Bağdad Eyaletinden Cissan¹⁷⁸ Bedre ve Mendelecın ve Derne ve Dertenk, ta Sermenel'e¹⁷⁹ kadararada olan sahralar ve Caf Aşiretinin Ziyaeddin ve

¹⁷⁸ Naima Efendi buraya Hassan diyor. Bkz. (Naima, a.g.e, s. 1471)

¹⁷⁹ Müellifimiz eserinde Tasirmeyl yazmıştır. Naima Efendi ise 'ta Sermenel'e dek' diye tarif etmiştir. Her halde doğru olanı budur. Bkz. (Naima , a.g.e, s. 1471)

Hodani¹⁸⁰ kabileleri ve zencir kalesinin batı tarafında olan köyler ve Şehrizaro yakınında Zalim-Ali kalesinin yukarısında olan dağların bu kaleye bakan tarafları, Şehrizaro'ya çıkan gediğe kadar olan yerler ve Kızılca-kale ve ona bağı olan yerler Osmanlı'ya ait olacak.

Bunlardan başka Ahıska, Kars, Van, Şehrizaro, Bağdad ve Basra'nın içinde olan kalelere, ülkelere, nahiyelere, arazilere, dağlara ve tepelere Şah tarafından asla taarruz olmayacak.

Mendelecın'den Dertenk'e kadar olan kaleler, Bire, Zezdayi ve Zencir kalesinin doğı tarafında olan köyler, kaleleler, orman ve onlara bağı olan yerler, Mihriban ve ona bağı olan yerler İran'da kalacak ve bu yerlere Osmanlı Hükümeti tarafından taarruz yapılmayacak.

Zencir kalesi ve Van sınırında olan Kotur, Makü, ve Kars tarafında olan Magozberd adlı kaleler yıkılacak.'

Ertesi günü Bağdad Beylerbeyisi Derviş Mehmed Paşa'ya vezirlik payesi verildi. Bundan bir gün sonra da yukarıdaki şekilde yazılan barış antlaşmasının metni üç gün vaade koşuluyla ile Şah'a mühürletilmesi için elçiyle gönderildi. Muharrem ayının on dokuzuncu günü Şah'a giden elçi, mektubu mühürleterek geldi. Gelen mektup İstanbul'a gidecek olan Mehmed-Kulu Bey'e verildi.

Sulh haberi ile Recep Ağa İstanbul'a gönderildi. Padişah Hazretleri de barışın makul olduğunu bildiren bir Hatt-ı Şerif ile Recep Ağa'yı tekrar Sadrazama gönderdi. Safer ayının yirmi yedisinde Recep Ağa Sadrazama ulaştı. Böylelikle iki ülke arasında barış antlaşması yürürlüğe girdi.

---

¹⁸⁰ Naima; Haruni diyor. Bkz. (Naima, a.g.e, s. 1471)

Bab-ı Samin:Bâ'is-i şükr ni'met-i ilâhiyye olmak için vezîria'zam hazretleri muttasıf oldukları ba'zı husûl-ı hamîde ile kitâbımız miskiyyü'l- hitâm münâsib görüldü.(109b-117a)

Bu bölümde sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın ülke genelinde yaptığı hayır ve hasenatı anlatılmaktadır.

Sadrazam hazretleri istanbul'da kış aylarında yaşanan yakacak odun ihtiyacını gidermişlerdir. Böylelikle fakir ve fukaranın kış aylarında kolayca odun bulmasını sağlamışlardır. Matbaa-i Amire'de ve Ahur mühimmatında düzenlemeler yaparak buraların intizama girmesini sağlamıştır. Sokaklarda sarhoş halde gezenleri ve nara atanları cezalandırarak, bu tür kötü alışkanlıkların önüne geçmiştir. İstanbul'da Parmakkapu mevkiinde Altmışlı Medrese yaptırdı. Bu medreseye müderris tayin ederek hayrını tamamlamıştır. Kurşunlu Mahzene bağlı Galata dahilinde olan Ayazma ve onun yanındaki kiliseyi Cami'ye dönüştürerek İslam uğruna önemli bir faaliyette bulunmuştur.

Tokat ve Sivas'ta cami ve hamam yaptırdı. Edirne'de Mihal Bey Köprüsünü tamir ettirdi. Edirne yolunda Çorlu'dan biraz ötede bulunan ağaç köprü eskidiğinden, onun yerine taş köprü yaptırdı. Rumeli'nde Eğri'de bir hamam, bir okul ve bir baruthane yaptırdı. İstanbul, Üsküdar ve çeşitli diyarlarda çeşmeler yaptırdı. Arafat'taki Kabe-i Muazzama'nın padişah tarafından tamir ettirilmesine ön ayak olarak bir nevi bu sevap yüklü işe de sebep oldu. İstanbul'un harap olan kaldırımlarını yeniletti. Bunların dışında İstanbul, Anadolu ve memleketin çeşitli yerlerinde çok sayıda köprü kaldırım ve han yaptırdı.

SONUÇ

Tezimizin konusu, Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi'nin Zafername (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) adlı eserinin tamskripsiyon ve tarihsel analizidir. Osmanlı-İran savaşlarına uzunca bir süre son vermesi ve kalıcı bir sınıra sebebiyet vermesi gibi nedenlerden dolayı bu dönem ayrıca önem arz etmektedir.

Tarihsel konuların analizlerinden de anlaşıldığı gibi bu dönem olaylarını anlatan Naima Mustafa Efendi, Peçevi İbrahim Efendi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, ve Avusturyalı Osmanlı Tarihi yazarı Hammer gibi araştırmacılar eserlerinde Kara Çelebi-zade Abdülaziz efendi'nin Zafername adlı eserinden de faydalanmışlardır.

Eserin yazarı hakkında çokca bilgi ve belge vardır. Bunda en önemli etken hiç şüphesiz Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi'nin Osmanlı tarihi içerisindeki büyük şahsiyetler yetiştiren Kara Çelebi-zade ailesine mensub olmasından ve ilim irfan sahibi bir insan olmasından kaynaklanmaktadır. Dönemin sadrazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi'den böyle bir eser yazmasını istemesi, müellifimizin ne denli değerli bir insan olduğunu anlatmaya kafidir.

Araştırmalarımız sonunda zafenamenin sekiz ayrı nüshasına ulaştık. Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kataloğundaki eserini transkrib ettik. Müellifin bizzat Osmanlı aristokrasisinin içerisinde bulunması ve olaylara bizzat şahitlik etmesi eserin değerini biraz daha arttırmaktadır. IV. Murad'ın Revan ve Bağdad seferlerine dair diğer eserlerde bulamayacağımız detay bilgileri bu eserde bulmamız mümkündür.

KAYNAKÇA

A- YAZMALAR

KARA ÇELEBİ-ZÂDE, Abdülaziz Efendi, *Zafernâme*, Esad Efendi Kataloğu, No: 2086/3, V. 40b-117b.

KARA ÇELEBİ-ZÂDE, Abdülaziz Efendi, *Zafernâme*, İstanbul Üniversitesi- Türkçe Yazmalar Kataloğu, No:2288, v. 1a- 50b.

KARA ÇELEBİ-ZÂDE, Abdülaziz Efendi, *Zafernâme*, İstanbul Üniversitesi- Türkçe Yazmalar Kataloğu, No. 1391, v. 1a-43b.

KARA ÇELEBİ-ZÂDE, Abdülaziz Efendi, *Zafernâme*, İstanbul Üniversitesi- Türkçe Yazmalar Kataloğu, No:9791, v. 1a-66b.

KARA ÇELEBİ-ZÂDE, Abdülaziz Efendi, *Zafernâme*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Bağdad No: 241.

B- KİTAPLAR

BABİNGER Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 2000.

BİNDAL (ARSLAN) Fatma , *Kara Çelebi-zade Abdülaziz Gülşen-i Niyaz (Tenkidli Metin/İnceleme)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum,1996.

Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri (1299-1915)*, C.III ,İstanbul ,1975.

DANIŞMEND İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, C.III, İstanbul, 1961.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 16. Baskı, Ankara, 1999.

EREN Hasan, *Türkçe Sözlük (Atatürk kültür,Dil ve Tarih Yüksek Kurumu)*, C.I , Ankara , 1988.

KAYA Nevzat , *Kara Çelebi-zade Abdülaziz Efendi'nin Zeyl-i Ravzatü'l-Ebrar'ı (Tahlil ve Metin)*,(Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1990.

NAİMA Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, (Çev. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, C.III, İstanbul, 1968.

PEÇEVİ İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*,(Haz. Bekir Sıtkı Baykal); Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

PURGSTAL Baron Joseph Von Hammer , *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.II , Üçdal Neşriyat İstanbul, 1988.

REFİK Ahmed , *Alimler ve Sanatkarlar*, Ankara, 1980.

Solak-zade Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zade Tarihi*, (Haz. Vahid Çubuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, C.II, Ankara, 1989.

SÜREYYA Mehmed , *Sicill-i Osmani Yahud Tezkire-i Meşayih-i Osmani- Osmanlı Ünlüleri* , C.I, İstanbul, 1996.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları,7. Baskı, İstanbul, 1999.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı , *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarik Kurumu Yayınları, C.III., Ankara, 1995.

ZEYREK Yunus, *IV. Sultan Murad'ın Revan ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

C- MAKALELER

BABİNGER Franz , “ *Abdülaziz Efendi, Kara Çelebi zade*”, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (M.E.B) C.I.İstanbul,1993.

ERAVCI H.Mustafa, ‘ *Safevi Hanedanı* ’, Türkler Ansiklopedisi, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 882-892.

ERAVCI H.Mustafa, ‘ *II. Şah İsmail Döneminde Doğu Anadolu'da Safevi Tehdidi* ’, Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ, 2001.

ERAVCI H.Mustafa ‘ *Osmanlı-Safevi Münasebetleri ile ilgili Türk Kaynakları* ’ , I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, 2005.

ERTAN Veli , ‘ *Osmanlı Devletinin Değerli Şeyhülislamlarından Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi* ’, Türk Yurdu, C.VI, S.12 (342).

KÖPRÜLÜ O. Fuad , ‘ *Şeyhülislâm Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi ve Müftü Suyu* ’, Belleten, XI / 41, 1947.

III.Zafernâmenin Transkripsiyonu

[40a] Kara Çelebi-zâde Efendi merhûmun Sultân Murad aleyhi'r-rahmetin Revân ve Bağdâd seferlerin etdiği târih-i muhtasarıdır.¹⁸¹

[40b] Dürer-i âbdar-ı hamd ü senâ-yı bî-nihâye nisâr-ı dergâh Kibriyâ penâh-ı ilâhî ve cevâhir-i tâbdâr-ı salât ü selâm-ı bî-hadd ü gaye merfû-ı pişgâh-ı bargâh-ı Hazret-i Risâlet-destgâhı kılınup tuhfe-i tahiyet ve dürûd-ı nâ-mahdûd âl-i hidâyet-me'âl ve ashâb-ı şeref-intisâba îsâl olundukdan sonra Kara Çelebi-zâde Abdülaziz-i fakîr bu yüzden izhâr-ı sırr-ı zamîr ider ki, hakîr kim bizâ'a mukaddemâ ebü'l-enbiya-i hazret-i safiyullâh-ı Âdem sâha-i âlem-i vücûda vaz-ı kadem itdükleri demden bin elli iki sâl-i meymenet iştîmâli evâhirine dek misâfirhâne-i dünyâya teşrîf iden zevât-ı mukaddese-i enbiyâ-i mürselîn salavatullâhi ve selâmün aleyhim ecma'în ve Çar-yâri refiü'l-mikdâr ve halife'i¹⁸² Emeviyye ve Abbasiyye ve Fâtîmiye ve Endülüsiyye **[41a]** ve mülûk-ı islâmîyye ve selâtîn-i güzîn-i Osmaniyye ahvâlini ber-vech-i icmâl müşt Emil olan Ravzatü'l-ebrâr nâm muhtasar târih-i mu'teberi cem ve te'lîf idüp hâkân-ı cemm- haşem şehriyâr-i âlî-himem sâhib-kırân-ı zemân mâye-i emn ü emân pâdişâh dost-nevan ve düşman-sûz şehinşâh-ı bih-rûz-kâr-ı firûz-dûz, ebü'l-fütûh¹⁸³ ve'l-megâzî Sultan Murad Hân Gâzi hazretlerinin avn-ı mülk-i kadîm¹⁸⁴ ile dâr-ı ahlâfa Bağdad-ı şett-i âbâdı feth ü teshîr buyurdıkları mahalden birkaç varak pür-habt ü hata teşrîf-sâz makâm-ı sadâret-i uzmâ olan vezîr-i Bercîs-fetânet müşîr-i âlî-himmet melâz-ı hâcet-mendân dest-gîr-i üftâde-gân âb-ı istî'dâd¹⁸⁵ miftâh-ı kilid-i feth-i Bağdad nâzım-ı umûr-ı Devlet-i Osmaniyye mü'essis-i erkân-ı mebâni-i sultâniye nâşir-i derir hayrât nâşir evliye-i müberrât sadrî'zam Mustafa Paşa veffaka'llahu-mâyeşâ hazretlerinin manzûr-ı nazar-ı envârları olup len karin-i tahsin olduktan sonra¹⁸⁶ veliyy-i ni'met ve bâ'is-i uluvv-i şân ve sebep-i devletleri **[41b]** olan huld-âşiyân firdevs-mekân Sultan-i sa'id-i şehîd Murad Han hazretlerinin

¹⁸¹ Kara çelebizade... muhtasarıdır A: Tarih-i zafernâme B : Kara Çelebi-Zade Abdülaziz- Zafername-Murad Rahimin Bağdad Seferi- Hede kitab-u Tevarih E : -D

¹⁸² Halife-i A: Hulefa-i B

¹⁸³ ebü'l-fütûh A: ebü'l-feth D

¹⁸⁴ Kadim A: Kadir B

¹⁸⁵ Ab-ı istidad A: mürebbi erbab-ı istidad B

¹⁸⁶ len karin-i Tahsin olduktan sonra B: - A

feth-i Revan ve teshîr-i Bağdad buyurdıkları gazavât-ı şerîfeleri müfredât-ı umûri mürûr-sinîn ve şuhûr ile mensî olmayıp meded-duhûr-ı rûh-ı pür-fütûhları tuhfe'-i duâ ile yâd olunmak için alâ-vechi't-tafsîl zafername-i nam bir müstakil¹⁸⁷ kitâb olmak bâbında bu abd-ı pür kusûra nev'â işârât-ı aliyyeleri şeref-sudûr bulmağın imtisâl-i emr-ü¹⁸⁸ fermânlarına isti'câli cân-ı azîze minnet bilüp herkese fehmi âsân olmak için kayd-ı tekellûf-i inşâdan âzâde resm ü revîş-i sâde üzere tahrîre tahrîk-i sâ'id kalem ve mütevekkilen ale'llah ol vâdiye vaz-ı kadem olundu. Cenâb-ı Kibriyâ'dan recâ olunur ki, inşâ'allahu te'âlâ ber-vefk-i merâm karîn-i itmâm ve ma'rûz-ı hizmet- i hazret-i Sadr-ı sâmi-makâm oldukda nazar-ı hüsn-i kabûl ile manzûr olup nakl-i zevâta¹⁸⁹ i'timâd vâki olan hatâ dâmen-i aff u atâ ile mestûr ola ve mâ tevfiķi illâ billâh idi¹⁹⁰. Ümid-i¹⁹¹ mâ'lûm ola ki bu kitâb-ı sıhhat-ı nisâb-ı ebvâb-ı cennet edince sekiz bâb üzere mütekasımdır. Bâb-ı evvel, Pâdişâh-ı Cem Hazretlerinin Revân fethine atf-ı inân-ı azîmet buyurdıkları beyânındadır. Bâb-ı sâni, Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin sefer-i Revânda iken İstanbul'da zuhûr iden umûr beyânındadır. Bâb-ı sâlis, Sultân Gâzî hazretlerinin İstanbul'a vusûlünden sonra vâki olan ahvâl beyânındadır. Bâb-ı râbî, Sultân-ı âlî-himmet hazretlerinin Bağdâd'ı istimdâd için sefer-i nusret esere azîmet buyurdıklarıdır beyânındadır. Bâb-ı hâmis, Pâdişâh-ı âlf-zevâd hazretleri sefer-i Bağdâd'da iken İstanbul'da zâhir olan havâdis beyânındadır. Bâb-ı sâdis, husûl-ı murâd ile Bağdâd'a gelindikden sonra vaki olan umûr beyânındadır. Bâb-ı sâbi, sadrîa'zam hazretleri sedd-i sügûr için Bağdâd'da kalup ihtimalleri ile emr-i sulh tâm olduğu beyânındadır. Bâb-ı sâmin, Vezîria'zam hazretleri muttasıf oldukları ba'zı hisâl-i hamîde beyânındadır¹⁹²

¹⁸⁷ zafername-i nam bir müstakil B: zafername-i nam bir müstakil D: müstakil bir A

¹⁸⁸ emr-ü B: -A

¹⁸⁹ zevâta A: Revan'a D

¹⁹⁰ idi D: -A

¹⁹¹ ümid-i B: -D

¹⁹² ümid-i....beyânındadır.B : malum ... beyânındadır D: -A

[42a] Bab-ı Evvel¹⁹³ Pâdişâh-ı Cem-câh¹⁹⁴ Hazretlerinin Revan Fethine Atf-ı İnân-ı Azîmet Buyurdıkları beyanındadır¹⁹⁵:

Çün düşman-ı Çâr-yâr-i Güzîn Surhserân-ı bed-âyîn vücûd-ı bed-bûdu arza-i âlemden izale olunmak¹⁹⁶ vâcibât-ı dîniyyeden olup, hususâ İmâm-ı A'zam hazretlerinin mezâr-ı lâmiü'l-envârları birkaç seneden berü rafaza ve mülhidîn pençesine düşmeğîn Bağdâd-ı behişt-i âbâdı Kızılbaş elinden istirdâd muktezâ-yı gayret-i saltanat ve nâmûs-ı şehr- yârî idi. Lâ-cerem bir sene mukaddem Vezîria'zâm Mehemmed Paşa tedârük-i mühimmât-ı sefer-i nusret eser için Anadolu cânibine geçüp me'mûr olduğu hizmeti kemâ-yenbağî itmâma bezl-i maktûr üzere idi. Bu cânibden dahi sâ'ir mühimmât ve levâzım kadr-ı kifâyeden ziyâde ihzâr olunduktan sonra ba'de'l-istihâre Revan fethi Bağdâd teshîrine takdîm buyurulmak iktizâ idüp ol niyyet-i hayr-hâtîmet üzere sene-i erba'a ve erba'ın ve elf şehr-i recebü'l-müreccebi **[42b]** gursesinde cebehâne önüne tûğ-i sultânî dikilüp rikâb-ı humâyûn ile sefere me'mûr olan erkân-ı devlet dahi âdet üzere hânelerinden tuğlar dikdiler. Mâh-ı ramazânü'l-mübârekin dördüncü günü otâk-ı hüsrevânî dest-i te'yûd-i subhâni ile Üsküdar sahrasında kurulup hıyâm-ı rengâreng-i vüzerâ ve erkân ile kûh ü deşt lâlesitâna döndü. Sefer-i zâfer-eser mukarrer olıcak kâ'immakâm Bayram Paşa İstanbul muhafazasına me'mûr olup vezîria'zâm ordu-yı humâyûna vâsıl olunca hizmet-i lâzîme ve umûr-ı mühimmede İstanbul muhafaza-i memur olup¹⁹⁷ mürâca'at olunmak için Murtaza Paşa sefer kâ'immakâmı ta'yîn olundu. Mâh-ı mezbûrun yirmibirinci günü Sultan-ı cem-şâh¹⁹⁸ hazretleri dahi kemâl-i izzet ü ikbâl ve nihâyet haşmet ü iclâl ile Üsküdar tarafına güzâr buyurup otak-ı Cevzâ-nitaklarında karâr buyurdular. Şeyhülislâm müftî'l-enâm Yahya Efendi hazretlerine dahi teberrüken teklîf-i refâkat buyurulup ol **[43a]** âlim-i Rabbâni vesîle-i tahsîl-i sa'âdet-i dü-cihânî olan gazâ sevâbına neyl için fermân-ı sultânî üzere bu sefer-i nusret-eserde ikbâl-misâl mülâzim-i der-gâh-ı câh u celâl oldular. Ol menzilde şîr- bisezâr-ı vegâ Sekbânbaşı Mustafa Ağa liyâkat ü isti'dâd ve rüşd ü sedâd hasebiyle manzûr-ı ayn-ı

¹⁹³ Bab-ı Evvel B: Bab-ı Evvel D: -A

¹⁹⁴ câh A: Şah B

¹⁹⁵ Buyurdıkları beyanındadır B: Buyurdıkları beyanındadır D: Buyurdıklarıdır A

¹⁹⁶ Arza-i ...olunmak A: arza-i suhurdan mefkûd olmak için say'-i nâ-mahdud olunmak selatin-iislamiyeye B

¹⁹⁷ İstanbul muhafaza-i memur olup B: -A

¹⁹⁸ cem-şâh A: cem-nişan B

înâyet-i hüsrevâniyye¹⁹⁹ olup yeniçeri ağalığı ile ser-fîrâz ve mahzar-ı sunûf-ı tekrîm ve i'zâz oldu. Kethüdâ beylikden ma'zûl Muslihüddin Ağa sekbânbaşı olup İstanbul muhâfazasına ta'yin buyuruldu.²⁰⁰Sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin heybetini ve yeniçeri ağası Mustafa Ağanın takayyüdü ile seferliden beri ehl-i sûkdan akçesiz bir nesne almak veya bir akçesin kesmek ve hammâl ve kayıkcı akçesinde taksîr etmek değil, yolda giden bir fakîrin önüne geçmek olmamıştır. Hattâ bir gün sa'âdetlü pâdişâh hazretleri tebdîl-i sûret bir iki havassı ile Üsküdar'dan orduya gelürken kaldırımından giden bir hammâlî çeküp kendüleri sa'âdetle ilerü **[43b]** geçmek murâd etmişler. Hammâl aşığı inüp “buyurun pâdişâhım” demiş yanlarında olan bendelerine, “ şu hammâla sû'âl edin ki benim pâdişâh idüğümü ne bilmüş” buyurdularında, hammâl dahi “ bu kadar gündür bu yoldan geçerim pâdişâh korkusundan bir kimse beni kaldırımından indirmemiştir. Bu devletlü bî-bâk beni çekdiğinden bildim ki pâdişâh hazretleridir” deyü cevâb vermiş. Ba'de zemân bu kitâba nazar idenler Sultan Murâd hazretlerinin mahabbetini ve yeniçeri ağasının zabt u rabtını bu maddeden fehm idüp hayr du'â ideler deyü hikâyet îrâd olundu²⁰¹

Rumili muhâfızı olan vezîr Canpolad-zâde Mustafa Paşa Rumili askeri ile sür'at üzere hareket idüp Üsküdar'da ordu-yı humâyûna vâsıl oldu. Mâh-ı şevvâlin dokuzuncu günü sa'âdetle azîmet olunup umûmen ulemâ Maldepe'ye dek hizmet-i teşyi ile müşerref oldular. Beşinci menzil olan İznikmid'e vâsıl olduklarında solakbaşılardan biri İstanbul'da **[44a]** bir solak alıkoduğu için katl olundu. Pazarcık nâm menzilde İmâm-ı Sultânî Evliyâ Mehemed Efendi ri'âyet-i hâtır için Süleymaniyye müderrisi damadı Seyyid Yunus Çelebiye def'âten Edirne kazâsı inâyet olundu. Eskişehir'e varılacağı gün yeniçeri bir mikdâr yorulup dinlenmek murâd itmeğin sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ol tâ'ifeye iltifât kasdıyla bâlâ-yı zeynden Pertev-i âftâb gibi zemîne inüp bir mikdâr yayan yürüdükleri mervîdir. Seyyîdi Gazî menziline Anadolu Beylerbeyisi Gürcü Mehemed Paşa hizmetinde olan Zorbabaşı Karayılıanoğlu nâm şakî ordu-yı humâyûna ihzâr olunup katl olundu.

¹⁹⁹ hüsrevaniyye A: şehriyari B

²⁰⁰ ta'yin buyuruldu B: kaldı A

²⁰¹ Ba'de .... Olundu A: -B

Bardaklı menziline Karaman'dan ma'zûl Tortucu Hasan paşa mukaddemâ re'âyâya etdüğü zulm ü ta'addîsi sebebiyle giriftâr-ı pençe-i şîr-i şemşîr-i hûn-bâr oldu. Bolvadin'e varılacağı gün Gürcü Mehemed Paşa Anadolu askeriyle azîm alay gösterüp Rikâb-ı humâyûna yüz sürdükden sonra mu'ayyen menziline nüzûl eyledi, fî evâil-i şehr-i zilka'de. [44b] Menzil-i mezbûrda Gürcü Mehemed Paşa oğlu Mustafa Bey'den mutasarrıf olduğu Hamîd sancağı re'âyâsı tazallüm idüp, Aydın Beyi Nugayi Paşa-zâde'den dahi şikâyet olunmağın ikisini dahi sa'âdetlü pâdişâh hazretleri katl itmek murâd itmişler iken ba'zı mukarrebîn recâsıyla afva karîn oldular. İshaklı menziline hilâf-ı vâki isnâd ile Karaağaç kâdısı vâsıl-ı rütbe'i şehâdet olup mezârı ol diyâr halkına ziyâret-gâh oldu. Arkıdhanı nâm menzilde Karamân eyâletine mutasarrıf olan Celeb Ali Paşa'dan re'âyâ şikâyet itmeğın ser-i sevdâzedesi top-ı çevgân tîğ-bârân oldu. Konya'dan bir menzil berü konuldukda sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bizzât ilgar ile Konya'ya varup Araboğlu Mustafa nâm şâki'i katl buyurdıkları beş altı gün Konya'da ikâmet olunup merhûm Sultân Mehemed zemânında Poyraz vak'asında kırklardan olan Gürcü Koca Osman katl olunup mukaddemâ ikdâm etdüğü şekâların cezâsını buldu. Kezâlik [45a] sipâhdan Ürgüplü Hacı Mehemed ve Nalça Mehemed dahi ba'zı eşkiyâ siyaset olunmağla ecay-ı muktesar-ı riyaset olundu²⁰². Bor kurbünde Nakardezen çâyırı nâm menzilde ze'âmetli çavuşlardan Cevherî-zâde şürb-i duhân töhmetiyle otak-ı humâyûn önünde katl olundu. Mâh-ı mezbûrun yirmibeşinci günü Kayseriye sahrâsına nüzûl olundukda zahîre tedârükünde taksîr isnâdıyla kadısı²⁰³ olan sulehâ'i ümmetden Burusevî Gökdereli-zâde Ahmed Efendi'ye şehâdet nasib olup fâ'iz-i devlet-i âhiret oldu. Şehr-i zi'lhiccenin altıncı günü Sivâs sahrâsına nüzûl olunup ıyd-ı adhânın evvel günü musahib silahdâr Mustafa Ağa vezîr-i sâni nâmıyla çıkdı. Şeyhülislâm hazretleri ve cümle vüzerâ ve kâdı'askerler ve umûmen erkân-ı devlet otağına varup tehniye etdiler. Çukadâr Hüseyin Ağa silahdâr olup yollarınca silsile oldu. Menzil-i mezbûrda Keskinli Ali Paşa mukaddemâ sülûk itdüğü vâdi-i şekâ mukâbelesinde mahzar-ı kahr-ı sultân-ı dehr oldu. Hâs-bağçe bostancılarında [45b] nâm bir bostancı igvâ- i şeytânî ile hatt-ı humâyûn-ı sultânîye taklîd idüp etrâfda ba'zı beylerbeyleri ve beyleri haklamağı kâr edinmişler ve bu

²⁰² siyaset ...olundu B: alef-i şemşîr oldu A

²⁰³ kadısı A: gâzi B

tarîk ile esbâb-ı ihtîşâm peydâ itmiş idi. Bu haber-i mekrûh sem-i sultâniye vâsıl olmağın âdem ta'yîn olunup ahz olundu. Sivâs'da ikâmet eyyâmında ordu-yı humâyûna ihzâr olunup söyledik de inkâra mecâli olmamağın fermân-ı âlî üzere derisi yüzülüp ameli cezâsını buldu.

Bir sene mukaddem vezîria'zam mühimmât-ı sefer-i humâyûn-ı sultânî tedârükü için Anadolu'ya geçüp bir müddet Halep'te ikâmet idüp anda tedârük gördükten sonra sefer-i humâyûn Bağdâd'a olmak î'tikâdı ile Haleb den Diyârbekir'e varmış²⁰⁴ ve anda dahi levâzım-ı itmâma sa'y itmiş idi²⁰⁵. Hatta handek doldurmak için niçe bin çuval yapağı tedârük idüp lâkin amele yaradığı ma'lûm olmadı. Bu esnâda teveccüh-i sultânî Revân cânibine olduğu ma'lûmu olıcak eğerçi ol ihtimâl ile **[46a]** Arzırum Beylerbeyisi vezîr Halil Paşa dahi anda mühimmât tedârükü ile me'mûr olup hizmet-i lâzımede kusûru yoğidi. Lâkin serdâra dahi taraf-ı şehriyârdan mu'âteb olmak havfıyla Diyârbekir den kalkup Arzırum cânibine azm eyledi. Bu cânibden ba'zı husûsdan²⁰⁶ sa'âdetlü pâdişâh hazretleri Halil Paşa'ya bâzı umur-ı iktisâyla gazab buyurup²⁰⁷ katl olunmak için kapucılar kethüdâsı ile vezîria'zama hatt-ı şerîf irsâl buyurmuşlar idi. Ol dahi²⁰⁸ nehr-i Fırat'tan güzâr idüp Simavir nâm menzilde konmuş²⁰⁹ idiği kapucılar kethüdâsı Şâhin Ağa hatt-ı şerîfi îsâl eyledi. İmtisâl-i fermâna isti'câl idüp üçyüz mikdârı atlu ile askerden ayrılıp Şâhin Ağa ile ma'an ilgâr eyledi. Bî-çâre Halil Paşa ise hükmi-i kazâdan gafil Arzırum kurbünde Gümüşkeband nâm mahalde otâğın kurup mühimmât tedârükünde meşgul²¹⁰ iken vezîria'zamin kurb-i vusûlünden haber-dâr olup istikbâl eyledi. Ve²¹¹ sebük-bâr **[46b]** olmağın vezîria'zami²¹² kendü otağına indirüp mühimmât-ı sefer emrinde itdüğü tedârükleri arza başladı. hademat-i tesindideyi ser karin-i Tâhsin olmayub bezzuhr cam-ı şehadet nuş eyledi²¹³ Ol gün beyne's-selâteynde

²⁰⁴ varmış A: varub D

²⁰⁵ levâzım-ı itmâma sa'y itmiş idi A: zat u zevada vesair umur-ı mühimmet-i tedarik bezl-i mukadder etmişti D

²⁰⁶ bâ'zı hususdan A: -B

²⁰⁷ bâ'zı ...buyurub B: gazab idüb A

²⁰⁸ Ol dahi A. Serdar-ı B

²⁰⁹ konmuş A: darb-ı haymeyi karar etmişler B

²¹⁰ meşgul B: -A

²¹¹ Ve A: vezîria'zam B

²¹² vezîria'zami A: -B

²¹³ Hademat-i...eyledi B: -A

şehâdet şarâbın nûş idüp bu haber ile belki Halil Paşa'nın başı ile Şâhîn Ağa ordu-yı humâyûna âzim oldu. Ve vezîria'zam anda kalup pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine münâsib hedâyâ ve sefer-i humâyûna lâzım mühimmât ihzârında iştigâl eyledi²¹⁴.

Kapucılar kethüdâsı vâsıl olıcaz Arzırum eyâleti²¹⁵ Küçük Ahmed Paşa'ya virilüb²¹⁶ ol mutasarrıf olduğu eyâlet-i Şâm²¹⁷ Silahdâr Paşa'ya tevcîh buyurulub²¹⁸ Çiftelerli Osmân Ağa mütesellim oldu²¹⁹. Hem²²⁰ ol menzilde büyük mîr-âhûr Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Ağa vezâret ile Budin beylerbeyisi olup Edirne seferinde kapudanlıktan Budin muhafazasına nakl olunan vezîr-i kerîmü'ş-şân²²¹ Ca'fer paşa-i halk-ı âlemin ma'lûmı değil günah mukâbelesinde diyâr-ı ademe göndermek ile me'mûr oldu. Murtaza Paşa sa'y ikdâmı ile [47a] Kapucılar kethüdâsı Şâhîn Ağa büyük mîr-ahûr olup çâkırıcıbâşı Salih Ağa kapucılar kethüdâsı oldu. Sivas da yirmi güne karîb ikâmetden sonra²²² azîmet buyurulub²²³ pâdişâh-ı Cem-câh hazretleri cenk mahallinde sipah-ı zâfer²²⁴ askerın cümbüş ve hareketlerin tecrîbe buyurmak için Kômür ovası nâm sahrâda fermân-ı humâyûnları sudûr idüp evvelâ Anadolu askeri fermân ve Sivas askeri ile sonra Rumili askeri birbirleriyle mukâbele idüp adüvv ile meydân-ı cenkde etdikleri harb ü kitâl gibi nîze ve şemşîr ve tüfenk kullanub²²⁵ enva'ı lu'b ü hüner gösterdiler. Birkaç def'a sa'âdetlü padişah hazretleri bizzât meydâna girüp rüstemane²²⁶ hareketler idüp her taraf dan âvâne'i du'â ve tahsîn-i kubbe-i çarh birbirine²²⁷ erdi. Vezîria'zama Arzırum'da levâzım ve²²⁸ mühimmâtı gördükden sonra askeri anda koyub kendüsi sebük-bâr ordu-yı humâyûn cânibine şitâb eyledi. Ve²²⁹ Bayburd kurbün de Senver ovası nâm menzilde [47b] rikâb-ı humâyûna yüz sürüp iki günden sonra ber-mûceb-i izn-i âlî Arzıruma

²¹⁴ Ol gün...eyledi. A: -B

²¹⁵ eyâleti B:-A

²¹⁶ virilüb B: olub A

²¹⁷ eyâlet-i Şâm A: Şâm Hükümeti

²¹⁸ buyurulub A:-B

²¹⁹ Çiftelerli ..oldu A:-B

²²⁰ Hem A: -B

²²¹ kerîmü'ş-şân A: vezir B

²²² ikâmetden sonra A: ikâmet olunub B

²²³ azîmet buyurulub A: azîmet olundu B

²²⁴ sipah-ı zâfer B: -A

²²⁵ kullanub A: i'mâl idüb B

²²⁶ rüstemane D: -A

²²⁷ birbirine A: birine D

²²⁸ ve A: ı D

²²⁹ Ve D:-A

döndü. Sene hamse ve erba'in ve elf şehri muharremü'l- harâmın sekizinci günü vezîria'zam kendü yanında olan asker-i zafer-eser ile Arzırüm'dan kalkup Ilıca nâm menzilde pâdişâh-ı İslâma azîm alây gösterdi. Sunûf-ı asker fevc fevc deryâ-i pürmevc gibi otak-ı²³⁰ gerdün-ımtak önünde²³¹ güzâr idüp vezîria'zam geldik de atından indi ve alem-i şerîf-i hazret-i²³² Resulullâh'î kucâğına alup sa'âdetlü pâdişâhı islâma teslîm eyledi. Ertesi Üsküdar'dan altmış-birinci menzil²³³ olan Arzırüm'a teveccüh olunup bir²³⁴ menzilden öbür menzile varınca şehriyâr-ı gerdün-vakâr hazretleri iki saf asker ortasından güzâr buyurdular. Sahrâ-yı Arzırüm'da iki deryâ-i asker birbirine karışup umman-bî-pâyân oldu. Arzırüm'da karâr ve ârâm olunduğu beş günde Trabzon toplar getüren Sivâs beylerbeyisi Behisnili [48a] Ali Paşa mukaddemâ kendüden sudûr iden niçe günâhlar mukâbelesinde katl olunup mansıbı hazine-dâr İbrahim Paşa'ya tevcîh olundu. Ve yeniçeri ocağında Sakka başı olan çavuş-zâde nâm sefîh vûz-kâr mahzar-ı kahr-ı şehriyâr zafer-şi'âr olup zorba başılardan Âşık Yahya nâm şakî katl olundu. Menzil-i mezbûr da umumen asker-i islâma biner akçe in'âm buyurulup müstevfî zahîre tevzî olundu. Asker hadden efzûn olup Revân gibi kal'ai teshîre tâ bu mertebe tekellüfe hâcet olmamağın fermân-ı humâyûn üzere amele yaramayan kırk-elli bin kadar adem ve hâcetten ziyâde olan hazîne ve ağırlık Arzırüm'da alikonup Mama Hâtun menzilinde vezâretle silahdârlıktan çıkan Hüseyin Paşa anları muhâfaza için Arzırüm'da kaldı. Râh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü iki yüz bin kadar asker ve yirmi beş balyemez top ve yüzden ziyâde şâhî darb-zen ile [48b] Arzırüm'dan Hasan kal'ası cânibine azîmet olunup andan Soğanlı yaylâsı dimekle meşhûr-ı âfâk olan yaylakdan altı yedi günde aşılıp serhadd-i memâlik-i mahrûsa olan Kars'a varıldı. Evâil-i şehri safer de düşman vilâyetine kadem basılıp²³⁵ Üçgine nâm menzile nüzûl olunduk da çit urulmak maslahatı için bîhâd çubuk kesildi. Mâh-ı mezbûrun on birinci günü Arzırüm'dan On altı menzilinde²³⁶ Revân kurbüne varılıp yol ile yürünürken Hisârdan atılan tob taşı hasyedekler üstünden geçüp bî'inayetillâhi te'âlâ kimesneye zarara

²³⁰ otak-ı D: -A

²³¹ önünde A: önünden D

²³² hazret-i A: -B

²³³ menzil D: -A

²³⁴ bir A: bu B

²³⁵ Basılıp A: basub E

²³⁶ On altı menzilinde A: altı menzilde B

isâbet itmedi. Zengi suyu ayakdan geçilüp hisârdan tahmînen tâşlık kadar ba'îd bir mahalle konulup lâkin sa'âdetlü pâdişâh hazretleri dahi yakın varılmak murâd itmeğin, ertesi otak-ı humâyûn hâlâ Hünkârdepesi dimekle meşhûr olan depenin ardına kurulup vüzerâ ve sâîr erkân-ı devlet dahi münâsib câniblere kondular. Cebe-hânedan sonra²³⁷ [49a] askere²³⁸ kazma ve kürek ve barut ve fitil tevzî olunup sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin ikdâmı ve yeniçeri ağası Mustafa Ağa'nın sa'y ü ihtimâmı ile ol gice yeniçeri dilâvereleri meterise girmeğe himmet idüp kemâl mertebe mehtâb ve kal'anın etrâfı meş'aleler ile müzeyyen iken üçüncü sâ'atde deryâ-i asker Revân cânibine akup Merhûm Sultân Ahmed Hân zemânın da Serdâr Mehemed Paşa kırkıncı günde varduğı mahalde ibtidâ meterise girildi. Burc u bârû-i hisâr üstünde olan surhserler heman ol gice meterise girilmek ihtimâli virmez iken yeniçerinin seğirdim ile varup meteris kazmağa mübâşeret etdiklerin görmeğin top ve tüfenk atmağa başlayup yeniçeri şehbâzları önlerine bir mikdar karaltı²³⁹ peydâ edince birkaç yüzü zahm-dâr olup sa'âdetlü pâdişâh hazretleri her birine otuzar kırkar gurûş merhem-baha ihsân buyurdular²⁴⁰. Hatta Sultân-ı bende- nevâz hazretleri ekserinin yâraların [49b] açdırup, huzûr-ı humâyûnların da cerrâhlara tımâr etdirmişler ve ba'zıların hod-mübârek elleriyle dahi olan mahalle yapışup şifâ-bahş²⁴¹ olmuşlardır. Bu gûne lutf-ı mu'âmelesini görenler yaralanup nazar-ı âlflerine varmak sa'âdetine cânla tâlib oldular. Erkân-ı devlet ihtimâmıyla sabaha dek meterisler maslahatı tamam olup her kul yerli yerinde karâr eyledi. Bu üslûb üzereki Revânın meyller tarafında Rumili askeri ve andan yukarı vezîria'zam ve anın üst cânibinde yeniçeri ağası ve anlardan²⁴² yukarı kenâ-ker tarafında köprüye varınca altı-yedi bin yeniçeri ile zağarcı başı Bektâş Ağa meterisi olup, suyun bir tarafdandan öbür cânibine varınca Hisârı ihâta etdiler. Anadolu askeri Bektâş Ağa'ya kafâdâr olmuşlar idi. Ertesi anlar yeniçeri ağası meterisi ardına varup yerlerine Küçük Ahmed Paşa ve bir-iki beylerbeyi vardı. Kapudan Hüseyin Paşa beş dane balyemez ile suyun öte cânibine gözcü kal'ası [50a] dimekle meşhûr olan depede karâr idüp Emirgûneoğlu serâyını ve âli binâları top ile harâb iderdi. Üç meteris

²³⁷ Sonra A:-E

²³⁸ Askere E:-A

²³⁹ karaltı A: sütte B

²⁴⁰ buyurdular A: idüb B

²⁴¹ Şifa-bahş E: Şifa-bahş D: şifâ-bahş A

²⁴² anlardan A: andan B

değişdirmek ile tâ handek kenârına varılıp top ve tüfenk dâneleri Revân üzerine her taraftan katarat-ı bârân gibi yağar idi. Revân kal'ası tahminâ ancak eski serây kadar olmağın kâhî bir koldan atılan tob tâşî hisârı aşup taraf-ı âharde olan asker içüne düşmek olmuştur. Yedi gün şeb ü rûz dört koldan atılan tob daneleri²⁴³ burc u barû-yi hisârı handeke döküb²⁴⁴ hususâ yeniçeri ağası ve Rumili kolundan olan divârlar bi'l-küllîye zemîne beraber olup²⁴⁵ eyyâm-ı muhâsarada bir gün²⁴⁶ meteris basmak için Rumili üzerine Kızılbaşlar çıkup gazavât-ı İslâm hâzır bulunmağın²⁴⁷ hâ'ib ve hâsir²⁴⁸ hisâra karâr etdiler. Bir kaçî ele girüp katl oldu. Bir gün dahi bu cebeci divâra çıkup Kızılbaşlardan bir bayrak aldı. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri hilâf-ı marzîleri iken [50b] murâdı üzere sipâhlik ihsân buyurup lâkin zahm-dâr olmağın hemân ol günlerde fevt olup dirlik den behre-dâr olmadı. Yine bir gün dahi zorba başlıardan Kara Osman nâm sipâhi kal'a kapusun merz kılıp mahzar-ı afv oldu. Ammâ ba'de zemân Mısır da yine cezâsını buldu²⁴⁹. Kızılbaşlar eğerçi darb-ı top ile yıkılan yerleri sedde sa'y-i bî-hadd idüp gediklere toprâk ile dolmuş zembîl ve çuvâllardan divâr çekerler idi. Lâkin deryâ-i asker ol cânibe akduğu sûret de anlar pâyidâr olmayacak ma'lûm olup ol esnâda yürüyüş tedârüküne tenbîh olunduğu dahi mesmû'ları olmağın mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü yevm-i erbi'a idi. Vakt-i zuhrda hâkîm-i Revân Emirgüne oğlu tarafından emân-ı humâyûn recâsına Murâd kethüdâ çukûr-²⁵⁰ hâk-i dergâha yüz sürdü. Çünkü Âsitâne-i devletleri kerem kapısı olup lütf u ihsân recâ idenler rûy-i harmân görmemiştir. Murâdına müsâ'de müjdesiyle Rıdvân Kethüdâ kulları irsâl buyurulup tapudan ile hoş-u hal ittiler.²⁵¹ ertesini ale's-seher ve reayayı asker coş ve huruşa gelüb otak-ı gerdün nutukdan kal'a kapusuna persaz ve serb-i mürteb kubbikat

²⁴³ yedi ...daneleri A. Bir hafta gece gündüz atılan tob ile B

²⁴⁴ döküb A. dükülüb B

²⁴⁵ olup A: oldu B

²⁴⁶ eyyâm-ı muhâsarada bir gün A: -B

²⁴⁷ bulunmağın A: bulunmağla B

²⁴⁸ hâ'ib ve hâsir B:-A

²⁴⁹ Bir kaçî... cezâsını buldu A :cebecilerden biri kadem-i himmetle birgün burc üstüne çıkup Kızılbaş bayraklarından birini göstermei hilaf-ı marziyyeleri iken ricası üzere sipahilik ihsan buyurulublâkin zahm-dâr olmağın az müddette nisab-ı hayattan bi-nasib olub has oda hudamından şehzade İbrahim Ağa namı dilaver kal'a kapusun merz kılıb himmet-i sultani yer olmağın salimen gelüb avatf-ı aliyeye mahzar oldu. İmam-ı sultan -ı evliya efendi konyadan avdet etmiş idi. Haber intigali gelüb hıdmet-i inayede tayin-i şam-ı Yusuf efendi revan'da orduyu olucak emr-ü ali üzere müşgik hisar halkı, alem-i sani imam-ı azam müfti lam Yahya efendi hazretleri muktezayı padişah-ı İslam şerefîyle mükerrerrem oldu.B

²⁵⁰ Çukûr A: çıkub B

²⁵¹ tapudan ile hoş-u hal ittiler B: -A

beste oldu.²⁵² **[51a]** Emirgüne oğlu pâye-i serîr-i sa'âdet-masîre rûymâl idüp ba'de'l-yevm kulluğa kabûl buyurulmak bâbında înâyet-i aliyyeleri recâ olundu. Dahi ertesi Şâh tarafından altı-yedi bin Mâzenderân tüfenkçisi ile mukaddemâ Revân muhâfazasına gelen Mîr-fettâh oğlu kal'adan çıkup izn-i humâyûn mûcibince cümle silâhları ve getirebildikleri esbâbları ile Erdebil'e doğru çekildiler²⁵³. Yolda râst geldikleri birkaç bâr-gîr sordukları istimâ olunmağın Küçük Ahmed Paşa irsâl olunup lâkin tedârüksüz mağrûrâne vardığı cihetden elinden ziyâde hıdmet gelmeyüp ba'zı gâziler şehîd oldu. Ol gün ki yevm-i cum'a idi. Sa'âdetlü Pâdişâh hazretleri şeyhülislâm hazretlerine ve vüzerâ-yı²⁵⁴ azâma ve yeniçeri ağasına ve kâdî'askerlere ve mîr-i mîrân²⁵⁵ ve ümerâya ve bölük ağalarına ve ocak ağalarına ve sâ'ir hizmeti zuhûr iden guzât-ı islâma seksenden ziyâde hil'atler ihsân buyurup şeref-i dâmenbûslar ile teşrîf buyurdular. Yevm-i mezbûr da **[51b]** müjde-i feth ile kapucular kethüdâsı ve mukarrebînden Beşîr Ağa İstanbul'a irsâl buyuruldu. Revân da olan câmi'-i şerîfe minber yapılp ol gün pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri erkân-ı devlet ile salât-ı cum'ayı anda edâ idüp Emirgüne oğlu sarâyın seyr ü²⁵⁶ temâşâ etdiler. Fermân-ı âlî üzere kal'anın divârları²⁵⁷ ta'mîrine mübâşeret olunup asker-i islâma sa'y ü ikdâmı ile birkaç günde²⁵⁸ evvelkiden ziyâde ma'mûr ve müstahkem oldu. Revân'a varıldıkda hân-ı hanan Rüstem Hân ol taraflarda idüğü istimâ' olunmağın birkaç beylerbeyi vâfir asker ile Murtazâ Paşa Toprâk kal'a kurbünde karâr itmek ile me'mûr olmuş idi. Ba'de'l-feth getirdilüp yeniçeri ve sâ'ir sunûf-ı askerden on iki bin kadar mustahfızın ve mevâcibleri²⁵⁹ için dört-yüz kise hazîne ve cebe-hâne ile Revân muhâfazasına ta'yîn olundu.²⁶⁰ Egerçi asker hadden efzûn olup dağlar zahîre olsa kifâyet itmemek görünürdü. **[52a]** Lâkin Revân ve etrâfında ekinler erişüp Kızılbaş tedârüke mübâşeret itmeden²⁶¹ varılmak ile

²⁵² ve reayayı... oldu. B:-A

²⁵³ Çekildiler E: çekdiler A

²⁵⁴ vüzerâ-yı A: vezir-i D

²⁵⁵ mîr-i mîrân D: mîr mîrân A

²⁵⁶ ü D:-A

²⁵⁷ kal'anın divârları A: kal'anın dilâverleri B

²⁵⁸ birkaç günde B:-A

²⁵⁹ Mevâcibleri A: mucibleri E

²⁶⁰ mustahfazın...olundu A: mustahfazın ile Revan muhafazasına ta'yin olunub asker-keş mevacibi için dört yüz kese hazine vesfevta zahire teslim olundu B

²⁶¹ eğerçi ...itmeden A: eğerçi neyin endişan devleti ray'i sabi üzre Murtaza Paşa Arzırumdan kalkub kethüdâsı Zülfikar Ağa Revan muhafazasına ta'yin buyurulmak ve şah tarafından hücum ihtimali olursa murtaza paşa güzide-i asker erişmek münasib olub, bu tedbir-i dil-pezir-i binmeye paye-i serir-i şeref-i

cümlesi asker-i islâma nasîb olduğundan mâ'adâ Anadolu'dan fermân olunan nüzülün ardı kesilmek ile ordu-yı humâyûnda keyl-i İstanbulî on kerre yirmi kıyyedir. Bir gurûşa ve arpa rub gurûşa satılıp sair enva-i zehair dahi bu üslup üzere olmağın kat'an mufayaga çekilmeyüb²⁶² hattâ Revân'a vâfir zahîre alıkondu. Emirgüne oğlu cümle ehl ü iyâli ve rızık mâlî ve binden ziyâde etbâ'ı ile taşra çıkup sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine bende olmuş idi. Hil'at ve hañçeri ve sorguç ve kemer-i mücevheri dahi niçe ihsâna mazhar olduğundan mâ'adâ kendüye Haleb eyâleti ve kethüdâsı Murâd Ağa'ya Trablûs-şâm²⁶³ eyâleti tevcîh olunup mu'temed âdemler ile Arzırum tarafına irsâl olundu. Amma çünki zâtı râfız ve ilhâd üzere olup Sultan-ı ehl-i sünnet hazretlerine itâ'at ve inkıyâdı zarûri idi. Arzırum'u geçdikden sonra bir behâne ile kal'a-i Revân'a teslîme sebep **[52b]** olan Murâd Kethüdâyı bir bahane ile²⁶⁴ katl idüp bu gûne fesâda ikdâm eyledi. Emirgüne oğlunun bî-bâk ve bî-pervâ kendi başı beraberleri bir beylerbeyi katline cür'eti ma'lûm-ı humâyûn olıcak öyle bî-edeb râfızî bed-mezhebi Haleb gibi diyâra hâkim itmek münâsib değıl idüğü hâtır-ı âtırlarına hutûr idüp Haleb beylerbeyisi Ahmed Paşa ânı İstanbul'a îsâl ile me'mûr oldu. Beher-hâl dergâhlarına ilticâ idenler mahrûm kalmak şân-ı şerîflerine lâyık olmamağın vezâret hasları ve İstinye kurbünde²⁶⁵ ma'lûm-ı halk-ı âlem olan Ferîdûn bağçesi ve ahır kapısı dâhilinde bir mükellef sarây ihsân buyurulup me'kûlât ve meşrûbâtı dahi taraf-ı mîrîden tayin buyuruldu. Altı-yedi sene beytûlmâl-ı müslimîni fîsk u fücûra sarf idüp İstanbul da²⁶⁶ dahi şe'âmeti sîrâyet itmiş iken ba'z-ı umûr iktizâsıyla sa'âdetlü pâdişâhımız hazretleri Halleda'llahu mülkeh²⁶⁷ ahd-ı saltanat-ı aliyyelerinde müstehakk olduğu cezâsını bulup dârü's-saltanatı'l-aliyye **[53a]** ol fâsık u fâcir vücûd-ı menhûsundan pâk oldu Revân'ın ta'mîr ve zahîre ve hazîne ve cebe-hâne ve asker cihetinden cümle mühimmâtı tekmîl oldukdan sonra sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin azîmetleri Tebrîz cânibine olmak mukarrer olup askerden ba'zıları Arzırum tarafına fîrâr itmeleri ihtimâlini def için vezîr Ken'ân

---

mısra dahi arz olunmuş idi. Lakin veziriazam def-i terahumu gast ile halakımız olmağın ol ray'i zerrin-i raye emzaye kabule karin olmayub amma neticesi dahi hayr olmadı. Asker-i humayundan ben-i adem ve devabb-ı bi-hıساب olub hayal-i rasiyyat-ı enva-i hububat olsa kifayet itmemek üzere dahi lakin Revan ve etrafında mezruat-ı tamam irişülüb Kızılbaşlar dar-ı anbar etmedin alel-i gaflet B

²⁶² Sair... çekilmeyüb E: -A

²⁶³ Trablûs-şâm D: Tranbûs-şâm A

²⁶⁴ bir bahane ile B: -A

²⁶⁵ kurbünde A: karine B

²⁶⁶ İstanbul da A: istanbula B

²⁶⁷ Halleda'llahu mülkeh A: -B

Paşa'ya neferâtıyla on dört çorbacı ve birkaç beylerbeyi ve sunûf-ı askerden birkaç bin âdem koşulup Revân'da üç-dört gün oturduk dan sonra Ahıska fethine teveccüh itmek ile me'mûr olup mâh-ı rebî'ülevvelin altıncı günü tuğ-ı zafer-fürûğ-ı sultânî diyâr-ı Acem cânibine doğruldu. Ol gün Revân'da kalan Murtazâ Paşa ve cümle asker azîm alây ile sa'âdetlü pâdişâh hazretlerin teşyî idüp du'â-i hayrlarına mazhar oldu²⁶⁸ dördüncü menzil olan Dehne gedüğü nâm makâma nüzûl olundukda Aras suyu üstüne köprü yapılmamağın öyle deryâ-misâl nehr-i azîm ayakdan **[53b]** geçilüp lâkin bî-inayetallahi te'âlâ ancak ba'zı zahîre ıslanmak zararı görüldü. Sikâtdan mesmû'dur ki Şehriyâr-ı kâm-kâr hazretlerinin cânib-i yesârlarında yürüyen bir solağı su götürürken sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bizzât elinden tutup garkdan halâs buyurdular. Hatta ol derd-mend bîm-i cân ile mübârek ellerin muhkem tutup tırnakları azîm te'sîr eyledi. Bu hâli görenler bî-ihtiyâr ağılayup pâdişâh hazretlerine du'â itdiler. Mâh-ı mezbûrun on birinci günü kal'a-i Mâkû kurbünde su kenârında konulmuş idi²⁶⁹. Ol menzilde²⁷⁰ İstanbul'dan ulak gelüp Sultan Alaaddin nâm şehzâde vücûda geldiğini müjde itmeğın ol gece azîm mum donanması olup sabâha dek yeniçeri tüfenk şenliğı etdiler. On üçüncü gün Cevres nâm kal'aya varıldık da üç gün oturak olup fermân-ı lâzım üzere²⁷¹ der ü divârı zîr ü zeber oldu. Ertesi Behistân nâm menzile andan kasaba-i Hoy'a iki günden sonra Merend'e varılıp anlara dahi ateş-i fenâ salındı²⁷². Mâh-ı mezbûrun **[54a]** yirmi sekizinci günü On altıncı menzil olan sa'd-âbâd-ı Tebrîz'e nüzûl buyurulup Cihân Şâh ve Sultan Hasan câmi'inden mâ'adâ âli sarâyları ve mükellef ve münakkaş binâları ve bağ u²⁷³ bağçeleri asker-i islâm tîşe-i intikâm ile harâb ü yebâb idüp serv-âsâ²⁷⁴ Eflâk'a ser çeken nâzik ve mevzûn kavâkları hâke saldılar. Revân'dan kalkduğı günden berü Hân-ı hânân Rüstem Hân önce kaçup gider idi. Amma bir yerde askerın önüne gelüp isbât-ı vücûd için bir hüner²⁷⁵ göstermeğe kâdir olmadı. Sâhîb-kırân-ı âlem hazretleri eğerçi Tebrîz'den Erdebil ve Kazvin'e doğru azîmet buyurup belki kürsi'-i memleket-i Irâk-ı Acem olan Isfahân'a varmağa

²⁶⁸ olduğı A : oldular D

²⁶⁹ su kenârında konulmuş idi A: darb-ı hayme-ü nüzul buyurdular. D

²⁷⁰ Ol menzilde D : -A

²⁷¹ fermân-ı lâzım üzere B: -A

²⁷² salındı A: salınup B

²⁷³ u D : -A

²⁷⁴ serv-âsâ A : ser u âsâ D

²⁷⁵ hüner A : şehir D

himmet²⁷⁶ buyurmuşlar idi. Lâkin deryâ-i asker bî-pâyâna İrân vîrânelerinde kifâyet mikdârı zâd u zevâde tedârükünde usret olduğundan mâ'adâ çâr-pâr²⁷⁷ makûlesinde kemâl-i za'f ü kıllat olup mevsim-i şitâ dahi karîb olmağın ol niyyetin vücûd bulması vakt-i âhare te'hîr olunup **[54b]** mâh-ı rebûlevvelin üçüncü günü haşmet ve ikbâl ile Van cânibine atf-ı inân buyuruldu. Serhadd-i kişver-i acem olan Kotor nâm muhtasar kal'aya yakın varıldıkda toplar ve ağırlık ve ekser asker doğru yoldan Van'a irsâl buyurulup sühûletle²⁷⁸ alınmak mümkün olursa feth olunmak kasdıyla mezbûr kal'anın üstüne varıldı. Lâkin ol kal'a kemâl-i irtifâ ve²⁷⁹ metânet üzere olup teshîri azîm takayyüd ve tevbîre muhtâc olmağın bî-hûde taziyi'-i evkât münâsib görülmeyüp Van'a revân'e olup²⁸⁰ ol menzilde vezîria'zama Rumili eyâleti dahi zamîme oldu. Ba'zı maslahat için vezîria'zâm birkaç gün Van'da kalup yirmi ikinci gün sa'âdetlü pâdişâh bend-i mâhî üzerinden azîmet idüp²⁸¹ on günde Bidlis'e varıldıkda hâkimi olan Abdâl Hân azîm ziyâfet tertîb ile mâh-ı cemâziyelûlânın dokuzuncu günü on sekizinci menzil olan Diyârbekir'e vusûl müyesser olup serdar dahi bir iki gün sonra gelüp Kapudan Hüseyin Paşa **[55a]** Mısır'a vâli Rumili Kâdı'askeri Hocâ- zâde Abdullah Efendi Mısır kâdısı oldu. Mansıbı Anadolu Kâdı'askeri Molla Ahmed-zâde Nuh Efendi'ye olup kapudânlık ve Anadolu kâdı'askerliği İstanbul'a vusûlden sonra tevcîh olundu. Şâm mütesellimi olan Çiftelerli Osmân Ağa isnâd ve iftirâsı ile Şâm kazâsından ma'zûl olan Mustafa Ahmed Efendi âlem-i vücûd dan izâle olunmak bâbında Hüseyin Paşa'ya fermân-ı âlî sâdır olmağın Şâm'a karîb varıldıkda²⁸² âdem²⁸³ gönderip Mustafa Efendi²⁸⁴ fakîri müsâfir-i diyâr-ı adem eyledi. Sa'âdetlü Pâdişâh hazretlerinin mübârek ayaklarına veca ârız olup bir mikdâr hiffet gelince Diyârbekir'de on-üç gün ikâmet den sonra şehir-i mezbûrun yirmi ikinci günü devlet ü haşmet ile darü's-saltanat-ül âliyye²⁸⁵ cânibine azîmet buyurulup vezîria'zâm on birinci menzil olan Hekîm

²⁷⁶ varmağa himmet A : varmak için azimet D

²⁷⁷ çâr-pâr A : çâr-pâ D

²⁷⁸ Van'a irsâl buyurulup sühûletle A : Revan'a irsal buyuruldu. Ve suhuletle D

²⁷⁹ ve D : -A

²⁸⁰ Van'a revân'e olup A : Revan'a Revan oldular.Mah-ı mezburun onsekizinci günü onördüncü menzil olan Revan'a varılup D

²⁸¹ idüp A: buyurup B

²⁸² varıldıkda A . vardıkda D

²⁸³ âdem A: adam B

²⁸⁴ Efendi B: -A

²⁸⁵ -ül âliye B:-A

Hâni'na dek sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine gönderdi. Bادهû ser-hadler ahvâliyle takayyüd için Diyârbekir'de kışlamak [55b] üzere avd idüp²⁸⁶ Vezîr Musa Paşa İstanbul'a vusûle dek²⁸⁷ sefer kâ'immakâmı oldu. Mukaddemâ işâret olunduğu üzere Ken'ân paşa Ahıska fethine me'mûr olmuş idi. Vezîr-i mezbûr leşker-i mansûr ile ol hisârı yirmi üç gün muhâsara etdikden sonra içinde olan surhserâna eman virüp kal'a'ı teshîr eyledi. Ve etrâfindan dört-beş muhtasar kal'a dahi alup muhâfazasına asker ta'yîn etdikden sonra azm-i dergâh-ı şehriyârî idüp mâh-ı recebin onuncu günü İznikmîd menziline ordu-yı humâyûna mülhak²⁸⁸ oldu. Menzil-i mezbûr da yirmi ay Kıbrıs cezîresinde mübtelâ-yı gam ve mihnet olan fakîr-i pür-taksîr ol cezîre'î bî-feryad dan âzâd olmak için fermân-ı sultânî sudûr etdi. Felillahi'l-hamd ve'l-minne pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri mâh-ı mezbûrun on beşinci günü haşmet ü dârât ve râyât-ı sa'âdet âyât ile darü's-saltana İstanbul'a vâsıl ve azîm alây ile Bağçekapusu'ndan şehre dâhil olup [56a] yedi gün yedi gice donanma fermân olundu. Devlet-i rûz-efzûn ile Üsküdâr'dan azîmet buyuruldukda yetmiş yedi menzilde yüz yirminci günü²⁸⁹ Revân'a varılup feth ü zafer ile avdet olundukda seksen bir menzilde yüz yirmi sekizinci gün İstanbul'a vusûl²⁹⁰ müyesser oldu. Darü's-saltanat'dan müddet-i gaybetleri dokuz ay ve beş gün olmuşdur.

²⁸⁶ kışlamak üzere avd idüp A: kalmak için memur-u avdet idüp B

²⁸⁷ vusule dek A: varınca B

²⁸⁸ mülhak A: mülaki B : mülaki D

²⁸⁹ günü A : günde D

²⁹⁰ vusûl A : vâsıl olmak D

Bab-ı sâni²⁹¹:Sa'âdetlü²⁹² pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri sefer-i Revân da iken İstanbul da zuhûr iden umûr beyânındadır²⁹³.

Şam beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa mukaddemâ darb-ı dest ile giriftâr idüp dergâh-ı saltanata irsâl etdüğü dürzî-i bed-mezheb Ma'noğlu Emir Fahrüddin ki otak-ı âsumân-nitak Üsküdar'a çıkduğu gün der-devlet medâra ihzâr olunup bostâncı bâşı habsine verilmiş idi²⁹⁴. Mâh-ı şevvâl-i mükerrem²⁹⁵ evâhirinde²⁹⁶ kaymakam²⁹⁷ Bayrâm Paşa'ya emr-i şerîf vârid olmağın niçe müddet iktisâb etdüğü bî-hisâb günâhlar mukâbelesinde [56b] âlem-i ademe gönderilüp cîfesi üç gün At meydanı'nda ibret-nümây halk-ı cihân oldu. İzmir kâdısı Tefvîkî-zâde Mehmed Efendi'ye Murtaza Paşa'nın kadîmi adâveti olmağın hakkında²⁹⁸ iftirâlar idüp şehâdetine sebep oldu. Hân-ı ma'zûl Canbek Girây İstanbul'a gelüp taraf-ı saltanat dan vârid olan fermân-ı humâyûn üzere Boğaz-hisâra irsâl olundu. Bir müddet den sonra anda rahmet-i Hakk'a vâsıl oldu. Kayseriyye etrâfında olan karyelerin erbâbı Celâli istilâsı zemânın da perişân olup ekseri İstanbul'da tavattun etdüğü sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin ma'lûm-ı humâyûnları olmağın kırk seneden berü vatanın terk eden re'âyâ yerlerine sürülmek için Bayrâm Paşa'ya hükm-i şerîf vârid olmuş idi. Paşa-yı mezbûr Mısır'dan ma'zûl Seyyid Mehemed Efendi'î müvella ve kethüda beyliğinden mütekâ'id Hüseyin Ağa'yı mübâşir ta'yîn idüp bir kaç ay İstanbul mahallâtı tefûşin belâsına mübtelâ oldu. Amma netîce [57a] virdüğü ma'lûm olmadı. Konya kâdısı Şehlâ Mehemed Efendi'den mukaddemâ rikâb-ı humâyûna ref-i ruk'a-i şikâyet olunup ba'de'l-azl İstanbul'a gelmiş idi. Ba'zı ahvâl

²⁹¹ bab-ı sani B: bab-ı sani D: -A : -E

²⁹² Sa'âdetlü A : -D

²⁹³ Umur beyânındadır A: umurdur E

²⁹⁴ mukaddema ... verilmiş idi A: cebeli şevkte nice nam ber ar-u tenk mütehasin olan dürzüyü bed mezheb ma'noğlu Emir Fahrüddin ki mütekaddema cerb sahrasında tahnadan haymenli kevn-ü gerdün olduğu gün istiale saltanat-ı aşiyane vasıl olup sene-i erba-i ve erbain ve elf B

²⁹⁵ mükerrem B: -A

²⁹⁶ mukaddema .. evâhirinde A : cebel-i sevkde nice nam bergar u tenk ve tarda mütehasin olan dürzü-i bed-mezheb ma'noğlu Emir Fahrüddin ki mukaddema cerp sahrasında tan-a zan hayme-i neyl-i gün gerdün olduğu gün asitane-i saltanat-ı aşiyane vasıl olup sene erba u erbain ve elf. Mah-ı şevval'ül mekrin evâhirinde D

²⁹⁷ kaymakam B:-A

²⁹⁸ hakkında B:-A

iktizâsıyla deryâ-i gazab-ı sultanî tekrar mevcelenüb bir kapucı bâşı²⁹⁹ irsâl buyuruldu. Teftîş olunmak nâmıyla mezbûru İstanbul'dan getirüp Konya bazarın da ber-dâr eyledi, fî-muharrem li sene. Hamse ve erba'în ve elf şehir-i rebîülevvelin dokuzuncu günü müjde'i feth ile Bayrâm Paşa'nın Emîr 'Ali nâm âdemisi gelüp on ikinci günü kapucular kethüdâsı ve Beşir Ağa İstanbul'a vâsıl oldular. Fermân-ı sultânî üzere dört gün ve gice 'azîm donanma tenbîh olunup hüküm-i takdîr-i İlâhî ve emri mutâ-i pâdişâhi ile ol gice şehzâde Sultân Bâyezid ve Sultân Süleymân sa'âdet-i şehâdete vâsıl oldular. Allah subhanehû ve te'âlâ³⁰⁰ hazretleri bâkilerine 'ömr-i tavîl müyesser³⁰¹ idüp bu hânedân-ı azîmü'ş-şân neslini inkitâ'dan [57b] masûn ve mahfûz eyleye, âmîn.

İrtesi de'b-i kadîm üzere has bağçe de nemâzları kılınup vâlid-i mâcidleri merhûm Sultân Ahmed Hân türbesine defn olundular. Kâimmakâm Bayram Paşa üç dört aydan berü İstanbul hisârına karîb olan emlâk ve ashâbı ve evkâf-ı müslimîn malıyla der ü divârın ağartmağa sa'y ve ikdâm idüp şehir-i mezbûr da tekâmîl ve el-uhdetü ale'r-râvi³⁰² bu bahâne ile medrese ve türbesine vâfir evkâf tahsîl eyledi. Revân seferine azm-i humâyûn buyurulduk da Piyâle Kethüdâ cebe-hâne ve sâ'ir mühimmâtı Trabzon'a nakl ile me'mûr olup edâ'-i hizmet den sonra fermân-ı âlî üzere Azak Denizi cânibine salup Kerş boğazından çıkan Ton kazağı yolların sedd idüp³⁰³ ol taraflarda³⁰⁴ muhâfaza üzere iken Özi boğazından çıkan şâykâlardan iki kıt'ası Kefe etrâfın da olan kurâyi gâret itmek sevdâsında idüğü [58a] istimâ olunmağın bir iki pâre kâdırğa irsâl olunup Ulun nâm mahalde ol Şaykaları aldular.

²⁹⁹ Kapucı başı A: kaç puci başı E

³⁰⁰ Allah subhanehû ve te'âlâ A : Allah -u te'âlâ D

³⁰¹ ömr-i tavîl müyesser A : tul-i ömür ile mamur D

³⁰² râvi A: Revan B

³⁰³ kerş .. idüp A : -D

³⁰⁴ taraflarda A : tarafları D

Bab-1 Salis³⁰⁵ : Sultân-ı Gâzi Hazretlerinin³⁰⁶ İstanbul Vusûlünden Sonra İzz ü İkbâl Sefer-i Bağdâd'a Azîmet Buyurunca Vâk'î Olan Ahvâl Beyânındadır.

Çün uğûr-ı humâyûn da sadâkat üzere hizmet idüp³⁰⁷ tahsîl-i rızâ-yı pâdişâhî için serbâzlık iden bendeler hemîşe-nevaziş ü iltifât-ı Şehinşâhî ile sâirden mümtâz olmak âyîn-i dîrîn-i³⁰⁸ selâtîn-i osmâniyyedir. Bu sefer-i nusret eser de yeniçeri ağası Mustafa Ağa hazretleri neferâtı kemâl mertebe zabt ve meterisinde manzûr-ı ayn-ı âtifet-i Şehr-yârî olup İstanbul'a vusûlünden sonra Kapudânlık mansıb-ı celîli ile teşrîf buyuruldu. Fî evâhir şehr-i receb. Mir-ahûr Şâhîn Ağa yeniçeri ağası olup harem-i humâyûn da hazine kethüdâsı olan Hasan Ağa mir-ahûr oldu. İstanbul kâdılığından halefim olan **[58b]** birâder-zâdemiz Mahmud Efendi kâimmakâm Bayrâm Paşa himmeti ile Anadolu kâdı askeri olup bu fâkîrin hissesine sabr-ı tevekkül düştü. Kâimmakâm Bayrâm Paşa Parmak kapu da çengâl-i³⁰⁹ siyâset vaz etdürüp³¹⁰ tarîh-i te'lîf de sadria'zâm hazretleri ol bid'ati izâle idince Bayram Paşa vâfir hayr du'â aldı, fî şa'bân.

Haleb Beylerbeyisi Ahmed Paşa arzihâl ile mukaddemâ Kıbrıs'a nefy olan³¹¹ Haleb kâdısı Azîz Efendi-zâde Behâyi Çelebi vatanına avd itmek için emr-i celîle'l- kadr sâdir oldu, fî şehr-i ramazan. Edirne kâdısı Seyyid Yûnus Çelebi bostancı-bâşısı ile inhâsıyla Gümülcine'ye iclâ olunup birkaç günden sonra mahzar-ı afv u inâyet oldu. Yeniçeri kâtibi Osmân Efendi kalemi mazbût olmayup hatta ba'zı kimesnelerden mesmû olduğu üzere sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin nâm-ı şerîfleri yüz gurûşa yeniçeri defterine kayd etmeğîn Dîvân-ı Humâyûn'da katl olundu. **[59a]** Cezîre-i Kıbrıs'da olduğumuz eyyâm-ı mihnet de evvelden kat'â aşinâlık yoğ iken mücerred halimize merhameten dil virânemizi niçe ihsân ile âbâdân iden Mısır beylerbeyisi Kara Ahmed Paşa ma'zûl olup İstanbul'a geldik de Silahdâr

³⁰⁵ Bab-1 Salis D : -A

³⁰⁶ Hazretlerinin A: hazretleri E

³⁰⁷ uğur-i ... idüp A: -B : -D

³⁰⁸ Dîrîn-i A: -E

³⁰⁹ Çengâl-ı A: çengel-i E

³¹⁰ etdürüp A: idüp B

³¹¹ Olan E: ile A

Paşa'nın ifsâd ve iğvâsıyla birkaç gün Bostâncıbaşî habsinde olduktan sonra şühedâ zümresine mülhak oldu , fi şevvâl rahmetü'llahi aleyh.Sadr-ı sadâretde fezâ-yı kazâ-i Mısır'a tenezzül iden Hocazâde Abdullah Çelebi'nin intikâl haberi vâsıl olup mansıb-ı mahlûl Şâm'dan ma'zûl Çelebi Ahmed Efendi'ye oldu,fi zilka'de.

Sa'âdetlü Pâdişâh hazretleri diyâr-ı Rûm tarafına avd buyurdıkları Şâh'ın ma'lûmı olacak hayât-ı tâze bulup kâdir olduğu kadar asker ile de Revân cânibine azîmetleri Murtaza Paşa yanında Şâh'a mukâvemet kadar asker ile vâki hâli der-i devlet-medâra ve serdâra arz u i'lâm idüp [59b] hisâr içinde cenk itmeğe karar virdi. Hakkâ ki iki aydan ziyâde azîm cenk idüp evâsıt-ı mâh-ı ramazân-ı mübareke de fevt olıcak kethüdâsı Zülfikâr Kethüdâ dahi bir ay kadar muhâsara belâsına sabr-ı tahammül etdikden sonra nâçâr emân ile teslîm eyledi. Şâh'ın Revân'a hücumu sem'î humâyuna vâsıl olıcak, şiddet-i şitâ hengâmında ber-vech-i isti'câl yeniçeri ağası irsâl olunup Anadolu askerinin Revân imdâdına sürmek için fermân-ı humâyûn üzere vüzerâdan sultân-zâde Mehemmed Paşa ve Cân-polâd-zâde Mustafa Paşa iki koldan azîmet etdiler. Serdâr dahi Diyârbekir'den ilgâr ile Arzırûm'a andan Hasan kal'asına varup menzil-i mezbûr da Anadolu'da olan beylerbeyiler ve ümerâ ve serdâra vâsıl olıcak Anadolu Beylerbeyisi Gürcü Mehemmed Paşa ve Karaman Beylerbeyisi Mehemmed Paşa ve Sîvâs Beylerbeyisi İbrâhim Paşa ve Çıldır Beylerbeyisi Sefer Paşa ve Mar'aş Beylerbeyisi Bıyıklı Mustafa Paşa [60a] Revân imdâdına ta'yîn olunup asker-i İslâm hengâm-ı sermâda Soğanlık yaylâsını bin belâ ile aşup evâil-i şehir-i zilka'de de Kars'a karîb Bazdiz kal'asına varıldık da Revân kal'ası Kızılbâş eline düşdüğü haberi alınup beylerbeyiler Oltu ve Çıldır ve ol taraf da olan sâ'ir kılâ'î muhâfazaya kaldılar. Cânpolâd-zâde Mustafa Paşa edâ'i hizmet iderek³¹²Arzırûm'a varılacak mukaddemâMusa Çelebi Receb³¹³Paşa Hazretleri³¹⁴ sarâyına ânın kefâleti ile gönderilen Musa Çelebiye saadet-i³¹⁵şehâdet nasîb olmağın sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin derûnun da ukde kalup bu esnâda me'mûr olduğu hizmet de dahi³¹⁶taksîr isnâdı sebebiyle taraf-ı saltanat-ı aliyyeden vârid olan hatt-ı humâyûn mûcibince âlem-i vücûddan nâbûd oldu. Birkaç gündün sonra

³¹² iderek A : etdiği D

³¹³ Receb A: Musa E

³¹⁴ Hazretleri D : -A

³¹⁵ saadet-i D : -A

³¹⁶ dahi A : -D

Defterdâr İbrâhim Paşa dahi katl olunup yeri târif-i te'lîf de vezâretle bâş defterdâr olan Mehemed Paşa'ya [60b] sipâriş olundu. Şâh-ı gümrâh emân ile Revân'ı aldıktan sonra içinde bulunan Zülfikâr Kethüdâ ve Sevindük Paşa ve Memi Paşa ve Murtaza Paşa nâm Beylerbeyileri birkaç beyler ve ba'zı müte'ayyin kimesneleri alıkoyup mâ'adâsını ıtlâk eyledi. Ve bir mikdâr ta'mîr ve termîm ve hükümetini³¹⁷ Kelb-i Alî nâm hâna teslîm idüp Isfahân'a gitti, fî zilhicce. Muhâfazada olan beylerbeyiler dahi Kars ve Ahıska kal'aların ve sâ'ir serhad kıla'ını kemâl-i mertebe ta'mîr idüp Arzırüm cânibine döndüler, fî şehir-i muharrem'ül Haram³¹⁸ li-sene³¹⁹ sitte ve erba'in ve elf. Nevruz-ı sultânîde Kapudân Paşa Hazretleri³²⁰ me'mûr oldukları Tersâne'î âmire umûruyla³²¹ kemâl-i takayyüd ve ihtimâm üzere olup mühimmât-ı donanmâ'î itmâma meşgûl iken kâfirlerin üç menzili³²² gemisi kapudânı olan Sakızlı nâm mel'ûnun Akdeniz'e çıkup boğazdan taşrada tüccâr gemilerin gezdirmez olduğu haberi vâsıl olmağın üç günde tersâne gemileri [61a] mühimmâtını tekâmül idüp sene'î mâziye şehir-i zılka'desinin onbeşinci günü âyîn-i Osmânî üzere yâlı köşkünde şeref-i dâmen-bûs-ı sultânî ve hıla-ı fâhire-i Husrevânî³²³ ile müşerref olduklarından³²⁴ sonra du'â-i hayrları alup Beşiktaş ve Yedi kulle de tarh-ı lenger-karâr olunmadan Gelibolu'ya azîmet olunmuş idi. Anda bir gün oturulup boğazdan çıkıldık da Tâş Özi ve sâ'ir ihtimâl virilen adalarda kalınup kâfir gemilerinden nâm nişân peydâ olmamağın Girid adasına varılup anda dahi haberi alınmadı. Lakin bir gün mukaddem ol taraflarda iki kıt'a kalyon görüldüğü mukarrer olmağın cezîreye âdem çıkarılup bir mürtefi dağdan deryâya nazar olundukda düün³²⁵ görünüp sür'atle ol cânibe azîmet olundu. Ahşama karîb ol kalyonlar çatılup nısfü'l-leyle dek ceng olunup alınmak yakın olmuş iken rüzgâr çıkmağın kalyonlar firâr etdiler. Sabâh namâzından sonra [61b] ardlarına düşölüp zuhra karîb enginde irişdiler. Sâhib-i devlet kapudân paşa hazretleri bâşdardasına ancak hâlâ kapudân ve ol tarih de Tersâne-i âmire kethüdâsı olan Piyâle kethüdâ ikisi hempâ olup sâ'irleri gerüde kalmağın birer

³¹⁷ Hükümetini A: hükümeti E

³¹⁸ muharrem'ül haram D : muharrem A

³¹⁹ Li-sene A: sene E

³²⁰ Hazretleri D : -A

³²¹ umûruyla A : umurunda D

³²² Menzili A: gizli E

³²³ Husrevânî A : Sultani D

³²⁴ olduklarından A : olduktan D

³²⁵ düün A : Irak'dan dohan D

kalyona bâşabâş çâtip az zemân da darb-ı dest ile feth etdiler. Her birinde yüzer kadar kâfir çıkup gemilere tevzî olundu. Andan Kıbrıs cezâresine varılıp Mâğôsa ve Tuzla ve Baf kal'alarına cebe ve ta'mîr ve sâ'îr mühimmâtın görüp kezâlik İskenderun ve Saydâ ve Beyrût tarafların dahi yokladıkdan sonra Sakız'a varıldı. Andan Eğriboz'a salınup gemileri bağladılar. Rûz-ı kâseme dek deryâ-yı muhâfazaya takayyüd-ı tâm olunup altı ay temâmında sâlimen temâmen tersâne-i âmireye vâsıl oldular. Baz'ı kimselerden mesmû olduğu üzere sefer-i nusret-eserde üç kalyon ve beş tartına ve üç yüz esîr alınmıştır. Hak subhânehu ve te'âlâ hazretleri [62a] berr ü bahrde asker-i islâmı dâ'imâ muzaffer ve mansûr eyleyüp dîn düşmanlarını³²⁶ müdemmer ve makhûr eyleye, âmin. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri mukaddemâ sefer-i Revân'dan mürâca'at buyurdıklarında Silahdâr Paşaya ber-vech-i arpalık Aydın ve Sârihân ve Niğbolu sancâkların inâyet idüp cezâre-i Kıbrıs haracı olan yüz bin kadar gurûşu dahi ana ihsân buyurmuşlar idi. Ve silahdâr paşa mutasarrıf olduğu Şâm eyâletini Arzırum Beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa'ya tevcih buyurup Musul muhâfazasına me'mûr itmişler idi. Paşa-yı mezbûr mahall-i me'mûra vâsıl olıcak³²⁷ birkaç aydan sonra Şâh'ın küçük mîr âhûru Zeynel Hân gâlibâ Şâh Hind'den gelen bir büyük fil ile Şehrizol tarafından ubûr etdüğü paşa-yı mezbûr mesmû'ı olmağın³²⁸ ağalarından Delidünya ve Serhoş Hasan nâm ağalarıyla bir mikdâr asker gönderüp Zeynel³²⁹ Hânı bozdular. Ve ol fili alup Âsitâne-i sa'âdete gönderdiler. Bu haber Şâha [62b] vâsıl olıcak mukaddem hân Delür Hüseyin Han ve Siyâvuş Hân ve Zâlim Ali nâm gülabî altmış bin asker- i surhser ile Ahmed Paşa üzerine havâle eyledi. Mâh-ı rebî'ûlahırın yedinci günü kal'a-ı Mihribân önünde ahşâmdan³³⁰ muhârebe vâki olup irtesi tekrâr âteş-i harb u kıtâl işti'âl buldu. Dahve-i küberâda Ahmed Paşa mecrûh olup Kızılbaş leşkerine göre asker-i İslâm az olmağın bi'z-zarûre inhizâma³³¹ yüz tuttular. Paşa-yı mezbûr bu hâli göricek boynunda mızrak zahmı olup hastalıktan kemâl mertebe za'fı dahi var iken sell-i şemşir idüp kendüyi düşman askerine urdu ve birkâç Kızılbaşî hâk helâke düşürdükdün sonra gazâ yolunda cân-bâş terk idüp sa'âdet-i şehâdete nâ'il ve civâr

³²⁶ Düşmanlarını E: düşmanları A

³²⁷ mahall-i me'mûra vâsıl olıcak A : Musul'a varıcak D

³²⁸ olmağın A : olmağla D

³²⁹ Zeynel A: Zenbilli B

³³⁰ Ahşâmdan A: ithama dek E

³³¹ inhizâma A: inhizâm tarafına B

rahmete vâsıl³³² oldu.³³³

Bu haber Arzırüm'da serdâra vâsıl olıcak³³⁴ eyâlet-i Şâm'ı kethüdâsı Derviş Mehemed Ağ'a'ya virüp³³⁵ güzide asker ile mu'accelen Musul muhâfazasına gönderdi. Ve kendü dahi çok eğlenmeyüp der-akib³³⁶ Diyârbekir'e teveccüh eyledi, [63a] fi cemâziyelülâ. Revân imdâdına irişmediğinde serdâra taksîr isnâd olunup ba'zı husûsdan dahi sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bî-huzûr olmağın mâh-ı ramazânü'l-mübârekin on birinci günü Bayrâm Paşa vezîria'zâm olup sefer-i humâyûn mühimmâtını tedârük için serdârlık ünvanıyla Anadolu'ya geçmek fermân buyuruldu. Yevm-i mübârek-i arefede kâ'immakâmlık hizmet-i şerîfesi dahi Kapudân Paşa hazretlerine zamîme olup iyd el öpmesinde vezîria'zâmdan sonra dâmen-bûs-ı sultânî birle müşerref oldular³³⁷. Allah subhanehû ve te'âlâ hazretleri³³⁸ müteyemmen idüp dîn ü devlete lâyük a'mâl-i hayra muvaffak eyleye³³⁹. Eğerçi henüz dahi şiddet-i şitâ geçmeyüp sefer zemânı olmâmış idi. Lakin sa'âdetlü pâdişâh Şâh-ı gümrâhdan ahz-ı intikâma kemâl-i takayyüd ve ihtimâmları olmağın fermân-ı humâyûn üzere mâh-ı şevvâlin sekizinci günü vezîria'zâm alay ile Üsküdâr'a geçüp yirmi üçüncü günü Haleb cânibine azîmet eyledi. Ma'zûl serdâr [63b] der-i devlet medâra gelicek zâhir hıdemât-ı saltanat da taksîr mukâbelesinde ammâ fî'l-hakîka Anadolu'da câbecâ beyhûde on beş den ziyâde hânlar yaptırmak takrîbi ile kazandığı³⁴⁰ vebâl-i azîm cezasıçün min-cânib-i Allah has bağçe de habs belâsına mübtelâ olup üç aya karîb Sırça sarây can korkusuyla başına zindân oldu. Hâsı hâseki sultânın paşmâklığı olup voyvodası kendü hevâsına mütâba'at etmediği çün nâ'ibden şekâyet-nâme gönderüp hükm-i humâyûn mûcibince Menemen'de salb olundu, fî zîlka'de. Sa'âdetlü pâdişâh Hazretlerinin³⁴¹ çerâğları olup bî-haddi³⁴² ihsânlarına mazhar olan inâyet Girây Han Revân seferine me'mûr iken ba'zı â'zâr-ı fâside ile imtisâl-i fermâna isti'câl itmediğinden mâ'adâ birâderi Kağılga Hüsâm Girây tahriki

³³² Ve civâr rahmete vâsıl A: -E

³³³ oldu A : olucak D

³³⁴ Bu ... olıcak A : -D

³³⁵ virüp A : tevcih idüp D

³³⁶ der-akib D : -A

³³⁷ oldular A : oldu D

³³⁸ Hazretleri A: hazreti E

³³⁹ Allah ..eyleye. A : -D

³⁴⁰ kazandığı A: iktisab etdiğı B

³⁴¹ Hazretlerinin E: -A

³⁴² Bi-haddi E: bi-hadd A

ile dergâh-ı âlî kullarından olup Merhûm Sultan Osman'dan berü Akkirmân sahrâlarına tavattun iden Kantemür mirzâ üzerine **[64a]** ale'l-gafle asker çeküp cümle mâmelekini yağmâ eyledi. Kantemür sebük-bâr Asitâne-i aliyye cânibine karar idüp biraderleri Selmân Mirzâ ve Orak Mirzâ nâçâr sûreta hâna tâbi oldular. Bu esnâda hânlık âhere virildi deyü Tatar içinde haber şâyî olup hân bir mikdâr asker ile sâhil-i deryâ muhâfazasına gitdi. Ve câ'iz ki yenihân karadan gele deyü Kağılga Hüsâm Girây ve Nureddin Sa'âdet Girây'ı Özi ve Ur nehirleri meyânın da karâr ile me'mûr eyledi. Selmân ve Orak ise dâ'ima fırsat gözedirler idi. Bir gece mest-i şerâb ve âlûde-i haâb iken şebihûn idüp Kağılga'yı ve Nureddin'i alef-i şemşir-i hûnbâra ve yanlarında olan Tatar askerinin târûmâr eyleyüp temâm³⁴³ mertebe intikâm aldılar³⁴⁴, fî zîlhicce. Akkirmân taraflarında zuhûr iden fitne³⁴⁵ sem'i humâyûna vâsıl olıcak Vezîr Ken'ân Paşa serdârlık ile Özi cânibine irsâl buyurulmuş idi. Kağılga ve Nureddin katl olunduktan sonra **[64b]** vezîria'zam-ı sâbık Mehmed Paşa'ya Özi eyâleti tevcîh buyurulup Ken'ân Paşa avd³⁴⁶ ile me'mûr oldu, fî şehr-i muharremü'l-haram li-seneti seb'a ve erba'în ve elf. İnâyet Girây ikdâm itdüğü küstâhlık mukâbelesinde azl olunup Selâmet Girây oğlu Bahâdır Girây iklîm-i Kırım'a hân oldu. Cezîre-i Kıbrıs Paşası olan Eski Yusuf re'âyâyâ etdüğü zulm ü ta'addîden nâşî şehr-i Lefkoşa'da dükkânlar kapanup halk ayağa kalkmış iken a'yân-ı vilâyet sa'y ü ikdâm ile fitne basılmış idi. Bu haber vâsıl-ı sem'i humâyûn olıcak mezbûr paşa³⁴⁷ ve Lefkoşa kâdısı Acemzâde Mustafa Efendi deryâdan getürdülüp kapucılar odasında habs oldular. Ve vaka'nın aslını ve sebebini teftîş için kozbekçisi irsâl olundu. Silahdâr Paşa ve Ruznâmecî paşa-yı mezbûrun tarafında olmak ile a'yân-ı vilâyet cümle suçu kâdı-i fakîre tahmîl itmeğîn Eski Yusuf Kefe beylerbeyisi olup bî-çâre kâdı katl olundu. Kantemür'e Karahisâr sancâğı virilüp **[65a]** gitmek tedârükünde iken vücudunun âleme lüzûmu olmamağın Üsküdâr bağçesine getürdülüp adem diyârına gönderildi, fî şehr-i safer. Hüsâm Girây işâret olunduğu üzere îkâz-ı fitne ve fesâda in'am etdükde kendülere i'anet ve imdâd için

³⁴³ temâm A : kemal D

³⁴⁴ aldılar A : eylediler D

³⁴⁵ fitne A: şer-u şuar B

³⁴⁶ avd A: avdet B

³⁴⁷ vâsıl-ı sem'i humâyûn olıcak mezbûr paşa A : kar'ı sem'i idiğîn paşayı mezbur D

Azak kal'ası etrâfında³⁴⁸ olan³⁴⁹ Nogay Tatar'dan³⁵⁰ da'vet idüp yerlerinden kaldırmış idi.³⁵¹ Bu haber Masko Krâline vâsıl olıcak Kazak eşkıyâsına imdâd idüp hayli müddet muhâsaradan sonra Azak kal'ası Kazak eline düştü. El-hükmüillâhi te'âlâ İnâyet Girây ma'zûlen der-gâh-ı sa'âdete gelüp sebep olduğu fitneler mukâbelesinde bostancıbâşı hasbine virilüp ol gice şerbet-i fenâ nûş eyledi. Şâh Gümrâh ikdâm etdüğü nedâmetin çekeceği ma'lûmı olup sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin âteş-i gazâbların bir mikdâr söyündürmek recâsına bî-hadd hedâyâ ve ubûdiyyet-nâme ile Halife Maksûd hâmî ilçî göndermiş idi. Der-i devlete vâsıl oldukda sefer-i Bağdâd emr-i mukarrer olmağın nâmenin cevâbı **[65b]** Bağdâd'da virilmek üzere te'hîr olunup evvel bahâr olunca altı yedi ay kadar zemân cümle mühimmâtı taraf-ı mîrîden görölüp Davut Paşa sarâyında habs gibi oturdu, fî şehr-i rebîulevvel. Be hükm-i takdîr-i şehzâde Sultân Kâsım'ın müddet-i ömrü temâm olmağın ihtimâl zuhûr-ı fitne bâbını sed mülâhazasıyla şem-i hayâtı söyündürüp cedd-i emcedleri Sultân Ahmed Han türbesinde defn olundu, fî yevmissânî min-şevvâl. Sekbân bâşı Küçük Hasan Ağa yeniçeri ağası olup sefer-i humâyûn için bostancı ve kul oğlundan beşbin kadar dilâver kapuya çıkdı. Muslihüddin Ağa tekrâr sekbân bâşı olup İstanbul'da muhâfaza hizmetiyle me'mûr oldu. Abâza şeyhi nâmıyla şöhret bulan Kayseriyeli Emir Efendi dahi sâhâ-i dünyâdan sarây-ı ukbâya gönderilüp Üsküdâr'da Mihr ü mâh³⁵² Sultân medresesi önünde mu'tekîf-i künc-i mezâr oldu.

³⁴⁸ etrafında olan a : civarında darb-ı hıyam-ı aram iden D

³⁴⁹ olan E: olan olan A

³⁵⁰ Tatar'dan A : Tatarın D

³⁵¹ yerlerinden kaldırmış idi. A : yerleri hali kalmış. D

³⁵² Mihr ü Mah A: Mihrimah E

Bab-ı Rabi³⁵³:Sultân âlî himmet hazretleri devlet ü haşmet ile sefer-i nusret-esere azîmet buyurup dârü'l-hilâfe [66a] Bağdâd'ı kızılbaş-ı bed-ma'âş elinden tahlîs buyurdularıdır³⁵⁴.

Firdevs-mekân Sultân Süleymân Hân ahd-ı saltanatı kahireleri³⁵⁵ evâsıtından berü yüz seneye karîb memâlik-i mahrûsa-i islamiyyeden olmuş iken³⁵⁶ bin otuz iki senesinde Kızılbaş-ı bed-ma'âş pençesine giriftâr olan³⁵⁷ Bağdâd-ı behîşt-âbâdı tekrâr dâr-ı İslâm idüp Şâh-ı Gümrâh'dan Revân intikâmı³⁵⁸ alınmak karâr-dâde-i hâtır-ı âgâhları olmağın vükelâ-yı devlet-i rûz-efzûn sefer-i humâyûn mühimmâtını tekmiâl etdiğinden sonra sene seb'a ve erba'in ve elf mâh-ı şevvâlinin on beşinci günü otâk-ı gerdûn-nıtâk Üsküdâr sahrâsında kurulup şehir-i zılka'desinin yirmi üçüncü günü ki şark-ı şemsi idi. Pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri mütevekkilen alellahi te'âlâ cânib-i Üsküdâr'a teşrîf buyurup otâk-ı hüsrevânî³⁵⁹ vücûd-ı şerîf-i sultânî ile müşerref oldu³⁶⁰. Kâimmakâm kapudân Mustafa³⁶¹ Paşa hazretleri rikâb-ı humâyûn ile me'mûr olup [66b] Budun'da olan vezîr Musa Paşa İstanbul muhafazasına ta'yîn buyuruldu. Sefer-i Revân'da Şeyhülislâm Yahya Efendi hazretlerinin yümn-i refâkatleri müşâhede olunup du'a-yı hayrlarını müntic-i husûl-ı feth ve zafer olmağın be sefer-i huçeste-eserde dahi refîk ü tarîk bâbında fermân-ı lâzımü'l-iz'ân şeref-sudûr bulup imtisâl-i hükm-i ulü'l-emre isti'câl buyurdular. Çünkü garazları mücerred neyl-i sevâb-ı cihâd idi. Gerek Revân ve gerek Bağdâd seferinde zihâb ü îyâbda at ile hareket olunup bî avnihî te'âlâ bir kere taht-ı Revân'a binmeğe muhtâc olmadılar. Özi'den vezîriâ'zam-ı sâbık Mehemed Paşa Budun'a ve Rumili beylerbeyisi Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa Özi'ye nakl olunup Rumili'ye Arslan Paşaoğlu Ali Paşa oldu. Yirmi dokuz gün sahrâ-yı Üsküdâr'a karâr buyurulduktan

³⁵³ Bab-ı Rabi B: Bab-ı Rabi D : -A

³⁵⁴ Buyurdularıdır A: buyurdıkları beyanındadır B

³⁵⁵ Kahireleri B:-A

³⁵⁶ olmuş iken A:-B

³⁵⁷ olan A: olunan B

³⁵⁸ intikâmı A: intikâmını B

³⁵⁹ mütevekkilen... hüsrevani A:-B

³⁶⁰ müşerref oldu A: rahzervengâh-ı asuman oldu B

³⁶¹ Mustafa A:-B

sonra mâh-ı zîlhiccenin yirmi üçüncü günü izz ü ikbâl ile irtihâl olunup beşinci menzil İznikmid **[67a]** sahrâsı oldu. Umumen ma'zûl kâdı'askerler ve mevâlî ve müderrisîn İznikmid'den Sultân-ı gâzi hazretleri teşyî idüp yevm-i vusûlde dâmenbûs-ı şehr-yâri ile müşerref olup du'â-i devletlerine meşgûl olmak üzere İstanbul'a avd etdiler. Menzil-i mezbûrda Edirne kazâsı tâliblerine imtihân fermân olunup ba'zı mukarrebîn tarafında bulunmağın Edhem-zâde Mustafa Efendi nâ'il-i murâd³⁶² oldu. Anadolu kâdı'askeri Mu'îd Ahmed Efendi mukarrebân-ı hazretten ba'zılarının nâ-ma'kûl teklîfine müsâ'ade itmemeğın hilâf-ı vâki isnâd ve taraf-ı saltanata gamz u ifsâd ile ma'zûl olup İstanbul kazâsından üçüncü halefimiz olan İsâ-yı ecnebiye hemşehrîsi Rûznâmecî İbrâhim Efendi himmeti ile kâdı'askerlik müjdesi gidüp yerine Edirne'den ma'zûl Kâsım Efendi oldu. Fî'l- yevmirrabi min şehr-i muharremü'l-harâm li seneti semân ve erba'în ve elf. İznik'de **[67b]** Mısır kâdısı Çelebi Ahmed Efendi'nin fevti haberi tahkîk olunmağın Şâm kâdısı Şa'bân Efendi Mısır'a nakl olunup Haleb'den ma'zûl Azîz-zâde Behâyi Çelebi Şâm'a oldu. Bozavik nâm menzilde Anadolu kâdı'askeri olan İsâi Boşnâk vâsıl-ı ordu-yı humâyûn olup asker içinde hayli sakal gösterdi. İnönü nâm makâmda vezîriâ'zam Bayram Paşa rikâb-ı sultâniye yüz sürüp mahzar-ı iltifât-ı hüsrevâni oldu. Hüsrev Paşa hânında nüzûl olundukda Çiftelerli Osmân Ağa kethüdâ sa'âdetlü pâdişâh-ı islâma ve vüzerâ-yı izâma azim ziyâfet tertîb eyledi³⁶³. Mihâlic nâ'ibinden şikâyet olunup³⁶⁴ arpalık sâhibi olan Emîr hakîm bâşı def'ine kâdir olmamağın ihzârına âdem ta'yîn olunup Bolâvdin³⁶⁵ menziline tîğ-i sîyâset ile helâk olundu. Menzil-i mezbûrda Anadolu Beylerbeyisi Vardar Ali Paşa umûmen eyâlet-i asker ile sa'âdetlü pâdişâh-ı **[68a]** islâmı selamlayup mu'ayyen mekânına nüzûl eyledi. İlgun'da Karamân beylerbeyisi ... Paşa eyâleti askeriyle ordu-yı humâyûna vâsıl oldu. Havuzbâşı nâm menzilde vezîriâ'zam Bayram Paşa mahsûs adamlar ile pâdişâh hazretlerine alây gösterüp hayli vicâhet arz eyledi. Mâh-ı saferin dördüncü günü Konya sahrâsına nüzûl olunduğu sâ'at Bolu Bey'i Abdi Paşa Beyşehrî Bey'i Şemsi Paşa-zâde re'âyâ zulm ü ta'addileri sebebiyle

³⁶² murâd A : merâm D

³⁶³ tertîb eyledi A : idüp D

³⁶⁴ olunup A: olundu D

³⁶⁵ Bolâvdin A: Bolavâdin B: Bolvâdin E

katl olunup sâ'ir zalemeye ibret olmak³⁶⁶ için cesedleri birkaç gün meydân-ı siyâsetde yatdı³⁶⁷. Bir iki günden sonra Molla Hünkâr Âstânesi'nde evlâddan seccâde-nişîn olan Bekir Çelebi İstanbul'a nefy olunup yine evlâddan Ârif Çelebi anın yerine nasb olundu. Bekir Çelebi İstanbul'a vâsıl oldukdan sonra çok geçmeyüp fevt oldu. Menzil-i mezbûrda Rumili Beylerbeyisi Arslan Paşaoğlu Rumili askeriyle [68b] ordu-yı humâyûn'a vâsıl olup azîm alây gösterüp hem ol menzilde Vardar Ali Paşa Bolu'ya nakl olunup yerine Hüseyin Paşa oldu. Eskişehir kurbünde Sakariyye Şeyhi dimekle meşhûr olup vesvese-i şeytâniyye ile mehdîlik da'vâsına ikdâm iden şahısdan³⁶⁸ fitnesini def için mukaddemâ Tırhala sancağı beyi olan Hasan Paşa irsâl olunup bi-emrillâhi te'âlâ esnâ-i cenkde mezbûr Hasan Bey şehid olup İlgun nâm menzilde tekrâr vüzerâ tevâbi'inden Birkaç bin³⁶⁹ güzide asker ile Silahdâr Paşa kethüdâsı Çiftelerli Osmân Ağa irsâl olunmuş idi. İki tâ'ife meyânında âteş-i harab u kîtâl iştigâl idüp niçeler diyâr-ı ademe azîmet etdikden sonra sebep-i fitne olan şahıs giriftâr oldu³⁷⁰. Kayd-ı bend ile Konya'dan Sultân-ı Ercümen³⁷¹ dergâhına ihzâr olunup³⁷² sâ'irlere mûcib-i ibret olmak için siyâset olundu. Sekiz gün ikâmetden sonra Konya'dan [69a] hareket olunup Ulukışla'ya nüzûl oldukdan sonra yollar tenk olmak ile Adana'ya dek cümle asker ilerü gitmek için fermân-ı âlî sâdır oldu. Çakıd Hânı kurbünde nüzûl oldukdan³⁷³ Trablus'dan³⁷⁴ ma'zûl Bulgar Ahmed Paşa şemşir-i kahr-ı sultâni ile maktûl oldu. Menzil-i mezbûrda Bayrâm Paşa bir âlî hân bina itmiş idi. Anda sa'âdetlü pâdişâhı ziyâfet idüp hânı bağısladı. Ertesi Küçük Çakıd'da Adana Beylerbeyisi Mahmûd Paşa ma'zûl olup yerine hân-ı mezbûr üzerinde mu'temed olan Sevindük Paşa kethüdâsı Mahmûd Ağa oldu. Bayas menziline Mısır'dan iki kâdırğa gelüp sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine dokuz at ve niçe tuhaf ve vüzerâyâ ve mukarrebine vâfir hedâyâ getürdü. Antakya'ya nüzûl olunduğu gün köprü tahliye olunmadığı için sa'âdetlü pâdişâh hazretleri gazaba gelüp Asi

³⁶⁶ olmak A : -D

³⁶⁷ yatdı A: ğıldan oldu B , cesedleri birkaç gün meydân-ı siyâsetde yatdı A : birkaç gün cesedleri siyasette ğıldan oldu D

³⁶⁸ şahısdan A ; şeyhin D

³⁶⁹ bin D : -A

³⁷⁰ oldu A: olup B

³⁷¹ Sultân-ı Ercümen A : Sultân Gâzi D

³⁷² olunup A : olundu D

³⁷³ oldukdan A : oldukda D

³⁷⁴ Trablus'dan A : Trablus Eyaletinden D

suyunun ayakdan geçtiler. Otâk-ı humâyûn'a nüzûl buyurulduktan sonra [69b] isnâd-ı taksîr ile Çavuşbaşî Durak Ağa bir mikdâr iltifât-ı³⁷⁵ sultâniyeye mahzar³⁷⁶ olmuş³⁷⁷ günâhlarına³⁷⁸ kefâret ola. Şehr-i rebûlevvelin on birinci günü sahrâ- yı Haleb-i Şehba'da nüzûl buyurulup on altı gün ikâmet müddetinden vezîr Ken'ân Paşa Arzırum muhâfızı oldu³⁷⁹. Ve Mu'id Ahmed Efendi'ye ber-vech-i arpalık Belgrad kazâsı ve Hekîm başıya Galata kazâsı tevcih olunup Has odada Sâdık Ağa çaşnıgir başılık ile çıktı. Ve liva'i Karahisâr mütesellimi Sarâc-zâde nâm şâkî dahi katl olundu ve Mısır askeri ordu-yı humâyûna vâsıl oldu. Mezâr nâm menzilde Ohri Bey'i olan Deli Pîrî katl olunup Nizib³⁸⁰ menziline Emir³⁸¹ Hekîm başı on dirhem afyon yiyüp³⁸² ol neş'e ile âlem-i ademe teveccüh eyledi³⁸³, fi'l-yevmissâni min şehr-i rebû'l-ahir. Menzil-i mezbûrda Çûl hâkimi Eburiş oğlu pâye-i serfir-i saltanata rûy-mâl idüp mahzar-ı envâ-ı iltifât-ı Sultânî oldu. Birecik nâm makâmda beş gün ikâmet müddetinde Eyyüb kazâsına [70a] mutasarrıf olan Zeynelabidin Efendi hekîm başı olup Eyyüb kazâsı Burusa'dan ma'zûl Çavuş-zâde İbrâhim Efendi'ye ve Galata kazâsı Haleb'den ma'zûl Kebîrî Mehemed Efendi'ye oldu. Mervîdir ki nehr-i Fırat'dan sa'âdetlü Pâdişâh-i İslâm hazretleri güzâr buyurdıklarında müftî'l-enâm Yahya Efendi Hazretleri kendüler süvâr oldukları kayığa alup Ol³⁸⁴ pâdişâh-ı kadr-şinâs hazretleri şeyhülislâm hazretlerine ikrâm-ı tâm buyurdular. Üçpınar menziline duhân içmek töhmetiyle ahz olunan ondan ziyâde âdem şemşir-i³⁸⁵ siyâsetle katl olundu. Menzil-i mezbûrda Sivas Beylerbeyisi Hazine-dâr İbrahim Paşa eyâleti askeriyle alay gösterüp Bozavik Bey'i Şemsi Paşa-zâde dahi alay ile ordu-yı humâyûna mülhak oldu. Ruhâ menziline Şâm Beylerbeyisi Derviş Mehemed Paşa rikâb-ı sultân-i Cem-cenâba yüz sürüp azîm alây gösterdi. Ol menzilde dahi şûrb-i duhân iden beş kimse hak-ı helâke [70b] üftâde oldu. Cüllâb nâm makâmda Vezîria'zam Bayrâm Paşa adem diyârına azîmet idüp

³⁷⁵ iltifât-ı A: gadab-ı B

³⁷⁶ mahzar A: mahzar E

³⁷⁷ olmuş A: oldu B

³⁷⁸ günâhlarına A: kefaflarına E

³⁷⁹ oldu A: olub B

³⁸⁰ Nizip A : Tertip D

³⁸¹ Emir A : -D

³⁸² yiyüp A : istimâl etmeğın D

³⁸³ teveccüh eyledi A : müteveccih oldu D

³⁸⁴ ol E: -A

³⁸⁵ şemşir-i A : şimşir-i D

cesedi Asitâne-i sa'âdete³⁸⁶ binâ etdüğü türbeye nakl olundu. Cümle³⁸⁷ vüzerâ ve ümerâ ve sunuf-ı asker Kapudan Mustafa Paşa hazretleri vezîr olmaların mukarrer bilüp tehyiye muntazırlar iken ol vezîr-i Âsaf nazîrin taraf-ı Hak'da olup bâtil işlere müsâ'ade itmedüğü cihetden³⁸⁸ mukarrebînin nâfizü'l-kelime olan³⁸⁹ ba'zı mukaddemât-ı gayr-ı ma'ksaf nazîrin taraf-ı Hak'da olup bâtil işlere müsâ'ade itmedüğü cihetden mukarrebînin nâfizü'l-kelime olan ba'zı mukaddemât-ı³⁹⁰ gayr-ı³⁹¹ ma'kûle ile tab'ı şerîf-i sultânîye tahvîl idüp menzil-i sâinde³⁹² mühr-i humâyûn Kapucılar Kethüdâsı Hüseyin Ağa ile Musul muhafazasında olan Diyârbekir vâlisi Mustafa Paşa-zâde Tayyâr Mehemed Paşa'ya irsâl olundu. Acıgör nâm menzilde Arzurum'dan ma'zûl Gürcü Mehemed Paşa'dan beş dil ve beş yüz kadar baş³⁹³ geldi. Menzil-i mezbûrda şürb-i duhân ikdâm³⁹⁴ iden Aşağı bölük veznedârına siyâset olundu³⁹⁵. Karacadağ³⁹⁶ menziline dahi duhan içen iki kimsenin karınları yarıldı. Mâh- ı mezbûrun [71a] yirmi üçüncü günü sahrâ-yı Âmid'e nüzûl olunup iki gün sonra vezîriâ'zam ordu-yı humâyûna vusûl buldu. Ol gün ikâmet müddetinde Derviş Mehemed Paşa Diyârbekir'e nakl olunup Silahdâr Paşa Şâm'a ve İç doğancıbaşı Abdurrahman Paşa Kıbrıs'a oldu. Van Beylerbeyisi Süleyman Paşa'dan iki dil ve on baş gelüp Paşa-yı mezbûr mahzar-ı tahsîn ve sâbâş oldu. Diyârbekir Kâdısı fevt olmağın müderrisinden Burusevî Habil-zâde Efendi Diyârbekir'e kâdı olup emri irsâl olundu. Şeyhzoli menziline bir şakî velî-i nî'metine duhan içer deyü ifsâd idüp hilâf-ı vâki idüğü zâhir olmağın siyâset olundu, fî cumâziyelûlâ. Âyân-ı zu'amadan Fettâh Ağa'ya Nablus eyâleti virilüp ze'âmeti beyliğe yaradı. Rumili Kâdı'askeri Ebussu'ud-zâde Mehemed Efendi hasta olup Haleb'de kalmış idi. fâkat buldukdan sonra azîmet idüp Mardin kurbünde Kochisâr menziline ordu-yı humâyûnda vâsıl oldu. Kemâl-i ulüvvü şânî [71b] sebebiyle ta'rîf ve beyâna ihtiyâcdan müstağni olan Ruznâmecî İbrâhim Efendi

³⁸⁶ Asitâne-i sa'âdete A . istanbul'da D

³⁸⁷ Cümle A : -D

³⁸⁸ cihetden A:-B

³⁸⁹ olan A: olanlar B

³⁹⁰ gayr-ı ...mukaddemat-ı A: -B: -E

³⁹¹ ma'ksaf ... gayr-ı A : -D

³⁹² sâinde A: senide B

³⁹³ baş A : kelle D

³⁹⁴ ikdam A : -D

³⁹⁵ olundu A : olunup D

³⁹⁶ Karacadağ A : Kocadağ D

Nusaybin kurbünde Cerâhin nâm menzilde halk-ı âlem üzerinden def-i sıklet-i vücûd idüp lakin Münker ve Nekir meleklerine kayd-ı azîm oldu. Cesedi Musul'a îsâl olunup hazret-i Cercis Nebî aleyhi's-selâm mezâr-ı şerîfleri civârına defn olundu. İrtesi Hüseyin Efendi rûz-nâmece olup³⁹⁷ yerine Mukâbelecî Mehemed Efendi olup anın yerine reîsülküttâb sâbıkâ Hasan Efendi oldu. Dillikâr nâm merhalede çöl 'arabı Bağdâd kurbünde giriftâr etdüğü beş³⁹⁸ kızılbaş³⁹⁹ dergâh-ı şehriyâriye îsâl idüp mazhar-ı hil'at ve in'âm oldular. Sefîne-i hazret-i⁴⁰⁰ Nuh Nebi aleyhi's-selâm karâr-gâhı olan Cûdî dağı kurbünde mukâbele'i Kâbûr nâm merhâle Kefr-i zemân nâm menzil meyânında câri olan Şat suyunu sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ve cümle asker ayakdan geçüp eyeri çalar iken bi inâyetillâhi te'âlâ zarar isâbet itmedi. [72a] Delfine nâm menzilde Mar'aş beylerbeyisi Bıyıklı Mustafa Paşa fevt olup re'âyâyâ zulmü olmağın Beyşehir Bey'i Ayazalı Küçük Bey katl olundu. Şehr-i mezbûrun yirmi sekizinci günü azîm alây ile Musul'a vusûl müyesser olup Devşirme nâmıyla Rumili'nin sol kolu re'âyâsı emvâlini garet idüp ol menzilde ordu-yı humâyûna vâsıl olan Turnacıbaşı Derviş Ağa otâk-ı sultânî önünde boynu uruldu. Menzil-i mezbûrda Hind Pâdişâhi Hurrem Şah'dan nâme ve hedâyâ ile ilçî gelüp pâye-i serîr-i a'lâyâ yüz sürdü. İlçî getürdüğü tuhfede gergedân postundan bir siper olup Tüfenk fınduğı kâr etmez i'tikâdıyla ilçî vâfir lâf urmuş idi. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ol siperi karşularına getürüp evvelâ bir hışt zerk idüp taraf-ı âhara güzâr eyledi. Sâniyen zih-i kemân-ı keyâniden bir hadenk [72b] mücellâ peykâne güşâd virüp ol dahi bî-tereddüd âhar cânibe geçdi. Ba'dehû siper-i mezbûru filoriyle doldurup içliye gönderdiler. Ol siper hâlâ pâdişâh-ı Hind sarâyı kapısı üstünde asılmıştır. Hem ol menzilde umûmen asker-i mansûra biner akçe in'âm buyuruldu. Ba'zı mühimmât-ı umûr müşâvere olunmak için huzûr-ı humâyûnda akd-ı cem'iyet olunup her taraftan müsâhabet olunarak nevbet bâl yemez toplar husûsuna gelicek, vezîr-i â'zam ve sâ'ir erkân-ı devlet, "top çeken camûslar ziyâde kırılıp kalanları dahi zebûn olmak ile anları karadan getürmede kemâl mertebe 'usret olup Şât ile irsâl olunmak münâsibdir", deyü ittifâk itmişler iken Kapudân Paşa hazretleri câ'izki ba'zı mahzûr zuhûruyla toplar yolda eğlenüp eyyâm-ı

³⁹⁷ olup D : ve A

³⁹⁸ beş A : -D

³⁹⁹ kızılbaş A : Kızılbaşları D

⁴⁰⁰ hazret-i A:-B : -D

muhâsara mümtedd olmak lâzım gele. Beher-hâl bâri bir mikdârı bile götürölmek [73a] ehemdir. Câmûslar kalmadı ise bindiğimiz atları koşalım. Tek hizmet-i pâdişâhi görölsün deyü ikdâm idüp şeyhü'l-islâm hazretleri dahi bu re'y-i sâ'ibi kabûl ve tahsîn itmeğün emr-i âlî üzere yirmi pâre kal'a-kûb topu intihâb olunup bâkî on dânesi gemiler ile Şat'dan gönderildi. Ve yine kapudân Paşa hazretlerinin re'yi üzere zu'amâ ve erbâb-ı tımâra ol toplara kifâyet idecek kadar dâne tevzî olunup Bağdâd'da anlara mîrîden zahîre virilmek üzere zahîre yükledicekleri bârgîrlerine tahmîl olunduğu hakka ki bu tedbîr-i isâbet-pezîrin hüsnü Bağdâd'a varılıp cem'î mühimmâtıyla yirmi pâre top hâzır bulunup Şat ile irsâl olunan toplar yirmi gündün sonra geldikte zuhûr idüp taraf-ı hilâfda olanlar dahi insâf-ı kusûr-ı fehm ve şu'ûrlarına i'tirâf itmişlerdir. Menzil-i mezbûrda mukaddemâ [73b] mahlûl olan Mar'aş eyâleti Arz-ı Rum'dan ma'zûl Gürcü Mehemed Paşa'ya olup kânûn-ı kadîm-i osmânî⁴⁰¹ üzere Dünderlik hizmetiyle me'mûr oldu. Cem'î mühimmât-ı umûr bî-kusûr göröldükden sonra eyyâm-ı ikâmetin on birinci günü izz ü sa'âdet ile Musul'dan azîmet olunup üçüncü gün Zab suyu dahi ayakdan geçildi, fî evâsıt-ı cemâziyelahire. Altunköprü'den geçilüp Gökdepe nâm makâma nüzûl oldukdan sonra hazînedârbaşı ve hem kilercibaşı olan Hâfız Mehemed Ağa merhûm olup Ahmed Ağa Hazinedâr başı ve Abdurrahman Ağa Kilercibaşı oldu. İrtesi Hâsbâşı nâm menzilde askerden dil almak için çıkan Kızılbaşlardan biri boğazı alavirüp⁴⁰² katl olundu. Dahi irtesi Kerkük menziline Diyârbekir Beylerbeyisi Derviş Mehemed Paşa Çarhacılığa ve Sivâs Beylerbeyisi Hazinedâr İbrahim Paşa Sivâs ve Şâm askeri ile sol kol muhâfazasına [74a] ta'yîn olunup Nogay Paşa-zâde bir menzil ardca gelen bâlyemez toplar üstüne mübâşir olmak buyuruldu. Makiyan nâm menzilde Arzırum muhâfızı olan vezîr Ken'ân Paşa güzîde asker ile Revân tarafına ılgâr ve hâkimi olan Kelb-i Ali Hân ile eski Revân önünde azîm-i cenk ve peygâr idüp asker-i İslâm muzaffer ve mansûr ve leşker surhser⁴⁰³ münhezim ve makhûr⁴⁰⁴ olduğu haber-i meserret eseri vâsıl oldu. Mâh-ı Recebin ikinci günü Çubuk köprü nâm menzile nüzûl oldukda bir gün oturak olup çit urmak için bî-nihâye çubuk kesdirilüp boşanan zahîre develerine ve sâ'îr yükü hafif olan seyhâne ve

⁴⁰¹ kadim-i osmani A:-B

⁴⁰² alavirüp A: ele virüp; alavirülüb E

⁴⁰³ leşker surhser A : surhseran-ı D

⁴⁰⁴ makhûr A : makhûrun

kâtarlara tahmîl olundu. Menzil-i mezbûrda Şehrizer gâretine asker gönderilüp birkaç dil vâfir zahîre getürdiler. İrtesi Diyâle suyu geçilüp Ya'kûbe mukâbelesinde nüzûl olundu. Bade'l-yevm ağırık girüye kalmak fermân buyuruldu⁴⁰⁵. Mâh-ı mezbûrun yedinci günü **[74b]** Bâşdolâb nâm menzile⁴⁰⁶ konulup irtesi ki şehir-i Rumiyyeden teşrîn-i sâninin ve hem şehir-i mezbûrun sekizi idi. İmâm-ı â'zam Hazretleri⁴⁰⁷ kurbüne nüzûl olundu⁴⁰⁸.

Üsküdâr'dan asâkir-i zafer-i şi'âr ile hareket olunup yevm-i mezbûrda kurb-i İmâm-ı â'zama nâzil⁴⁰⁹ olunca yüz doksan yedi gün mürûr idüp yetmiş altısı oturak olup yüz yirmi birinde kat-ı merah'ül⁴¹⁰ menâzil olunmuşdur. Eyyâm-ı mezbûrede⁴¹¹ hareket cem'an beş yüz kırk dört sâ'at-ı kâmile oldu. Ve Allahû⁴¹² â'lem çünkü suya karîb olmak için mukaddemâ Hâfız Paşa serdar iken Karanlık kapudan ve Hüsrev Paşa İmâm-ı â'zam kapusundan dönüp bir serdâr dahi geldikde yine mezbûr kapulardan döneceklerin â'dâ-yı dîn surhserân-ı bed-âyîn⁴¹³ mukarrer bilüp ol tarafları teşyîd ve ihkâm emrinde kemâl mertebe takayyüd ve ihtimâm etdikleri ma'lûm-ı humâyûn olmuş idi. Suya ne denlü ba'îd olup naklinde usret çekilür ise dahi muhtemel olmayan cânibden **[75a]** dökülmek münâsib olmağın emr-i âlî üzere heman ol gün asker-i İslâma cebe-hânedan kazma ve kürek ve bârut ve fitil tevzî olunup geçidden⁴¹⁴ iki buçuk sâ'at mürûrundan sonra sahrâ tarafından meterise girilmeğe mübâşeret olundu. Bu tertîb üzereki Ak kapu'da Vezîriâ'zam Mehemed paşa ve Yeniçeri Ağası Hasan Ağa Rumili Beylerbeyisi Arslan Paşa oğlu Ali Paşa ve anların üst tarafında kapudan paşa ve Sivâs Beylerbeyisi Hazinesdâr İbrâhim Paşa ve Köstendil ve Avlonya sancağı beyleri ve kırk çorbâcı ile Samsoncubâşı Hüseyin Ağa anlardan öte Anadolu'ya mutasarrıf olan vezîr Hüseyin Paşa ve Mısır askeri ve kırk çorbâcı ile zağrıcbâşı Haydar Ağazâde Mehemed Ağa meterise girüp Gürcü Mehemed Paşa ve Nugây Paşaoğlu Arslan Paşa Karanlık

⁴⁰⁵ Bade'l-yevm ..buyuruldu. A : -D

⁴⁰⁶ menzile A : menzilde D

⁴⁰⁷ Hazretleri D : -A

⁴⁰⁸ nüzûl olundu. A : nasib-i hıyam izz u ahşam oldu. D

⁴⁰⁹ nâzil A : nüzul D

⁴¹⁰ merah'ül D : -A

⁴¹¹ mezbûrede A : mezkurda D

⁴¹² Ve Allahû A: Vallahû E : Vallahû D

⁴¹³ â'dâ-yı dîn surhserân-ı bed-âyîn A : -D

⁴¹⁴ geçidden A : geceden D

kapu cânibinden şebhûn ihtimâlini sedd için karavul beklemek hizmetine ta'yîn olundular. Ol gice gâyet mehtâb olduğundan mâ'adâ [75b] kal'a-i Bağdâdın der ü dîvarın Kızılbaş meş'aleler ile zeyn idüp asker-i islâmın hareketi görünürken meterislere mübâşeret olunduktan düşmân tarafından atılan top ve tüfenk binâyetillâhi te'âlâ çokluk kâr etmeyüp az kimesne zahm-dâr oldu. Ve anlar dahi sa'âdetlü pâdişâh hazretleri taraf-ı şerîflerinden merhem-behâ nâmına ihsânlar alup cerâhatleri fi'l-hâl⁴¹⁵ sıhhat buldu. Sabaha dek meterisler temâm olup asker-i İslâm kal'anın kara cânibini iki taraftan Şat kenârına varınca ihâta etdiler. Ol gice ve irtesi günü vakt-i asra dek azîm ceng olup Bolu sancâğına mutasarrıf olan Vardar Ali Paşa ve Kanlı Mehemed Paşa yaralandılar. Ba'de'l-asr Kapudân Paşa ikdâmıyla karadan götürülen toplar vâsıl olup onu vezîri a'zama ve altısı Kapudan Paşaya ve dördü Hüseyin Paşaya virildi. Ve mukaddemâ tedârük olunan çubukdan çitler örülüp [76a] ol gice toplar yerlü yerine vaz olundu⁴¹⁶. Sahrayı⁴¹⁷ üç koldan toplara ateş virilicek âleme zelzele ârız olup kal'ada olan Kızılbaşlar kıyâmet kopdu sandılar⁴¹⁸. Üç günden sonra Revan Beylerbeyisi Süleymân Paşa'dan dört dil ve otuz baş⁴¹⁹ gelüp getürenler mahzar-ı in'âm oldu. Bu minvâl üzere şen ü rûz harb ü kıtâl olunup mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü Bağdâd'ın içerüsünü döğmek için birkaç pâre şâhî darbzen ile Silahdâr Paşa tarafından Kuşlar kal'ası cânibine geçti İrtesi Ken'ân Paşa tarafından bir hân ve on dört zinde Kızılbaş ve birkaç hurvâr baş ve dört kerre-nây gelüp Bağdâd'da olan surhserler⁴²⁰ gamgin ve perişân itmek için kerre-nâyı meterislere gönderüp âvâz-ı har gibi vâfir feryâd getürdüler. Kızılbaşlar hakikât-ı hâle muttali olunca lâ-ya'kal olup ba'dehu hem cinsleri olan Kilâb için birkaç gün yas matem tutdular. Üç günden sonra fermân-ı sultânî [76b] üzere mukaddemâ müteferrikalar kesdiklerü bin mikdârı Hurma ağacından domuz tamları çatılıp üzerine toplar çıkarılıp kal'a yüksekden dahi döğülmeğe başlandı. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ise her gün meterise varup vüzerâ-yı izâma nevâziş-i iltifât ve "göreyim sizi dîn-i mübîn uğruna sa'yde taksîr etmeyesiz" deyü teşcî ve takvîyet buyurmaları ile on on iki günde Vezîriâ'zam Ak kapu kulesinin ve

⁴¹⁵ fi'l-hâl A : derhal D

⁴¹⁶ olundu A : olunub D

⁴¹⁷ Sahrayı D : Seheri A

⁴¹⁸ kıyâmet kopdu sandılar A: zelzele arız oldu sanup B , olup... sandılar A : oldu sanup D

⁴¹⁹ baş A: kelle B : kelle d

⁴²⁰ surhserler A: surhseran-ı E

Yeniçeri Ağası Cağâlazâde kulesi demekle meşhûr köşe kulleyi ve Kapudân Paşa iki azîm kulleyi zîr ü zeber idüp Hüseyin Paşa dahi iki kulleyi yıkup üç koldan cem'an⁴²¹ sekiz yüz elli sekiz zirâ'yer⁴²² hâke berâber oldu. Karanlık kapu kurbünde burc-ı Acem nâm kulleye Kızılbaş dört beş top çıkarup meterisinde olan asker-i islâma yanbekiden ziyâde elem virmeğın ol topları battal itmek için Diyârbekir Beylerbeyisi Derviş Mehemed paşa [77a] yedi çorbâcı ile mezbûr burca karîb başka meterise girüp askere zarar viren topları ibtâl eyledi. Kapudân Paşa meterisi ziyâde sürülüp sağ ve solunda olan meterisler girü kalmağın vezîria'zam ve Hüseyin Paşa recâsıyla berâber gitmek için birkaç gün tevekkuf itdikleri mukarrerdir⁴²³ Her gice meteris değışdirerek tâ handek kenârına varılup fermân-ı sultânî üzere birkaç def'â yürüyüş olmak murâd olmuş iken kal'anın iç tarafında handekler ve karşusunda meterisler ve donuz tamları vardır deyü hilâf-ı vâki şâyî olan akvâl-i kâzibesıyla asker-i islâmı zarar isâbetinden hıfz için ikdâm olunmayup kal'aya meterisle girilmek re'yi ma'kûl gürüldü. Mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı günü meteris basmak ümidiyle Hüseyin paşa kolundan biraz Kızılbaş çıkup asker-i İslâm hâzır bulunmağın hâ'ib ü hâsir döndüler. İlerüce gelen Kızılbaş boğazın [77b] gâzîlerimiz eline virüp başımızda ayakları başlarında ufansun. Anlarda kaldı ol gün Şâhın Ali Hemdanî nâm bir câsûs⁴²⁴ ahz olunup kal'adan hakîkatı üzere haber getürmeğe müte'ahhid olmağın ıtlâk olundu. Lâkin hâkim-i Bağdâd Bektâş Hân hâlden haber-dâr olup mezbûru habs itmeğın artık eseri zâhir olmadı.⁴²⁵ İrtesi Musul'dan gemilere konulan⁴²⁶ toplar dahi Kansu paşa ile gelüp mahallerine tevzî olundu. Eğer Kapudân paşa ile re'yi ile toplar mukaddemâ karadan gelmiş olsa bir güne dek cenk el ucuyla tutulup eyyâm-ı muhâsara yirmi gün dahi uzanup feth ü zafer müyesser oldukdan sonra olan yağmurlar muhâsara ve cenk esnâsında olup nâçâr el-iyâzu billâhi te'âlâ Hâfız Paşa ve Hüsrev Paşa seneleri gibi hâ'ib ve hâsir dönülmek lâzım gelür idi. Hakk subhanehu ve te'âlâ hazretleri da'imâ tedbirlerin muvâfık-ı takdîr idüp dîn ü devlete nâfi a'mâl-i hayra [78a] muvaffak olmadan hâli olmayalar, âmin. Mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzuncu günü ulûfesi kat

⁴²¹ cem'an E: cem A

⁴²² zirâ'yer A: zirâ bir E

⁴²³ etdikleri mukarrerdir. A : etmişlerdir. D

⁴²⁴ câsûs A : nefer D

⁴²⁵ zâhir olmadı A : zuhü etmedi D

⁴²⁶ konulan A : tahmil olunan D

olunan sipahileri hizmet edâsından sonra tashîh olunmak şartıyla toprak sürmeğe koşdular. Mâh-ı şabanü'l-mu'azzamın ikinci günü Sivâs Beylerbeyisi Hazînedâr İbrâhim Paşa⁴²⁷ yaralanup beşinci günü yeniçeri ocağına kethüdâ yeri ağa şehîd olup Trabzon Beylerbeyisi ve Bozok ve Çorum sancâğı beyleri dahi yaralandı⁴²⁸. Handek⁴²⁹ doldurmak için umûmen⁴³⁰ asker-i İslâma⁴³¹ iki yüz altmış bin⁴³² kadar torba salınup⁴³³ bi't-temâm hazır olduktan sonra askere⁴³⁴ mâh-ı mezbûrun sekizinci günü defter mücebince meterislere tevzî olundu. Onuncu⁴³⁵ günü Hüsrev Paşa senesinde Hille'de alınan askerden Konyalı bir yiğit Bağdâd kal'asından bir tarîk ile çıkup kızılbaşın kemâl mertebe za'f-ı ahvâlın takrîr etdi⁴³⁶. Yedi sekiz gün dahi ceng ü cidâl ve harb ü kîtâl yevmen feyevmen müştedd [78b] olup ol eyyamda Kapudân Paşa Hazretleri⁴³⁷ ağalarından Şa'ban Ağa Saksoncu⁴³⁸ başı ve Hamîd Bey'i Şehsivâr Bey dahi niçeler yaralanup yeniçeri ocağında serdengeçti ağası ve Çirmen sancâğı Alây Bey'i ve ba'zı kimseler şehîd oldu. Her vezîr kendü kolundan olan handeki doldurmağa mübâşeret idüp Kapudan Paşa Hazretleri⁴³⁹ meterisi önünde olan handek cümleden mukaddem dolmuş idi. Mâh-ı mezbûrun on yedinci günü ol vezîr-i dilîr inâyet-i hazret-i İllâhîye tevekkül ve mu'cizat-ı Nebeviyyeye tevessül idüp guzât-ı İslâm ile selle şemşir-i himmet ve darb-ı top ile yakdıkları kulleler cânibine azîmet itdiler Ve her taraftan ol kuleler üzerine çıkup mâni olmak sevda- i hamı ile karşı duran Kızılbaşlar ile cenge başladılar. Bir tarîk ile tüfenk-i⁴⁴⁰ ve ok atılmaktan kalup meşt meşte yaka yakaya olup kulleler üstünü güreşçiler tekyesine döndürdüler. Vezîria'zam kendü kolundan nazar idüp Kapudan Paşa kolundan kulleler [79a] üstünü asker-i İslâm ile mâlâmâl olmuş göricek fermân-ı humâyûn ile yürüyüş oldu. Mülâhaza idüp ol dahi yanında olan

⁴²⁷ paşa A: -B

⁴²⁸ yaralandı A: zehmar oldular B : zahmed-i ara oldular D

⁴²⁹ Handek A : Sanduk D

⁴³⁰ umûmen A : -D

⁴³¹ umûmen asker-i islâma A: -B

⁴³² bin A: -B : -D

⁴³³ salınup A: alınup D :-B

⁴³⁴ askere B: -A

⁴³⁵ onuncu A: üçüncü B : üçüncü D

⁴³⁶ etdi A : eyledi D

⁴³⁷ Hazretleri B: Hazretleri D: -A

⁴³⁸ Saksoncu A: Samsoncu C : Samsoncu D

⁴³⁹ Hazretleri B: -A

⁴⁴⁰ tüfenk-i E: ki tüfenk A

asker ile mukâbelesinde olan kuleyle yürüyüşe⁴⁴¹ azîmet eyledi. Ancak on on beş adım gitmiş idi ki nâgâh taraf-ı düşmandan atılan bir tüfenk dânesi⁴⁴² alnına rast gelüp kafasından çıktı. Elinde olan tîr ü kemân yere düşüp ağaları ve her taraftan tutarak handekden gönüllü çadırına götürdüklerinde mürğ-i cânî âşiyân yerinden pervâz eyledi. Muktezâ-yı şer‘i mutahhar üzere hûnâlûd pîreheni ile kefenlenüp sâbıkâ babası Mustafa Paşa Bağdâd Beylerbeyisi iken İmâm-ı a‘zâm türbesi harcında kendü için ihzâr etdüğü suffada defn olundu . Sa‘âdetlü Pâdişâh hazretleri vezîr Mehmed Paşa şehâdetinden âgâh olıcak fî‘l-hâl mühr-i vezâret-i uzmâyı Kapudân Mustafa Paşa hazretlerine teslîm buyurup hakk müstehikkına vâsıl ve bil⁴⁴³ cümle sınıf-u⁴⁴⁴ askere kuvvet-i kalb hâsıl oldu. [79b] Vezir-i Azâm⁴⁴⁵ hazretleri bâ‘is-i huzûr u rahat ve sebeb-i intizâm umûr-ı saltanat olan vücûdları niçe müddet makâmlarında kâ‘im ve izz ü rif‘atlerin dâ‘im idüp eyyâm-ı devletlerinde bizim gibi niçe nâ-murâdî matlubına vusûl ile ve sürûr ve dilşâd ola, âmin⁴⁴⁶ Vezîria ‘zam hazretleri çünkü evvel dahi hizmet-i aliyyede⁴⁴⁷ zerre kadar kusûr itmeyüp cân ve baş ile sa‘y iderler idi. Bu def‘a cümle maslahat kendülere müfevvaz olıcak kemer-i himmeti miyân-ı câna iki yerden kuşânup fî‘l-hâl merhûm Mehmed Paşa meterisine vardılar. Ve kal‘a-i Bağdâd‘ı bî-inâyetillâhi te‘âlâ düşmân-ı⁴⁴⁸ dîn-i rafaza-i bed-âyîn elinden almak için yalın kılıç ellerinde ve⁴⁴⁹ bizzât asker-i İslâm önüne düşüp na‘ra-i⁴⁵⁰ Allah Allah Celle Şânuhü⁴⁵¹ ile Kızılbaş üzerine şîrâne hücûm etdiler. Ol vezîr-i dilir nihâdında olan şecâ‘ati izhâr için semender-vâr âteş-i cenge girüp taraf-ı düşmandan dâne-i tüfenk ve tîr katarât-ı bârân gibi dökülürken avn-ı ilâhi siper olmağın [80a] vücudlarına zarar isâbet etmeyüp ancak kethüdâları olan Rıdvân Ağa hil‘at-ı şehâdet ile âzim-i ravza-i cennet⁴⁵² oldu. Rahmetullâhi aleyh.

⁴⁴¹ yürüyüşe A : yürüyüş etmeye D

⁴⁴² dânesi A : dâneleri D

⁴⁴³ bil D : -A

⁴⁴⁴ sınıf-u D : -A

⁴⁴⁵ Vezir-i Azâm B: Allahu Te‘ala A

⁴⁴⁶ Veziriazam ...âmin. B : -D

⁴⁴⁷ aliyyede A : -D

⁴⁴⁸ düşmân-ı A : şer ü şemn‘i D

⁴⁴⁹ yalın kılıç ellerinde ve A : -D

⁴⁵⁰ na‘ra-i A : ba-dehu D

⁴⁵¹ Celle Şânuhü A : -D

⁴⁵² ravza-i cennet A : ravza-i cinan D

Ba'zılar nakli üzere birkaç müte'ayyin ağaları ve dilâver iç oğlanlarından bir kaç⁴⁵³ı sadr-ı a'zam hazretleri yanında bezl-i ser ü cân idüp yollarına fedâ oldular. Sadrîâ'zam hazretleri iki üç saat içinde⁴⁵⁴ anda olan kulleyi hüsn-i tedbîr ve darb-ı şimşîr ile teshîr idüp muhâfazası için leşker-i nusret-i meâl ile mâ-lâ-mâl eylediler. Ahşam oldukda ol askeri bir mikdâr istirahat ü ârâm⁴⁵⁵ itmek için kullenden indirüp yerine dinc asker⁴⁵⁶ çıkardılar. Bu minvâl üzere sabâha dek üç dört vak'a kulle⁴⁵⁷ muhâfazasında olan askeri tebdîl buyurup⁴⁵⁸ âftâb-ı âlem-tâb tulû edicek⁴⁵⁹ sürhserler kulle⁴⁶⁰ üzerinde⁴⁶¹ asker-i islâmı ahşâm gördüklerinden kavî ve ziyâde müşâhede idüp **[80b]** cenge ikdâmında birinde za'f u fütûr görmediklerinde surhserler cânlarından kat-ı ümid idüp nâ-çâr mâh-ı mezbûrun onsekizinci eyyâm-ı muhâsaranın kırkınıcı günü ki yevm-i mübârek cum'a idi kuşluk vaktinde hâkim-i Bağdâd Bektâş Hân emân-ı humâyûn recâsına sadrîâ'zam hazretleri⁴⁶² meterisine çıkup anlar dahi ba'de'l-arz huzûr-ı humâyûna irsâl buyurdular. Sadrîâ'zam hazretleri otâğından sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin otâk-ı humâyûnlarına dek pür-sâz u selb müretteb asker kât kât dizilüp bâ-husûs meterisden bir âdem çıkmayup kulleler ve der ü divâr-ı hisâr üstleri⁴⁶³ asker ile kemâ- kân mâlâmâl idi. Otâk-ı humâyûnda ise rûz-ı haşrdan nişân-ı dîvân durup sâhib- kırân-ı âlem hazretleri câme-i la'lin ile taht-ı zerrîn üzere karâr idüp destâr-ı levendâne üzere pürri- hümdân bir otaga'i humâyûn sokunmuşlar idi. **[81a]** yemîn ü yesâr şeyhülislâm Yahya Efendi hazretleri ve vüzerâ-yı azâm ve kâdı'askerler ve sâ'ir erkân-ı Divân edeb-vakâr ile⁴⁶⁴ yerlü yerinde karâr idüp ol halde Bektâş Hâmı huzûr-ı humâyûna getürdiler⁴⁶⁵. Sadrîâ'zam hazretleri otağından otâk-ı humâyûna dek iki saf zeyn olan

⁴⁵³ Rahmetullahi ...bir kaç A : Birkaç ağaları ve dilaver iç oğlanları dahi D

⁴⁵⁴ iki üç saat içinde D : -A

⁴⁵⁵ ü ârâm A : -D

⁴⁵⁶ dinc asker A : sipah-ı tâze B : sipah-ı tâze-rûz D

⁴⁵⁷ vak'a kulle A : def'a D

⁴⁵⁸ buyurup A : idüp B : idüp D

⁴⁵⁹ edicek A : edince D

⁴⁶⁰ kulle A : kal'a D

⁴⁶¹ üzerinde C : üzerinde D : ezerinde A

⁴⁶² hazretleri A : hazretlerine D

⁴⁶³ dek .. üstleri A : değîn tarz-ı mahsus üzere asker-i nusret eser-i nebiyyan-ı mersus gibi saf olup nihaye-i nazar ihatasında birün idi. Husus meterisden bir adem çıkup divar-ı hisar üstleri D

⁴⁶⁴ ile A : üzere D

⁴⁶⁵ humâyûna getürdiler A : sultaniye getürülür D

veniçeriyân ve sipâhi Bektâş Hanı görüp medhûş ve hayrân olmuş iken⁴⁶⁶ serîr-i serveri üzere şirziyân gibi haşmet-i heybet ile sâhib-kırân-ı zeman hazretlerini göricek olanca akılı perîşân olup bir kadem dahi yürünmeğe mecâli olmadı. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bu hâli müşâhede idicek def'i vahşet kasdıyla "Sen kimsin"⁴⁶⁷ niye geldin ,murâdın nedir?" buyurdular. Bektâş hân yir öpüp " Hâkim-i Bağdâd Bektaş"⁴⁶⁸ kulunum, canımıza emân ihsân buyurmanız recâsına kal'ayı teslîme geldim" deyüp tekrâr yüzü⁴⁶⁹ yire kodu. Pâdişâh cem-câh hazretleri " Bu gün [81b] kal'a boşanmak şartıyla emân virdim.Dahi evvel gelmiş olsan,bu kadar zahmet çekmez idik. Ammâ velî ni'metin uğruna sa'y etdüğün ma'zûrsun" deyü buyurup bir murassa sorguç ve kürklü serâser hil'at ve mücevher hançer ihsân buyurdular. "Emdi kal'aya var içerüde olan bâkî hânlar ve Kızılbaş 'askeri hemân bugün kal'adan çıkup kullarımız zabt etsünler. Sonra isteyen Şâh'a gitsün isteyen bize tâbi olsun, irâdat ellerindedir. Kimseye cebr yokdur" buyurup Bektâş Hân tekrâr sadriâ'zam hazretleri hâk- i pâylarına rûymâl edicek, "gâlib-i ihtimâl içerüde olan Kızılbaşlar hâlâ sizin askeriniz zabt etdüğü kullelerin altına içerü cânibden lağımlâl idüp bârût doldurmak tedârükündedirler, gâfil bulunmasunlar. Câ'iz ki bir zarar isâbet idüp benim vücûdun nâbüd olmasına sebep ola" deyü arz-ı hâl itmeğin Sadriâ'zam hazretleri kulleler üzerinde sudûr-ı fermana [82a] muntazır olan asker-i zafer- eseri ol hilekârların mekrinden haber-dâr idüp surhserârin⁴⁷⁰ amellerin vücûda getürtmemeğe himmet⁴⁷¹ itmelerine işâret buyurdular. Asker-i İslâm dahi bahanecu idiler bu denlü⁴⁷² ruhsat bulucak Allahû Ekber deryâ-yı leşker⁴⁷³ içerü cânibe⁴⁷⁴ akup kendülerin korumak sevdâsıyla mukâbeleye gelen Kızılbaşlar askeriyle⁴⁷⁵ âşıkâne cenke başladılar. Surhserân can korkusuyla bir mikdâr kûşîş⁴⁷⁶ idüp gördülerki ellerinden⁴⁷⁷ bir nesne gelmez nâ-çâr firâra⁴⁷⁸ yüz tutup asker-i İslâm önünden târûmâr oldular. Bu hâli

⁴⁶⁶ Sadriâ'zam ... iken A : -D

⁴⁶⁷ kimsin E: kimsen A

⁴⁶⁸ Bektaş D : -A

⁴⁶⁹ yüzü D : yüz A

⁴⁷⁰ surhserârin A: surhserlerin E : surhserlerin D

⁴⁷¹ vücûda getürtmemeğe himmet A : ibtala istical D

⁴⁷² dahi ..denlü B: dahi .. denlü D : -A

⁴⁷³ leşker A: asker B . asker D

⁴⁷⁴ cânibe A : tarafa D

⁴⁷⁵ cânibe ..askeriyle A: tarafa akdılar. Tahlis-i giryân-ı cân arzusıyla ruyeyu olan surhserler ile B

⁴⁷⁶ kûşîş A: avdet-i icmal karzar B

⁴⁷⁷ ellerinden B: -A

⁴⁷⁸ firâra A : garara D

görücek Şâh tarafından da'va-yı merdî ile gelen Mir Fettâhoğlu Karanlık kapu cânibine kaçıp Halep-hân ve Yâr Ali Hân ve Nakd Ali nâm Hânları ve sultânlar ve yat ve yarak⁴⁷⁹ kullanmagana⁴⁸⁰ kâdir olan Kızılbaşlar Mîr Fettâh oğlu⁴⁸¹ yanına⁴⁸² cem olup sûret-i muhâlefet göstermişler iken deryâ-yı asker-i İslâmın önüne turmağa imkân yok idüğünü bilüp bi'z-zarûre **[82b]** cânlarına emân virmek recâsına niyâza âğâh⁴⁸³ etdiler. Murâdlarına müsâ'ade olunmak üzere fermân-ı âlî sâdir olup diyâr-ı âceme gitmek için ol gürûh-ı mekrûh hınzır sürüsü gibi kapuya uğradılar. Çünkü Revân'da anlara silâhları ile gitmeye izin verildiğinin zaruri görülmüş idi. Bu defa esbab-ı cenk ile⁴⁸⁴ gitmelerine ruhsat virilmeyüp yarâkları⁴⁸⁵ alınmak murâd olunmağın ol bed-nihâdlar zu'mlarınca muhâlefet ve inâd itmek isteyüp tekrâr ateş-i harb ü kıtâl iştigâl eyledi. Bir demde niçe bin surhserler hâke düşüp hânlar ve kılıcdan kurtulan bir iki bin telteki nârin kallaya⁴⁸⁶ tahassün etdiler. Olgün ol gice ve irtesi öğle ve vaktine dek anlardan kırılan kırılıp mezbûr hânların yedi sekiz yüz Kızılbaş dest-beste pişğâh-ı otâk-ı humâyûna ihzâr olundu⁴⁸⁷. Fermân-ı lâzımü'l-iz'âna muhâlefet etdiklerü için hânlara ba'zı sultatlar kapucılar kethüdâsına habse virilüp mâ'adâsı mukaddemâ helâk olan **[83a]** melâ'ine mülhak oldu. Netice-i kelâm Bağdâd'da olan otuz bin kadar surhserin on bini⁴⁸⁸ eyyâm-ı muhâsarada top ve tüfenk darbindan helâk olup, yirmi bini dahi iki gün içinde diyâr-ı ademe gitmek ile⁴⁸⁹ Bağdâd-ı behişt-âbâd râfızîler vücûd nâ-pâkinden tathîr⁴⁹⁰ oldu. İrtesi Sadriâ'zam Hazretleri⁴⁹¹ ve Şeyhülislâm hazretleri⁴⁹² ve sâîr vüzerâ⁴⁹³ ve sadreyn Beylerbeyilere, yeniçeri ağası ve ümerâ ve zâbitân-ı asker tehniye'î feth-i mızaffer⁴⁹⁴ için dâmen-bûs-ı sultânî ile müşerref olup hıla-i fâhire ihsânına mazhar oldular. Ol gün Büyük mir âhûr Halil Ağa müjde-i feth ile İstanbul'a irsâl olunup otâk-ı

⁴⁷⁹ yat ve yarak A: yat-ı virâk B: yat u virak E: yat u virak D

⁴⁸⁰ kullanmagana A: kullanmaga D

⁴⁸¹ oğlu B: oğlu D: -A

⁴⁸² yanına A: başına B: başına D

⁴⁸³ âğâh A: âğâz E

⁴⁸⁴ gitmeye ...ile B: -A

⁴⁸⁵ yarâkları A: barakları E

⁴⁸⁶ kallaya E: -A

⁴⁸⁷ olundu. A: olundular D

⁴⁸⁸ on bini A: on bin kadarı D

⁴⁸⁹ gitmek ile A: def'i olunup D

⁴⁹⁰ vücûd nâ-pâkinden tathîr A: yedi bedbuzdan pâk D

⁴⁹¹ hazretleri A: -D

⁴⁹² hazretleri A: hazeratı D

⁴⁹³ vüzerâ A: vezirîa'zam D

⁴⁹⁴ feth-i mızaffer A: feth ü zafer D

humâyûn İmâm-ı â'zam kapısı kurbüne nakl olundu. Hem ol gün kal'a-i Bağdâd ta'mîrine mübâşeret olunup câbecâ şehirde ihtifâ iden re'âyâ bî-pervâ zuhur itmeleri için tenbîh ve nidâ olundu. Dört günden sonra Halil Ağa'ya Özi muhâfazası emri için şerîfi **[83b]** gönderilüp Mansıbı⁴⁹⁵ Küçük Mirâhur İbşir⁴⁹⁶ Mustafa Ağa'ya ve anın mîrî hâs âhûr kethüdâsı Tekeli⁴⁹⁷ Mustafa Ağaya verildi. Ol gün⁴⁹⁸ Handân Ağazâde fetih nâme ile ta'yîn olundu⁴⁹⁹.

Reisülküttâb İsmâ'îl Efendi Karanluk kapu muhârebesinde atdan düşüp ayak altında kalmış idi. Yevm-i mezbûrda ol zahmdâr fevt oldu. Ol gice ba'de'l-îşâ Bektâş Hân sarâyında füc'eten cân virüp metrukesi, ki şâh etbâ'ından hâkim-i Kürdistân Nur Hüseyin Hân kızıdır, cümle malı pederine irsâl olundu⁵⁰⁰. İrtesi Yeniçeri Ağa'sı Hasan Ağa Bağdâd Beylerbeyisi olup Rikâbdâr Mustafa Ağa Yeniçeri Ağa'sı olmak ile⁵⁰¹ Harem-i Humâyûndan çıktı. Müderrisinden Tezkireci Musa Efendi Bağdâd'a kâdı⁵⁰² olup ocâkda kethüdâ bey olan Bektâş Ağaydı. Yedi sekiz bin kadar yeniçeri ile Bağdâd muhâfazasına ta'yîn buyuruldu. Evâhir-i şehir-i mezbûrda bir gice bir gün⁵⁰³ azîm yağmûr olup asker **[84a]** konduğu yer deryâya döndü. Bir vech⁵⁰⁴ ile ki çadırlar ortasında gezilmek mümkün olmayup eyyâm-ı muhâsarada asker-i İslâm⁵⁰⁵ mazhar oldukları lütf-ı ilahi kadri bilindi. Eğer fetihden mukaddem ola idi. Meterisler dolup amelden kalup eriyauzubillah dönülmek mukarrer idi.⁵⁰⁶ Toplar karadan geldiğinin fâ'idesi cümle halk yanında zâhir olup sebep olan Sadriâ'zam hazretlerine bî-nihâye du'âlar etdiler. Gurre-i şehir-i Ramazanü'l-mübârekte iki gice bir gün evvelkiden şedîd yağmur yağmak ile atlar dizlerine dek çâmurda kalup sâhib-i devlet hazretlerine du'â kat kat oldu.⁵⁰⁷ İmâm-

⁴⁹⁵ Mansıbı D : -A

⁴⁹⁶ İbşir A : oln seyyid D

⁴⁹⁷ Tekeli A : Beha D

⁴⁹⁸ ağaya verildi. Ol gün D : Mustafa Kethüda'ya olup A

⁴⁹⁹ ta'yîn olundu A : namçe kralına irsal olunup B

⁵⁰⁰ olundu A : buyuruldu E , ta'yîn olundu A : namçe kralına irsal olunub D

⁵⁰¹ Ağası olmak ile A : Ağalığıyla B : Ağalığıyla E

⁵⁰² kâdı A : gâzi B

⁵⁰³ bir gice bir gün A : bir gün bir gice B : bir gün bir gece D

⁵⁰⁴ Bir vech A : Bervech E

⁵⁰⁵ olup ...asker-i İslâm A : olmağın çadırlar arasında vükte mecal olmadı. Eyyam-ı muhasara da Asker-i feyruzi eser-i B : olmağın çadırlar arasında harekete mecal olmadı. Eyyam-ı muhasara da Asker-i feyruzi eser-i D

⁵⁰⁶ amelden ... idi B : amelden ... idi. D : -A

⁵⁰⁷ evvelkiden ...oldu A : Kemal-i şiddet üzere baran olup B

A'zam Hazretleri ve Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî merâkûd-ı şerîfleri tathîr ve harâb olan yerleri ta'mîr olup ol hizmete Şeyhülislâm Yahya Efendi Hazretleri⁵⁰⁸ nezâret buyurdular. Ba'de't-temâm⁵⁰⁹ üzerlerine⁵¹⁰ yeşîl⁵¹¹ sof örtü tedârük olunup kendü mübârek elleri ile İmâm-ı A'zam için⁵¹² mollâ-yâne destâr sardılar. **[84b]** Mezâr-ı şerîfleri civârında olan câmi-i latîf⁵¹³ dahi ta'mîr olunup salât-ı cum'a edâ olundu. Yirmi yıla karîb ol câmi-i şerîfde esamî'i Çâr-yâr-ı Güzîn yâd olunmakdan kalmış iken⁵¹⁴ bi'inâyetillâhi te'âlâ tekrâr medh-i Çâr-yâr ile müşerref olup anda nâm-ı humâyûn-ı sultânî mezkûr olmak ile ma'mûr oldu. Ol eyyâmda Arslân Paşa oğlu hâslar ile vezîr olup Vardar Ali Paşa Rumili Beylerbeyisi oldu. Ali Paşa mutasarrîf olduğu Bolu sancağı ber- vech-i arpalık vezâretten⁵¹⁵ ma'zûl Yusuf Paşa'ya verilüp Trablusşâm Beylerbeyisi Şâhîn Paşa Trablus'dan⁵¹⁶ Bosna'ya nakil olundu⁵¹⁷. Ve Dervîş Mehmed Paşa Trablus'a nakl olunup mutasarrîf olduğu Diyârbekir eyâleti Silahdâr Ahmed Ağa'ya virildi. Melek-i haslet⁵¹⁸ Çuka-dâr Siyâvuş Ağa silahdâr olup sa'âdetlü pâdişâhımız Hulledellâhü⁵¹⁹ mülkehu hazretleri ol saltanatlarına⁵²⁰ kapudânlık mansıbı ile Harem-i **[85a]** humâyûn'dan çıkmışlardır⁵²¹. Târîh-i te'lîfden vezâret hâslarıyla Kubbe-nişîn olan vüzerâ-yı izâm zümresindendirler. Şâh tarafından Bağdâd'a kâdı olan Râfizî ele girüp katl olundu. Ve Musul defter-dârı olan Abbas'ın dahi mezheb-i bâtıl-ı rafız amâ'il idüğü zâhir olup âlem-i vücûddan nâ-bûd oldu. Anadolu Beylerbeyisi Gürcü Mehmed Paşa'ya inayet olunup⁵²² Kastomoniden ma'zûl Eş⁵²³ Mehmed Paşa Şehrîzol⁵²⁴ Beylerbeyisi olup ol cânibe irsâl buyuruldu. Devlet-i rûz-efzûn birle rücû

⁵⁰⁸ Hazretleri A: -B

⁵⁰⁹ Ba'de't-temâm A: Ba'de'i-itmâm E : Ba'de'i-itmâm D

⁵¹⁰ üzerlerine A: üzerine B : üzerine D

⁵¹¹ yeşîl A: misli B

⁵¹² için B: için D: -A

⁵¹³ câmi-i latîf A : câmi-i şerîf D

⁵¹⁴ iken A: idi B : kalmıştı D

⁵¹⁵ vezâretten A: vüzeradan B

⁵¹⁶ Trablus'dan B: -A

⁵¹⁷ nakil olundu B: nakil olundu D : oldu A

⁵¹⁸ Melek-i haslet A : mülk- i haslete D

⁵¹⁹ Hulledellâhü A: Halledellâhü E

⁵²⁰ Hulledellâhü ...saltanatlarına A : Hazretleri evail-i saltanatlarında D

⁵²¹ çıkmışlardır A: çıkmışlar idi B : çıkmışlar idi. D

⁵²² Anadolu ..olunup B: Anadolu Gürcü Mehmed Paşaya inayet olunup D : -A

⁵²³ Eş A: aşık B : aşık D

⁵²⁴ şehrizol A: Revan B

buyurulmak mukarrer olıcak.⁵²⁵ Rikâb-ı Humayûn'dan mukaddem Mir Fettâh oğlu ve sâ'ir hânlar mahbûsen Diyarbekir'e gönderildi. Şehr-i mezbûrun sekizinci günü Vezîr Hüseyin Paşa sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ile dönmek mukarrer olup anla mutasarrıf olduğu Anâdolu eyâleti Gürcü Mehemed Paşa'ya inâyet buyuruldu⁵²⁶. İrtesi pâdişâh-ı Cem-haşem⁵²⁷ hazretleri İmâm-ı â'zam mezâr-ı mağfîret-medârların ziyaret ve rûh-ı [85b] pür fütûhlarından istid'a-yı himmet buyurduklarından sonra Diyâr-ı Rum-ı behcet-rüsûm tarafına avdet buyurulmak üzere ancak solaklar ve ulûfeli müteferrikâlar ve çavuşlar ve Aşağı bölüklerden Ulûfeciyân-ı yemîn ile İmâm Musa cânibine güzar buyurup Bağdâd ahvâline kemâl-i⁵²⁸ intizâm virilüp Şâhdan dil-hâh⁵²⁹ üzere ahz-ı⁵³⁰ intikâm olunmak için umûmen Beylerbeyilere ve yeniçeri ocağı ve Mısır kulu ve sipâh ve silahdâr ve aşağı bölüklerden üç bölük zu'ama ve erbâb-ı tumâr ile Vezîriâ'zam hazretleri bir müddet Bağdâd'da ikâmet ile me'mûr oldular. Ol gün vakt-i⁵³¹ asra karîb bî-takrîb Bağdâd bârût-hânesine âteş isâbet idüp iki âlf kubbe münhedim olup iç hisârın bir mikdârı dahi harâb oldu. Bu emr-i garîb zuhûrundan sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bî-huzûr olup Bağdâd fethinden sonra İmâm Musa'ya varan Kızılbaşlar ve İmâm [86a] Ali'den gelen iki yüz kadar surhser tu'me'i şîmşîr-i kahr oldu. Mâh-ı mezbûrun on ikinci günü ikbâl-i devlet ile İmâm Musa'dan hareket olunup Silahdâr Paşa sefer kâ'îmmakâmı oldu. Mukaddemâ Şâh-ı Hind'den Musul'da gelen ilçi anda alıkonup ba'de'l-feth ihzâr olunmak için âdem gitmiş idi. Beşinci menzil olan Tikrit'e nüzûl buyuruldukda Hind ilçisi ordu-yı humâyûna vasıl olup taraf-ı Hind'den yollamak için⁵³² Müteferrika Arslan Ağa ile Serdâr-ı Ekrem Hazretlerine irsâl olundu. Sefer-i Bağdâd'da teveccüh olunmazdan⁵³³ beş altı ay mukaddem Şâh-ı Acem'den gelen Halîfe⁵³⁴ Maksud Hân nâm ilçi alıkonup Üsküdâr'dan hareket buyurdukları fermân-ı humâyûn üzere deryâdan kâdırğa ile piyâsa⁵³⁵ çıkup andan

⁵²⁵ olıcak A: olmak B

⁵²⁶ sekizinci ... buyuruldu A: -B : -D

⁵²⁷ irtesi .. haşem A: Şehr-i Mezburun dokuzuncu günü padişah-ı settar-ı sipah B : Şehr-i Mezburun dokuzuncu günü padişah-ı settar-ı sipah D

⁵²⁸ kemal-i A: -B

⁵²⁹ dil-hâh A: dil-hâvâ E

⁵³⁰ ahz-ı A: ahz olunan B

⁵³¹ vakt-i B: -A

⁵³² taraf-ı ... için A : murseli canibine irsal olunmak için D

⁵³³ teveccüh olunmazdan A: teveccühden B : teveccühden D

⁵³⁴ Halife A: -B

⁵³⁵ piyasa A: bayise B

Mardin'e ba'dehu Musul'a îrsâl olunmuş idi. Mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü Musul'a vusûl müyesser oldukda ilçiyeye hil'at inâyet olunup **[86b]** Şâh'a hitâben nâme-i humâyûn virildi. Ve Bağdâd'da şimşir-i cihâdile helâk olan Kızılbâşlar üzerinde murâd etdüğü kadar yâs ve mâtem etdikden sonra şâh-ı Aceme⁵³⁶ gönderilmek için Vezîria'zam Hazretlerine irsâl buyuruldu. Sûret-i hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet-makrûn Safî-i Bahâdır Aslahallâhu'l- Melikü'l-Kâdir nâme-i humâyûn-ı vâcibü'l-ihitam⁵³⁷ vâsıl olıcak ma'lûm ol ki âdemlerinden Halîfe Maksûd'u getürdüp⁵³⁸ sulh murâd eylemişsin. Bir mikdâr ilçini eğlendirmekden murâd ba'zı eşgâlimiz var idi. Ol eşgâlimizi ber-taraf eyledik. İmdi sulh murâdın⁵³⁹ ise ecdâd-ı azâmım⁵⁴⁰ zemânlarından taht-ı hükûmet-i sa'âdet- ünvânımıza dâhil olan memleketlerimiz⁵⁴¹ yine beylerbeyimize teslîm idesin. Asâkir-i zafer⁵⁴² eserim varup zabt eyleyeler. Ve âdetâ verilegelen pîşkeş ve hedâyâ sâl-be-sâl irsâl ve îsâl eyleyesin. Eğer itmezsen bu ser-hadlerde kışlayup evvel-behârda asâkir-i **[87a]** derya misâl ile il ve memleketine varmam mukarrerdir. Er isen meydana gel, serverlik da'vâsında olanlara perde-nişînlik nâ-sezâdır. Ve atdan korkan ata binüp kılıç kuşanmak hatâdır. Ezel-i azâlde mukarrer olan gelür, elem çekmeyüp karşı gelesin. Ve's-selâm âlâ meni't-tebe'a'l-Hüdâ.Fî'lvâki şehr-iramazanü'l- mübârekin li-seneti semân ve erba'în ve elf irtesi ol menzilden hareket buyurulup mâh-ı şevvâlin evvel günü dahve-i kübrâdan Diyârbekir'e karîb Müderris köyü nâm makâmda bir mikdâr nüzûl buyurdular. Erkân-ı devlet⁵⁴³ tehniye-i ıyd-ı sa'îd için el öpdükden sonra esb-i sabâ-refitâre süvâr olup vakt- zuhrda şehre dâhil ve serâyâ nâzil oldular. Ol menzilde⁵⁴⁴ Büyük Mîr-âhûr İbşir Mustafa Ağa Budin Beylerbeyisi olup yerine kapucular kethüdâsı Hüseyin Ağa oldu. Ve Arslân Paşa oğlu vezir⁵⁴⁵ Ali Paşa ve Rumili kâdı'askeri Ebusu'ûd-zâde Mehemed Efendi Kapu Ağası **[87b]** Mehemed Ağa âzim-i sefer-i âhîret olup hüküm-i kader ve kazâ iktizâsıyla Ermiyye⁵⁴⁶ Şeyhi vâsıl-ı derece'i

⁵³⁶ şâh-ı aceme E: şâh-ı acem A

⁵³⁷ vâcibü'l-ihitam A: vâcibü'l-ihitam E : vâcibü'l-ihitam D

⁵³⁸ getürdüp A : gönderüp D

⁵³⁹ muradın B: muradı A

⁵⁴⁰ ecdâd-ı azamım A: ecdâd-ı izamım E

⁵⁴¹ memleketlerimiz B: memleketleri A

⁵⁴² zafer A: nusret B

⁵⁴³ devlet A: -B : -D

⁵⁴⁴ Ol menzilde A : Diyarbekirde ikâmet müddetinde D

⁵⁴⁵ vezir D : -A

⁵⁴⁶ Ermiyye A : Rumiyye D

şehâdet oldu. Haleb kâdısı Hasan kethüdâ-zâde dâr- ı âhirete intikâl etmiş idi. Mansıbı süleymaniyye müderrislerinden Es'ad Efendi'ye olup Galata kazâsı dahi Hekim başı Zeynelabidin Efendi'ye zamîme oldu. Ve bu takrîb ile azîm-i ulema⁵⁴⁷ silsilesi olup⁵⁴⁸ re'isleri İstanbul'a geldi. Diyârbekir'de ikâmet eyyâmında⁵⁴⁹ sîm-i hâmdan İmâm-ı â'zam hazretleri türbe'i şerîflerine⁵⁵⁰ bab-u⁵⁵¹ şibâk ve ba'zı⁵⁵² avizeler tertîb olunup, mahalline vaz' olunmak için Bağdâd'a irsâl buyuruldu. Hengâm-ı⁵⁵³ şiddet-i şitâ ve hiddet-i sermâ olunmağın Diyârbekir'de yetmiş bir gün ikâmetden sonra⁵⁵⁴ şehir-i zîlhiccesinin⁵⁵⁵ on ikinci günü taht-gâhı kadîm olan İstanbul cânibine livâ-yı azîmet tevcîh buyurulup niçe eyyâm kar üzerinden yüründü⁵⁵⁶. Sene-i tis'a⁵⁵⁷ ve erba'in ve elf şehir-i⁵⁵⁸ muharremü'l-haramının üçüncü günü **[88a]** Sivâs kurbünde İlica⁵⁵⁹ nâm menzilde Arzırum muhâfızı olan Ken'ân Paşa'dan on beş baş ve üç zinde Kızılbaş⁵⁶⁰ gelüp Kars'dan öte üç kenise etrâfını gâret etdiğünü arz u i'lâm eylemiş⁵⁶¹. Âdemleri hil'at giyüp kendüye dahi hıla'î fâhire irsâl olundu. Mehemed Paşa Hânı menzilinde özi'den ma'zûl Nasûh Paşa-zâde⁵⁶² Hüseyin Paşa ordu-yı humâyûna vâsıl oldu⁵⁶³.hak-ı asitan müceddid-ü ikbale ruy-i mal eyledi.⁵⁶⁴ Akça koyunlu kurbünde⁵⁶⁵ Delice ırmak nâm nehir kenârında darb-ı nazalle⁵⁶⁶ karar olundukda⁵⁶⁷,Budun'dan ma'zûl vezîrâ'zam-ı sâbık Mehemed Paşa rikâb-ı hümâyûna yüz sürüp kâim-makâmlık hıdmetine ta'yîn olundu.⁵⁶⁸ Lâlâçayırı nâm

⁵⁴⁷ -i ulema B: -i ulemâ D: -A

⁵⁴⁸ olup A: oldu B : oldu D

⁵⁴⁹ reisleri ... eyyamında A: Padişah-ı İslam hazretleri ferman-ı Ali üzere B : Padişah-ı İslam hazretleri ferman-ı Alileri üzere D

⁵⁵⁰ türbe-i şeriflerine A: türbelerine B : türbelerine D

⁵⁵¹ bab-u B: bab-u D: -A

⁵⁵² ba'zı A : -D

⁵⁵³ Hengâm-ı A: Henkâm-ı B

⁵⁵⁴ ikametden sonra A: ikamet olunup B

⁵⁵⁵ zilhiccesinin A: zilhiccenin B

⁵⁵⁶ livâ-yı ... yüründü. A: tevcîh-i azîmet buyuruldu. D

⁵⁵⁷ Sene-i tis'a A : Sene-i seb'a D

⁵⁵⁸ şehir-i A : mah-u D

⁵⁵⁹ İlica A : ilke D

⁵⁶⁰ Kızılbaş A : Surhser D

⁵⁶¹ eylemiş A : olunub D

⁵⁶² Nasuh Paşa-zâde A: -B : -D

⁵⁶³ oldu A: olup B :Olup D

⁵⁶⁴ hak-i ..eyledi B: hak-i eyledi. D : -A

⁵⁶⁵ kurbünde A: menziline B : menziline D

⁵⁶⁶ darb-ı nazalle B: -A

⁵⁶⁷ olundukda A: olundu B

⁵⁶⁸ olundu A : buyuruldu D

menzilde Nâsûh Paşa-zâdeye Arzırum eyâleti inâyet olunup⁵⁶⁹ Ankara'da Kastomoni'den ma'zûl Defterdâr-zâde İbrâhim Paşa defterdâr oldu. Tayy-i merâhil buyurulup⁵⁷⁰ mâh-ı saferü'l-hayrın altıncı günü⁵⁷¹ İznikmid'e vâsıl olacakları mukarrer olıcak anda teşrîflerine muntazır olan cümle **[88b]** ulemâ nısf menzile dek istikbâline isti'câl idüp şeref-i dâmen-bûslar ile müşerref oldular. Sekizinci gün kâdırgalar ile taraf-ı deryâdan azîmet buyurulup ol gün ahşama karîb yalıda Sinân Paşa Köşkü'ne yanaşdılar. Diyârbekir'den berü azim kar çekilüp savutlatmadan⁵⁷² nâşi mübârek ayaklarında kemâl mertebe ıztırâb ve elem var iken halk-ı âlemin cemâl-i bâ-kemâlleri müşâhedesine intizârları⁵⁷³ ma'lûm-ı humâyûnları olmağın, mâh-ı mezbûrun onuncu günü rikâb-ı devlet-intisâba vaz'ı kadem buyurup⁵⁷⁴ Bağçe kapusu'ndan azim alây ile dâhil-i şehre⁵⁷⁵ oldular. Bağdâd'da esîr olan hânlar ve yüz kadar surhser ve kerre-nâyılar ol gün alayda bile olup kat kat sarâyâ dek⁵⁷⁶ iki iki⁵⁷⁷ saf dizilen ehl-i İslâm düşmân-ı dîn-i rafaza- i bed-âyînden tamâm mertebe intikâm olan Sultân-ı gâzî hazretlerine du'â ve senâ avâzeni âsumâna irgürdüler.**[89a]** Asker-i muvahhidîn hemîşe muzaffer ve mansûr ve â'dâ-i dîn münhezim ü makhûr olup livâ-yı İslâm dâ'imâ dest-i te'yîd- i ilâhi ile kâ'im ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye kıyâm-ı kıyâmete⁵⁷⁸ dek dâ'im ola, âmin.Yâ Rabbe'l-alemin⁵⁷⁹ Bağdattan avdet⁵⁸⁰ olunup İznikmid'e altmışbeş menzilde ve yüz kırk altı günde gelinüp⁵⁸¹ yetmiş bir gün Diyârbekir'de ve on gün dahi ba'zı menâzilde oturak olmuşdur. Cümle hareket üç yüz doksân üç sâ'at olup İstânbul'dan müddet gaybetleri bir sene ve bir buçuk ay olur⁵⁸²

⁵⁶⁹ inâyet olunup D : olup A

⁵⁷⁰ buyurulup A : olunup D

⁵⁷¹ saferü'l-hayrın altıncı günü A : saferin yirminci günü D

⁵⁷² savutlatmadan A: sabuklanmadan E

⁵⁷³ intizârları E: intizârlar A

⁵⁷⁴ buyurup A : idüp D

⁵⁷⁵ dâhil-i şehre A: şehre dahil B : şehre dahil D

⁵⁷⁶ saraya dek A: -B

⁵⁷⁷ iki A: iki iki B

⁵⁷⁸ kıyamete E: Kıyamet A

⁵⁷⁹ Yâ Rabbe'l-alemin D : -A

⁵⁸⁰ avdet D : davet A

⁵⁸¹ gelinüp E: gelüp A

⁵⁸² olur A : olmuşdur D

Bâb-ı Hâmis Pâdişâh-ı Ali-Nijâd Hazretleri Sefer-i Bağdâd'da İken Darü's- Saltanada Zahir⁵⁸³ olan ba'zı havadis beyâmındadır ki zikr olunur⁵⁸⁴.

Sâ'adettü pâdişâh hazretleri mütevekkilen⁵⁸⁵ ala'l-lah sefer-i Bağdâd'a azîmet buyurdularında Tersâne'i âmîre de [89b] kethüdâ olup halâ kapudân olan Piyâle kethüdâyı serasker ta'yîn idüp⁵⁸⁶ nevrûz-ı sultânîde Karadeniz'e azîmet mümkün olursa Azak kal'asını teshîre himmet itmek tenbîh buyurmuşlar idi. Evvel bahârda fermân-ı âlî üzere ihzâr olunan kırk⁵⁸⁷ pâre gemi⁵⁸⁸ Karadeniz'e teveccüh olunup Hângeçidi nâm mahalle varıldı⁵⁸⁹. Ve andan Tatar'askeriyle Behâdır Girây Hânı Taman⁵⁹⁰ adasına⁵⁹¹ geçürdükden sonra Kân Azak ahvâlini tecessüs için ol⁵⁹² cânibe azîmet idüp Piyâle Kethüdâ hândan haber gelince ârâm itmek için yine Kerş limânına avd eyledi. Meğer mukaddemâ Kerş ve Taman gâret niyyetle Çuçka'ya gelüp donânma-yı humâyûn gemilerin görmek ile karâr iden elli üç pâre şâykada olan Kazak eşkıyâsı Azağ'a varup hânın karadan geleceği haberine i'timâd itmeyüp donanmâ dahi döndü, i'tikâdında [90a] olmağın⁵⁹³ otuz pâre⁵⁹⁴ kadar⁵⁹⁵ güzîde şâykaya kâmil bin yedi yüz müntehab Kazak koyulup Anadolu'da Sinob kal'asını ve ol etrâfı urmak kasdıyla sene-i semân ve erba'în ve elf şehri rebîülevvelinin on dördüncü günü Taman adası önünden geçüp Tuzla burnu nâm mahalle gelmişler idi. Bu haber alınup bî-tevakkuf üzerlerine azîmet olundu. Melâ'în-i hâsirîn donanma gemilerin gördükde karaya çıkup tabur kurdular ve kayıkların deryânın

⁵⁸³ zahir E: -A : Darü's Saltanada zahir E : Darü's Saltanatında Zahir D

⁵⁸⁴ ki zikr olunur. A : -D

⁵⁸⁵ mütevekkilen A: mütevekkil E

⁵⁸⁶ idüp A: buyurub E : buyurub D

⁵⁸⁷ kırk A: -B

⁵⁸⁸ gemi A: yelken ile B

⁵⁸⁹ varıldı A : varılıb D

⁵⁹⁰ taman A: Han B

⁵⁹¹ adasına A: ava B

⁵⁹² Ol E: -A

⁵⁹³ olmağın A : olub D

⁵⁹⁴ pâre A : -D

⁵⁹⁵ kadar D : -A

sığı olan cânibine⁵⁹⁶ dizüp cenk tedârükünde oldular. Hikmet-i Hüdâ ol esnâda Kefe Beylerbeyisi Yusuf Paşa Azak üstüne giderken Kazâk taburu üstüne uğrayup cenge mübâşeret eyledi. Donanmâ gemîleri dahi mümkün olan⁵⁹⁷ mertebe yaklaşıcak top ile taburların ve kayıkların dağıdup Yusuf Paşa'ya imdâd için Piyâle Kethüdâ [90b] karaya dört beş yüz tüfenk-endâz çıkarup kadırğa sandalları ile deryâdan dahi hücum eyledi. Şimşir-i gazât-ı İslâm ile yüzden ziyâde Kazak helâk olup mâ'adası ahşâm oldukda şâykalarına girüp geldikleri yoldan Azak cânibine firâr etdiler. Piyâle Kethüdâ haberdâr olıcak hemân ardlarına düşüp Çuçka burnu nâm mahalde şâykalara yaklaştı⁵⁹⁸. Melâ'in nâçâr Çuçka sığılarına kaçup kâdırgalar ânın vardığı yere varmağa mecâl olmamağın sığın boğazın muhkem sedd idüp şaykaları topa tuttular. Melâ'in gördülerki topdan halâsa çâre yok, gâyet sığı olan mahallerde şâykaların arkalarına yükletüp top erişmez yerlere kaçdılar. Piyâle Kethüdâ fi'l-hâl kara cânibine dahi toplar çıkarup melâ'ini bucâkdan bucâğa sokdu. Bu minvâl üzere iki gün harb ü kıtâl olunup [91a] darb-ı top ile iki yüzden ziyâde kazâk katl olunmağın ikinci gece melâ'in Azak Denizi'ne çıkmak arzusuyla Taman önündeki sığılardan firâr idüp, bundan mukaddem birkaç def'a donanmâ-yı humâyûndan halâs oldukları Edehun Boğazına tahassun etdiler. Piyâle Kethüdâ yine ardlarına düşüp firâr ihtimâli olan yirleri muhkem sedd eyledi. Ve karaya yeniçeri ve cebeci ve erbâb-ı tûmârdan iki bine karîb⁵⁹⁹ âdem çıkarup üç yerde meteris kurdu.

Melâ'in bu hâli müşâhede idicek Edehun Boğazının ardında vilâyet-i Çerkes'den akan Kuban⁶⁰⁰ nâm nehre girüp ândan Azak Denizi'ne çıkmak sevdâsında oldular. Bu haber Piyâle Kethüdânın mesmû'u olıcak⁶⁰¹ eğerçi hâna ve Yusuf Paşa'ya mektûb gönderüp Edehun'un Temrük'e karîb yerlerin sedd etdirdi. Lâkin melâ'inin şaykalarında zahîreleri vâfir olup⁶⁰² kâdırgalar [91b] üstlerine varmağa mecâl olmaduğu cihetden nice aylar⁶⁰³ beklense ele girmeyecekleri ma'lûm olmağın Kara

⁵⁹⁶ canibine E: canibin A

⁵⁹⁷ olan A : olduğu D

⁵⁹⁸ yaklaştı A: yaklaşıp B

⁵⁹⁹ bine karîb A: bin kadar B : bin kadar D

⁶⁰⁰ Kuban A : Kurban D

⁶⁰¹ olıcak A: olmağla B : olmağla D

⁶⁰² olup A: olmakla B

⁶⁰³ aylar A: vakit B : vakit D

cânibinde olan meterisleri hâli üzerine koyup Kerş Boğazına döndü. Ve anda onbeş tonbaz tedârük idüp donanma gemilerinin kırk kadar sandalların donadup mütevekkilen alellâh devlet ü dîn gayretine melâ'în üzerine şîrâne hücum eyledi. Kazak şâykalarının önlerinde olan dokuz pâre güzîde Özî şaykasıyla muhkem cenk olup tîr⁶⁰⁴ ü şimşîr ve tüfenk havfından melâ'în deryâyaya döküldü. Her taraftan gazilerimizi küffâr-ı dîzah-medâr üzerine havâle olup bî-inâyetillâhi te'âlâ beş yüzden ziyâdesi tu'me-şimşîre giriftâr ve esîr oldu. Ve beş kıt'a şâyka dahi alınup bakıyyetü's-süyûf olan melâ'în çay içinde firâr idüp Piyâle Kethüdâ⁶⁰⁵ dahi donanmâya geldi. Tekrâr yirmi kadar tonbaz ve Kazak'dan alınan beş pâre şayka ve sandallara [92a] tahammülleri kadar top koyup ve asker doldurup şehri rebûlâhirin dördüncü günü yine melâ'în üzerine azîmet eyledi. Kazak eşkıyâsı bu tedârükden haberdâr olıcak mukaddemâ Temrük'e karîb sedd olunan⁶⁰⁶ boğaza varup firâra mecâl olmamağın nâçâr avd idüp çapük kamışlıklarına tahassun etdiler. Piyâle Kethüdâ dahi büyük⁶⁰⁷ tonbazlar ile çayın ağzın muhkem sedd etdikten sonra⁶⁰⁸ elli mil kadar yer ardlarınca kamışlığa girüp tüfenk menzilinden yakın⁶⁰⁹ mahalle vardı. Melâ'în gördülerki bir tarîk ile halâsa⁶¹⁰ mecâl yoktur. Bi'z-zarûre mah-i mezbûrun sekizinci günü Beşir boğazı nâm mahalde karaya dökülüp melâ'înin kimi helâk ve kimi esir olup bin yedi yüz Kazak'dan bir ferd halâs olmadı. Birkaç yüzünü Hân ve Yusuf Paşa alup yirmi dört günde tu'me-i şimşîr olandan mâ'adâ iki yüz elli iki nefer esîr-i hâssa-i humâyûn için zabt olunup yirmi dokuz pâre [92b] şâyka ve bu kadar esir ile Piyâle⁶¹¹ Kethüdâ göğsünü gererek sâlim ve gânim İstanbul'a vusûl buldu. Elhamdüli'llâhi te'âlâ yümn-i tâlî-i humâyûn ile ile'l-ân Karadeniz'de misli sebkât etmemiş feth ü zafer müyesser olup Kazâk eşkıyâsının azılı hınzırları ber-taraf oldu. Devşirme nâmıyla Rumili'nin orta koluna musallat olan yaya beylerinden Kazgânî Mustafa Musul'da diyâr-ı ademe sefer iden Derviş Ağa'ya refîk-i tarîk olmak için kâ'immakâm Musa Paşa'ya hatt-ı humâyûn gelüp⁶¹² katl⁶¹³ olundu,

⁶⁰⁴ tîr A: şîr B

⁶⁰⁵ Kethüdâ A: paşa B : Paşa D

⁶⁰⁶ sedd olunan A : olan D

⁶⁰⁷ büyük A : -D

⁶⁰⁸ etdikten sonra A: idüp B

⁶⁰⁹ yakın A : karîb D

⁶¹⁰ halâsa A : hülâsa D

⁶¹¹ Piyâle A : -D

⁶¹² gelüp A: varılup B

⁶¹³ katl A: kimi kat-i icra B

fî şehri⁶¹⁴ şa‘bân. Ol zümreden sağ kola giden Deveci Mustafa Ağa ki ordu-yı humâyûn cânibine azîmet etmiş idi. Yolda turnâcıbâşı sergüzeşti mesmû⁶¹⁵ olmuş iken mütevekkilen alellah azîmet idüp Bağdâd muhâsarası esnâsında vâsıl-ı ordugâh⁶¹⁶ oldu. Sadriâ‘zam hazretlerinin recâların karîn-i afv olup ile‘l-ân⁶¹⁷ Bağdâd muhâfazasında kalmıştır⁶¹⁸ Galata‘da büyük kenise bi‘l-küllîye [93a] muhterik olup bî-hamdenillâhi⁶¹⁹ te‘âlâ ile‘l-ân ta‘mîre izn-i âlî sudûr etmemişdir. Şehr-i ramazânü‘l-mübârekin onuncu günü müjde-i feth-i Bağdâd ile Kâ‘im-makâm Musa Bey⁶²⁰ Paşa‘nın bir tatârı gelüp üç günden sonra Halil Ağa geldi. Fermân-ı Humâyûn üzere yirmi gün yirmi gece nefsi-ı İstanbul⁶²¹ ve etrâfında azîm donanmâ olup bayrâmın üçüncü günü temâm oldu. Müjde-i feth İstanbul‘a vâsıl⁶²² buldukda bu abd-i fakîr didüği tarihtir:

Hamdülillâh⁶²³ hazret-i Sultân-ı gâzî Hân Murâd
Zîr-i fermânında olsun şark-ı âlem garb ile
Destbürd-i himmet-i sâhib-kırânî gösterüp Mülk-i Bağdâd-ı
behişt-âbâdı aldı harb ile Surhserler bulmadı çün tîğ-i
kahrından emân Hâtif-i gaybi didi tarîh-i fethin darb ile.

Mâh-ı şevvâlin ... günü sultân Mustafa mülk-i bekâya âzim olup Ayasofya haremindedir fetihden mukaddem bina olunmuşdur, bir âlî kubbede defn olundu. Kırk seneden ziyâde Ebü‘l-feth Sultân Mehmed Hân⁶²⁴ câm‘i şerîf [93b]

⁶¹⁴ şehri A: tarihi B: selh-i E

⁶¹⁵ mesmû A: malum B : malum D

⁶¹⁶ ordugâh A : ordugâh haram D

⁶¹⁷ ile‘l-ân A : -D

⁶¹⁸ muhafazasında kalmıştır B: muhafasında kalmıştır D : muhafazası hizmetinde A

⁶¹⁹ bî-hamdenillâhi A: bî-hamdillâhi E

⁶²⁰ Bey B: -A

⁶²¹ nefsi-ı İstanbul A: istanbulda B

⁶²² vâsıl A: vusul

⁶²³ Hamdülillâh

⁶²⁴ Hân A: -B

hareminde mücâvir olan Eskici Hasan Dede mülk-i bekâya sefer⁶²⁵ idüp hücre sine muttasıl hafîreye defn olundu. Sefer-i humâyûna azîmet buyuruldukda Hâs oda kurbünde olan büyük havuz mukâbelesinde iki kasr-ı âlî bina olunmak fermân buyurulmuş idi⁶²⁶. Öyle tekellüf⁶²⁷ kusûr-ı bî-kusûr ki her biri vüzerâ câmi'i kadar var idüğü mukarrerdir.⁶²⁸ Mi'mar başı Kâsım Ağa'nın sa'y u ikdâmı ile⁶²⁹ bir sene de pâdişâh-ı İslâm hazretlerinin murâd-ı şerîfleri üzere tamâm olup feth-i Bağdâd'dan sonra darü's-saltanata teşrîflerine karîn-i tahsîn oldu.

Bâb-ı Sâdis⁶³⁰, Padişah-ı⁶³¹ Husûl-ı Murâd Birle⁶³² Bağdâd'dan Geldikten

⁶³³ **Sonra Vâkî' Olan Umûr Beyânındadır.**

Rumili Kâdi'askeri Ebus-su'ûd-zâde Mehemmed Efendi mukaddemâ işâret olunduğu üzere Diyârbekir'de dâr-ı bekâya azîmet itmiş idi, mansıbı İstanbul'a vusûle dek mahlûl durup ba'dehu⁶³⁴ eyyâm [94a] ol makâma Anadolu'dan ma'zul⁶³⁵ Boşnak İsa nakl olunup yerine İstanbul Kazâsından⁶³⁶ ma'zûl Civi-zâde⁶³⁷ Şeyh Mehemmed Efendi oldu, fî safer. Sadrî'zam hazretleri taraf-ı âlîlerinden⁶³⁸ on iki günde Receb Ağa gelüp Şâh ile gâlibâne akd-i sulh olunduğunu ihbâr eyledi⁶³⁹. Dördüncü günde iltifât-nâme ve murassa kılıc ve müte'addid hil'atler ile tekrâr sadrî'zam hazretlerine gidüp halk- ı âlem bu haberden ziyade⁶⁴⁰ şâd u hürrem oldu. Serdâr-ı nâmdâr sadr-ı azam⁶⁴¹ hazretleri taraf-ı şerîflerinden ba'zı kazâyâ ve umûr-ı serhad ve Bağdâd eyâletine nakl olunan Derviş Mehemmed Paşa'ya vezâret arzıyla

⁶²⁵ sefer A: riblet B

⁶²⁶ buyurulmuş idi. A : olunmuştu D

⁶²⁷ tekellüf A: mükellef E

⁶²⁸ var idüğü mukarrerdir A : idi. D

⁶²⁹ Mi'mar .. ile A : -D

⁶³⁰ Bâb-ı Sâdis A: -B : -D

⁶³¹ Padişah-ı B: Padişah-ı D : -A

⁶³² birle A: ile B : ile D

⁶³³ geldikten A: gelindikten B : gelindikten D

⁶³⁴ ba'dehu A: ba'de B : ba'de E

⁶³⁵ ma'zul D : -A

⁶³⁶ İstanbul Kazâsından A : İstanbul'dan D

⁶³⁷ Civi-zâde A: Cevi-zâde E

⁶³⁸ taraf-ı âlîlerinden A : tarafından D

⁶³⁹ olunduğunu ihbar eyledi A: olduğunu haber getürdü B : olduğun haber getirüb D

⁶⁴⁰ ziyade B: ziyade D: -A

⁶⁴¹ sadr-ı azam B: -A

ulaklar gelüp murâd-ı şerîfleri üzere cevâbları ile avdet etdiler⁶⁴², fî şehri rebûlevvel. Serdâr-ı Ekrem vezîriâ'zam hazretleri şâh-ı Acem ile rızâ-yı humâyûn üzere akd-i sulh buyurdularından sonra dergâh-ı sa'âdet-destgâh tarafına irsâl etdikleri⁶⁴³ Muhammed Kulu Bey⁶⁴⁴ nâm ilçi [94b] hâk-i âsitân⁶⁴⁵ muhalledü'l-ikbâle yüz sürüp emsâline olıcak mertebe mazhar-ı⁶⁴⁶ ihsân-ı sultâniyyeye mazhar oldu⁶⁴⁷, fî şehri⁶⁴⁸ rebû'ülahir. Kapudân Silahdâr⁶⁴⁹ Paşa Karadeniz seferinden istiğnâ⁶⁵⁰ idüp ol hizmeti Piyâle Kethüdâya tahmîl etmiş idi. Mezbûr kethüdâ hükm-i sultâni mûcebince evvelâ⁶⁵¹ Özi kal'asına varup kemâ-yenbağî ta'mîr ve termîm idüp sâ'ir mühimmâtını gördükden sonra memâlik-i İslâmiyyeden ba'zı yalıları gâret ve ahâlisine îsâl-ı hasâret iden on kıt'a şâyka haberin alup... pâre kâdırga⁶⁵² ile ol cânibe azîmet eyledi⁶⁵³. Tentere nâm adada irişüp göz açdırmayup önünü dahi aldı. Ve memâlik-i İslâmiyyeden aldıkları nisvân ve etfâlî vatanlarına irsâl idüp sâlm ü gânim der-i devlet nevâle rûymâl eyledi. Hakkâ ki mezbûr Piyâle Kethüdâ'nın Devlet-i Aliyye'i Osmaniyeye'de bunun⁶⁵⁴ misli niçe hizmetleri zuhûr etmiştir. Cümleden biri bin otuz [95a] üç senesinde Cânbek Girây Hân iclâsı çün Kapudan Recep Paşa donanma-yı humâyûn ile Kefe'ye varup Şahin Girây dahi asker-i Tatar ile Kefe'ye karîb Toprak kal'a⁶⁵⁵ nâm mahalle nüzul idüp asker-i İslâm üzerine birkaç yerden hücum etdikde Kapudan Paşa mezbûr Piyâle Kethüdâ'yı ki ol zemânda İskenderiyye sancağından ma'zûl tersâne kapudanlarından idi. Beş yüz levende ser'asker idüp Şahin Girây üzerine irsâl eyledi. Avn u inâyet-illâhi mu'in olmağın Şahin Girây⁶⁵⁶ askeri guzât-ı dine tâkat getürmeyüp münhezim oldular. Biri dahi bin⁶⁵⁷ otuz dört senesinde Kapudan Recep Paşa Kara harman üzerinde Rus şaykalarına rast geldikde mezbûr Piyâle Kapudan cümleden mukaddem

⁶⁴² etdiler A : eylediler D

⁶⁴³ etdikleri A : olundu D

⁶⁴⁴ Bey A : -D

⁶⁴⁵ hâk-i âsitân A : hân-ı âsitân D

⁶⁴⁶ mahzar-ı A : nazar-ı B : nazar-ı D

⁶⁴⁷ sultaniyyeye mahzar oldu B : sultaniyyeye mahzar oldu D : sultan oldu A

⁶⁴⁸ şehri D : -A

⁶⁴⁹ Kapudan silahdar A : Kapudan kapudan B

⁶⁵⁰ istiğnâ A : istigfâ d

⁶⁵¹ evvel3a A : olan D

⁶⁵² pâre kâdırga A : kâdırgalar D

⁶⁵³ eyledi A : idüb D

⁶⁵⁴ bunun A : bu D

⁶⁵⁵ Toprak kal'a A . çırak D

⁶⁵⁶ Giray A : -B

⁶⁵⁷ bin A : -D

yalnız çatup inâyet-i Hak ile yüz aklıkları müyesser olmağın ol hizmeti mukâbelesinde Kelifira nâm limânına geldiklerinde Recep Paşa [95b] tersâne kethüdâlığını ana ta'yîn⁶⁵⁸ eyledi. Biri dahi bin otuz yedi senesinde Kapudan Hasan Paşa donanma ile Karadeniz'e gidüp Özi ve ol etrâfı muhâfazadan sonra Asitâne'i sa'âdete avd itmek için filândıra asmış idiki Canbek Girây Hân Kılburun nâm mevzi'e gelüp Özi suyundan içerüde ... nâm mahalde Anadolu tarafların gâret niyyetle on beş pare Rus şaykası hâzır olup donanmanın avdi haberine muntazırlar idüğünü ihbâr itmeğın Kapudan Paşa Piyâle Kethüdâ'yı otuzdan ziyâde Küçük Tuna şaykalarıyla irsâl idüp mahal-i mezbûra ol şaykaları buldu⁶⁵⁹.Ve⁶⁶⁰ ceng-i azim idüp bî-inâyetillâhi te'âlâ muzaffer ü mansûr⁶⁶¹ oldu. Kırılından mâ'ada dört yüz nefer esir ile donanmâ-yı humâyûn vâsıl olup esîrleri bi't-temâm Tersâne-i Âmireye teslîm eyledi. Biri dahi bin otuz senesinde Kapudan Hasan Paşa donanma [96a] ile Akdeniz'e çıkup Kefâlonya nâm mahalde Ayamavra tarafına salduğı gice iki pâre geminin demirleri ilişüp anları kurtarmak için mezbûr kethüdâ anda kaldı. Sabâh ol gemilerin demürleri halâs oldukdan sonra ancak kendü bâştardasıyla Kefâlonya dar boğâzından çıkarken Palermo gemilerin yirmi dört pâre topları bir kalyona râst gelüp darb-ı dest ile aldı. Ve sâlimen gânimen donanmâya vâsıl olup şikârını Kapudan Paşa'ya teslîm eyledi. Biri dahi kırk üç senesinde Kapudan Ca'fer Paşa Kesendire önünde rast geldiği iki pâre kalyonun birine başa baş çatup söyündürmüş iken ol kalyonu ve Kapudan Paşa çatduğı kalyonu yine içinde olan kâfirler yakmışlardır. Bin kırk beş senesinde Trabzon'a avd idüp Kefe etrâfında şaykalar alınduğı kırk sekiz senesinde Adahun cânibde yirmi dokuz şayka alduğı [96b] mukaddemâ târihler ile mahallerinde tahrîr ve işâret⁶⁶² olunmuşdur. Çünkü devlet ü dîn uğrunda makdûrunu bezl idüp can ve baş gamın çekmeyen bendelerdendir. Allah subhânehu ve te'âlâ hazreti dahi mu'îni olup her⁶⁶³ işi âsân olduğundan mâ'adâ⁶⁶⁴ vüzerâ haslet çekdikleri kapudanlık mansıbı sa'âdetlü pâdişâhımız hazretleri ve asrında sadrı'zam hazretlerinden tertiyeye

⁶⁵⁸ ta'yin A: tefviz B

⁶⁵⁹ şaykaları buldu A: şaykalara rast gelüp B

⁶⁶⁰ Ve A: -B

⁶⁶¹ te'ala muzaffer ü mansur A: mansur ve muzaffer

⁶⁶² mahallerinde tahrîr ve işâret A : irat D

⁶⁶³ Allah .. her A : Bi-avnilahi te'âlâ D

⁶⁶⁴ mâ'adâ A : -D

şerîfleri⁶⁶⁵ semeresiyle⁶⁶⁶ kendüye inâyet buyurulup herkes ehle mahalle dimişlerdir. Rabbü'l-alemîn hazretlerinden recâ olunurki, pâdişâh-ı İslâm hazretlerinin eyyâm-ı devlet-i aliyyelerinden paşa-yı mezbûr yüzünden rûy-i deryâda niçe fütûhât zuhûr idüp belki Malta cezâresinin fethi dahi müyesser ola⁶⁶⁷. Sa'âdetlü pâdişâhımız⁶⁶⁸ hazretleri sayt-u şikar için⁶⁶⁹ Beykoz tarafına seyre azîmet buyurup anda mizâc-ı şerîfleri nev'â mütegayyir olmağın⁶⁷⁰ güç ile oldukları Üsküdâr bağçesine avd buyurdular. On gün kadar azîm hastalık çeküp halk-ı âlem⁶⁷¹ mübtelâ-yı endûh u gam olmuşlar [97a] iken bî-inâyetillâhi⁶⁷² te'âlâ taraf-ı Hak'dan şîfâ-yi kâmil irişüp birkaç gün çekdikleri ıztırâb ve inkisâr bâ'is-i tevbe istiğfâr oldu, fî şehri Recep. Kâ'immakâm Mehemmed Paşa mukaddemâ Özi'de olduğu esnada tam'e⁶⁷³ belâsıyla Eflâk voyvodalığını Boğdân voyvodası oğluna etdirmek⁶⁷⁴ sevdâ-yı hâmina düşüp lakın kâdir olmamış idi. Kâ'immakâm olıcak ol niyyeti vücûda getürmeğe ikdâm-ı tâm idüp ve bir tarîk ile sa'âdetlü pâdişâh hazretlerini tedbirine râm yeni voyvodayı makâmına iclâs için Küçük Mîrâhûr Siyâvuş Ağa'yı ta'yîn etdirdi. Mîrâhûr Ağa yeni voyvodayı alup Boğdân askeri ile Eflâk'a azm eyledi. Ma'zûl can korkusuyla nâçâr vâdi-i muhâlefete sülûk idüp bir gice... nâm mahalde Boğdân askerin basdı. Ve anları perîşân idüp Mîrâhûr Ağa'yı voyvodalık yine kendüye ibkâ buyurulmak recâsına i'zâz [97b] ve⁶⁷⁵ ikrâm ile devlet-i nevâle irsâl eyledi. Böyle bir hâl zuhûrundan sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bî-huzûr olup paşa-yı mezbûru Yedikulle'ye habs buyurdular. Ol gice diyâr-ı ademe sefer idüp sadrıa'zam hazretleri teşrîf idince yirmi gün kadar Hüseyin Paşa kâ'immakâm nâmına oldu, fî yevmi'l-işrîn min şehri⁶⁷⁶ şa'bânü'l- mu'azzam. Paşa-yı mezbûrun bu mâddede cürmü olup olmaduğundan kat'-ı nazar⁶⁷⁷ kendü murâdı için ırz-ı

⁶⁶⁵ tertiyeye'i şerîfleri A : mertebeyi şerifleriyle D

⁶⁶⁶ semeresiyle A : kendüye D

⁶⁶⁷ Rabbü'l-alemîn ... ola. A : -D

⁶⁶⁸ pâdişâhımız D : pâdişâh A

⁶⁶⁹ sayt-u şikar için D : -A

⁶⁷⁰ olmağın A : olub D

⁶⁷¹ halk-ı âlem A : âlemi D

⁶⁷² bî-inâyetillâhi A : bî-avnullahi D

⁶⁷³ tam'e A : tamr E

⁶⁷⁴ etdirmek A : ötdürmek E

⁶⁷⁵ ve B : ve D : -A

⁶⁷⁶ şehri A : -D

⁶⁷⁷ nazar A : nazar-ı usûl B

saltanatın berbâd olmasına rızâ viren vüzerâdan idi. Kendi İstanbul'da huzûr ve⁶⁷⁸ râhatda olup sadrîa'zam hazretleri dîn ü devlet uğruna⁶⁷⁹ mâl ve cânıyla⁶⁸⁰ çalışup birkaç vech ile⁶⁸¹ meşakkat ve zahmetde⁶⁸² iken esâs-ı sulhe istihkâm virilüp asker-i İslâm ile avd olunıcak mukarrebînden birkaç mu'în peydâ idüp sadrîa'zam hazretlerin⁶⁸³ bir müddet dahi ol taraflarda ikâmet etdirmeğe hezâr-ı⁶⁸⁴ sa'y ü kûşîş eyledi. Lakin bî-inâyetillâhi⁶⁸⁵ te'âlâ mukaddemât-ı ikdâm⁶⁸⁶ mübtehic-i husûl-i [98a] merâm olmayup nâ-murâd azm-âbâd eyledi. Çünkü bî-emrillâhi te'âlâ Sultân Murâd hazretleri az müddetde cânib-i mülk-i⁶⁸⁷ ahirete azîmet idüp cülûs-ı humâyûn mukarrer imiş. Eğer mezbûr Mehemed Paşa hayâtda bulunmuş olsa makâm-ı sadâret-i uzmâyı tahsîl için gûnâgûn fitneler peyda⁶⁸⁸ idüp nizâm-ı devlete hâlel virmek mukarrer idi⁶⁸⁹. Dahi⁶⁹⁰ mukaddemce diyâr-ı adem cânibine sefer etdüğü hem kendüye⁶⁹¹ ve⁶⁹² hem Devlet-i Aliyye'ye nâfi' oldu. Mahallinde olduğu için Allâh⁶⁹³ rahmet eyledi deyü⁶⁹⁴ bu dahi devlet-i rûz-efzûn-ı Osmâniyyenin⁶⁹⁵ devâm ve bekâsı muvâfık-ı rızâ-yı ilâhi idüğüne⁶⁹⁶ kavî şahiddirki ihtimâl-i zuhûr-ı fitne olan mahzûr ber-taraf olup bi-lutfihi te'âlâ intizâm-ı umûr hâlel-pezîr olmadı.

⁶⁷⁸ ve B: ve D : -A

⁶⁷⁹ dîn ü devlet uğruna A : uğur-ı din ü devlette D

⁶⁸⁰ mâl ve cânıyla E: mâl ve cânıyla D : mâl cânı ile A

⁶⁸¹ dîn ... vech ile A: uğuru dîn ü devlette mal u canla B

⁶⁸² zahmetde A: zahmet üzere B : zahmet üzere D

⁶⁸³ hazretlerin B: hazretlerin D : -A

⁶⁸⁴ hezâr-ı D : -A

⁶⁸⁵ bî-inâyetillâhi A : bi-avnihi d

⁶⁸⁶ ikdâm A : -D

⁶⁸⁷ mülk-i D : -A

⁶⁸⁸ peyda E : peyda D : -A

⁶⁸⁹ virmek mukarrer idi A: virüp B

⁶⁹⁰ Dahi A: -B

⁶⁹¹ kendüye A: kendüne B

⁶⁹² ve E: -A

⁶⁹³ Allâh A : Mevlâ D

⁶⁹⁴ eyledi deyü A: eyleye E

⁶⁹⁵ Osmâniyyenin A : akayidinin D

⁶⁹⁶ idüğüne E: idüğüne A

Bâb-ı sâbi⁶⁹⁷: Serdâr-ı Ekrem vezîria‘zam hazretleri sedd-i sügûr-ı İslâm ve umûr-ı mühimmatı itmâm için Bağdâd’da kalup Yümn-i⁶⁹⁸ takayyüd ve ihtimâmları ile emr-i sulh temâm olduğu beyânındadır, zikr olunur⁶⁹⁹.

[98b] Mukaddemâ işâret olunduğu üzere Sultân-ı Cem-haşem hazretleri kişver-i Rum cânibine teveccüh-i⁷⁰⁰ tuğ u alem idüp sadria‘zam Hazretleri⁷⁰¹ Bağdâd’da kalmışlar idi. Mâh- Ramazan’ın on dördüncü günü sipâh ve⁷⁰² silahdâr kendü⁷⁰³ otaklarında recec mevâcibin tevzî’in mübâşeret etdiler.⁷⁰⁴ Birgün müstehak olduğu vazifeyi bit-temam edaya ihtitam etdiler.⁷⁰⁵ Sa‘âdetlü pâdişâh Hazretleri⁷⁰⁶ altmış gün Bağdâd’da ikâmet idüp⁷⁰⁷ asker-i İslâm ol etrâfda niçe günlük yerde zahîre komamışlar iken Bağdâd’da iki aya⁷⁰⁸ karîb oturak olunduğu müddetde askere kifâyet mikdân zâd ü zevâd tedârükünde zuhûr⁷⁰⁹ gelân hüsn-i tedbîrleri lisân-ı kalem ile takrîr olunmak mertebesinden ziyâdedir. Onaltıncı günü Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri⁷¹⁰ mezârı civârında olan câm‘i şerîfde ibtidâ salât-ı cum‘a edâ olunup pâdişâh-ı İslâm hazretine du‘â olundu.⁷¹¹ Şehr-i mezbûrda Noğây Paşaoğlu Arslan Paşa’ya Mar‘aş olup, ber-vech-i arpalık Niğde sancâğına mutasarrıf olan Hasan Paşa’ya Karaman oldu. Ol esnâda [99a] ziyâde sovuklar olup yağmurdan çadırlar ortasında cem‘ olan sular dondu. Hasan Hilmi Efendi ki, niçe müddet kemâl-i iffet ü istikâmet ile riyâset hizmetinde olup ol tarihte atlı mukâbelecisi idi, tekrâr re’îsülküttâp olup⁷¹² henüz ol hizmet-i celîleye iştigâl üzerelerdir. Evâhir-i şehr-i mezbûrda serdâr-ı ekrem

⁶⁹⁷ Bâb-ı Sâbi A : -D

⁶⁹⁸ Yümn-i E: -A

⁶⁹⁹ zikr olunur A: -B : -E : -D

⁷⁰⁰ Rum cânibine teveccüh-i A : Behçet-i rusun tarafına tevcihi D

⁷⁰¹ Hazretleri E: -A

⁷⁰² ve E : ve D : -A

⁷⁰³ kendü A : -D

⁷⁰⁴ etdiler A : idüp D

⁷⁰⁵ Birgün ... etdiler. D : -A

⁷⁰⁶ Hazretleri E: Hazretleri D : -A

⁷⁰⁷ idüp A: buyurub E : buyurub D

⁷⁰⁸ aya A: -E

⁷⁰⁹ zuhûr A : zuhûri D

⁷¹⁰ Hazretleri E: Hazretleri D : -A

⁷¹¹ civârında ... olundu. A : civar-ı merhad-i şeriflerinde olan cami-i şerifde Cuma namazı eda olunub D

⁷¹² olup A : oldu D

Hazretlerin⁷¹³ kol ağalarına⁷¹⁴ reşe mevâcibini teslîm idüp her tâ'ifeye tevzî taksim olundu. Gurre-i şevvâlde Basra'dan emti'a vü zehâîr ile mâ-lâmâl olan on dâne gurâb gelüp Musul'da mahbûs olan Halife Maksûd Hân dahi Bağdâd'a vâsıl oldu. Üç gündün sonra Maksûd Hân Hamza Paşa-zâde ile diyâr-ı Acem'e irsâl olunup Hind ilçisi dahi Müteferrika Arslan Ağa ile cânib-i Hind'e gönderildi. Eyyâm-ı muhâsarada Toptaşı darbından münhedim olan yerler binâ olunmağa mübâşeret olunmuş idi. Mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü kemâl-i istihkâm üzere [99b] temâm olup üzerinde şenlik topları atmadı. Dört gün sonra Bağdâd'da Kethüdâ Bey ile kalıcak yeniçerinin Bağdâd kolunun mevâcibleri için zâbitlarına iki yüz yük akçe teslîm oldu. Şehr-i zilka'de'nin ikinci günü Bâşdolâb nâm makâma varılup on birinci gün Basra Beylerbeyisi'nden sa'adetlü pâdişâh Hazretleri⁷¹⁵ için kırk re'is Arabi at ve Mekke Şerîfinden bî-hadd tuhfeler geldi. Ol menzilde Dervîş Mehmed Paşa ve Nogây Paşa-zâde ve Ma'nisa Bey'i Çubukköprü cânibine muhâfazaya girdiler. Mâh-ı mezbûrun on yedinci günü Diyârbekir'den serdâr-ı ekrem hazretlerine kapucubaşılardan Şehbân Ağa yediyle iltifâtı mutazammın hatt-ı humâyûn ve şimşir murassa ve kürklü ve sâde hil'atler ve mühimmâta sarf olunmak için yüz⁷¹⁶ elli yük akçe ve⁷¹⁷ kal'a binâsını hususunda⁷¹⁸ cân ve baş ile⁷¹⁹ hizmet iden beylerbeyiler ve yeniçeri ağası ve ümerâ ve bölük ağaları ve sâ'ir bendelerine [100a] hallü hâlince yetmiş seksen aded hıla'-i fâhire vâsıl olup dîvân-ı âlîde hatt-ı şerîf okundu.⁷²⁰ Hil'atler⁷²¹ giyülüp pâdişâh-ı İslâma du'âlar olundu. Ertesi diyâr-ı Acem kasdıyla Lokmân Hekim menziline hareket olunup ol gün Bağdâd'ın kendi kolu⁷²² ve nevbetçi ta'yîn olunan⁷²³ sekiz bin kadar⁷²⁴ topçu⁷²⁵ yeniçeri ve bin kadar⁷²⁶ tashîh şartı ile Bağdâd'da kalıcak bin kadar⁷²⁷ sipâh ve silâhdar, ki yirmi

⁷¹³ Hazretlerin B: Hazretleri D : -A

⁷¹⁴ ağalarına B: ağalarından A

⁷¹⁵ Hazretleri B: -A

⁷¹⁶ yüz D : -A

⁷¹⁷ ve D : -A

⁷¹⁸ binâsını hususunda A : binâsı için D

⁷¹⁹ baş ile A : başla D

⁷²⁰ okundu.A : okundukda D

⁷²¹ Hil'atler A : -D

⁷²² ol gün Bağdâd'ın kendi kolu A : on iki bin bağdad kolu D

⁷²³ nevbetçi ta'yîn olunan A : -D

⁷²⁴ kadar A : -D

⁷²⁵ topçu D : -A

⁷²⁶ ve bin kadar D : -A

⁷²⁷ bin kadar A : -D

bir⁷²⁸ bin asker olur,⁷²⁹ İmâm-ı â‘zam kapusundan karanlık kapuya dek kât kât⁷³⁰ azîm alây gösterdiler. Sâhib-i devlet hazretleri iltifât ile her tarafa nazar idüp cümlesini Allâhü te‘âlâ’nın⁷³¹ hıfz-ı imânına⁷³² ısmarladılar.⁷³³ Yirmi yedinci⁷³⁴ günü üçüncü menzil olan Halisiyye⁷³⁵ toprağında Çubukköprü kurbünde nüzûl olunup ol mahallin Latîf çayırı olmağın atlar yirmi gün kadar çayıra kondu. Ve nehr-i Diyâle üstünden⁷³⁶ asker geçmek için gemiler üzerinde köprü binâsını mübâşeret olundu. Mâh-ı zilhiccenin dokuzuncu günü **[100b]** Yenice nâm köyden ba‘zı askerler ile Diyâle suyun geçüp fîrâr etdikleri istîmâ‘ olunmağın Karamân Beylerbeyisi Hasan Paşa ol tarafı muhâfazaya ta‘yîn olundu. Ertesi köprü temâm olup asker-i İslâm nöbetle çok çok Şehribân cânibine geçmeğe izn ü⁷³⁷ îcâzet⁷³⁸ oldu. Mısır’ın Çerâkise beylerinden Mustafa nam⁷³⁹ Bey⁷⁴⁰ ve bir kimse dahi⁷⁴¹ ekin içine kondukları için siyâseten katl olundular. On üçüncü günü câsûs gelüp Şâh tarafından sulh recâsına ilçi gelmek üzere idüğünü haber virdi. On dokuzuncu günü Şehribân kurbünde elçinin üç âdemi gelüp Rüstem Hân’dan mektûb getürdüler. Gâlibâ Rüstem Hân dahi dağ başlarından asker-i İslâmı seyr iderdi. Elçi âdemleri için alay fermân olup yurd yerinden menzile varınca iki sâ‘atlik yolda iki tarafına asker-i İslâm kât ender kât durduklarından mâ‘adâ menzile muttasıl bir azîm dağ olup **[101a]** otağ serâpâ asker ile mâ-lâ-mâl oldu. Kızılbaşlar bu hâli görüp medhûş ve hayran olmuş iken, ol esnâda mukaddemâ Çubukköprü muhâfazasına⁷⁴² giden beylerbeyiler dahi güzîde asker ile orduya gelüp⁷⁴³ surhserlerin olanca aklı perîşân oldu. A‘dâ şaşduğun dursun orduda olan kimseler dahi bu asker kande idi. “Misli ne Revân’da ve ne Bağdâd’da

⁷²⁸ bir A : -D

⁷²⁹ olur A : olup D

⁷³⁰ dek kât kât A : değın dizilüb D

⁷³¹ Allâhü te‘âlâ’nın A : Allâhü te‘âlâ Hazretlerinin D

⁷³² imânına A : emânına D

⁷³³ ısmarladılar. A : ısmarladı. D

⁷³⁴ yedinci A : birinci D

⁷³⁵ Halisiyye A : Halisa D

⁷³⁶ üstünden A. Üstüne E : üstüne D

⁷³⁷ ü E: -A

⁷³⁸ îcâzet A : sadr D

⁷³⁹ nam B: -A

⁷⁴⁰ Bey A: Bey’in E

⁷⁴¹ dahi A: -B

⁷⁴² muhâfazasına A : muhasarasına D

⁷⁴³ gelüp A : vasıl olub D

görülmüştür” deyü hayrân olup böyle tedbîr-i dil-pezîre muvaffak olan vezîr-i âsaf-nazîre hezâr tahsîn didiler. Dört gün sonra Zâviye nâm menzilde Hamza Paşa-zâde ile Şâhın mîrâhûru Muhammed Kulu Bey nâm ilçi gelüp istikbâline ancak çavûşlar irsâl olundu. Ertesi Kızılrat nâm menzilde elçi sadrîa‘zam hazretleri meclis-i âlîlerine hâzır olup sulhe müte‘allik musâhebeti şürû olundu.⁷⁴⁴ Elçi⁷⁴⁵ merhûm Sultân Süleymân Hân sınırnâmesinde [101b] “Kars ya⁷⁴⁶ kızılbaş virilüp yâhûd tahrîb olunmak yazılmışdır deyü nev‘â ol sevdâya düşdüklerini lisânına⁷⁴⁷ getüricek serdâr-ı Ekrem hazretleri⁷⁴⁸ “ol ihtimâl emr-i muhâldir, ammâ sen yine geldin Dertenk miftâhın getürdünmü sulh hâcetiniz ise Dertenk miftâhı gelsün ve Rüstem Hân Bağdâd sınırundan kalksun ve illâ biz hâzırız er iseniz vaktinize siz dahi hâzır olun” deyü buyurup elçiye sûret-i gazab gösterdiler. Ol menzilde Şâha ve Rüstem Hâna bu mazmûn üzere sadrîa‘zam hazretlerinden ve elçiden mektublar yazılıp Rüstem Hân’dan üç günde ve Şâhdan altı güne dek cevâb gelmek şartı ile irsâl olundu. Sulh şehir-i mezbûrun Menzilabâd nâm mekândaki bir ismi dahi ulvîdir ilerüye gidilmek murâd olıcak, elçi serdâr-ı ekrem hazretlerine gelüp “bir elçimizi kulağuz idüp Bağdâd’ı aldınız,ben⁷⁴⁹ kulunuzu dahi gâlibâ Isfahân fethine kulağuz idersiz” gibi luft idüp [102a] “ mektûblarımızın cevâbı gelince tevakkuf buyurun, murâdca cevâb gelmezse emir sizin” deyü tazarru ve niyâz itmeğîn, te’hîr olundu. Sene-i tis‘a ve erba‘în ve elf şehir-i muharremü’l- harâmın guresinden Rüstem Hân’ın Dertenk’den kalkup gitdüğü haberi geldi. Ertesi Hânkâh-ı Küçük menziline Bağdâd Beylerbeyisi Hasan Paşa Van’a tebdîl olup Derviş Mehmed Paşa oldu. Ol menzilde Şâhdan, “ Sarûhân nâm büyük elçi geliyor” deyü haber vâsıl olup dört gün sonra Kasrışirin kurbünde Hânkâh-ı Kebîr nâm menzildeki bir ismi dahi Rehâr ovası olup sa‘âdetlü pâdişâh hazretleri Bağdâd muhâsarasında iken Şâh-ı Acem anda idi. Rüstem Hân’dan meyve makûlesi hedâyâ ve emrünüze imtisâlen Dertenk’den kalktuk ve Şâh’da Sarûhân nâm vekili varıyor deyü mektûb geldi. Mâh-ı mezbûrun on birinci günü ol menzilde Sarûhan orduya gelüp istikbâline ancak çavuşlar ve alay beyleri ve bir mikdâr Rumili [102b] gâzileri ve yüz kadar Mısır kulu irsâl

⁷⁴⁴ musâhebeti ..olundu A: mükaleme isyanına sene-i B

⁷⁴⁵ Elçi A: -B : -D

⁷⁴⁶ ya A : -D

⁷⁴⁷ lisâhına A: nişana B

⁷⁴⁸ hazretleri B: +E: + D : -A

⁷⁴⁹ ben B: -A

olundu. Sadrıa'zam hazretleri ile ba'de'l-'asr mülâkât etdikde⁷⁵⁰ kendüye ve âdemlerine kırk elli kadar hil'at giydirildi. Üç gün sonra leze mevâcibi çıkup sunûf-ı askere tevzî olundu. Mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü Derne ve Dertenk kurbünde umûmen beylerbeyiler ve yeniçeri ağası ve bölük ağaları ve yeniçeri ve sipâhinin⁷⁵¹ ihtiyârları serdâr-ı ekrem hazretlerine otağına hâzır olup vekîl-i şâh Sarûhân ve Elçi Muhammed Kulu Bey⁷⁵² da'vet olundu. Ve sulh emrinde gufugû⁷⁵³ olup ol gün dördüncü sâ'atde erkân-ı sulh istihkâm virildi. Keyfiyet-i akd-i sulh⁷⁵⁴ bu üslûb üzere ki Bağdâd eyâletinde Cissân ve Bedre ve Mendelencin ve Dertenk ve Derne ve Tâsirmeyl nâm mahalle dek ve Mendelencin ve Dertenk mâbeyninde olan sahrâlar ve Câf aşîretinin Ziyâeddin Hodanî kabileleri ve Zincir kal'anın taraf-ı garbindan olan köyler ve Şehrîzor kurbünde zâlim kal'anın [103a] bâlâsında olan dağın kal'a'î mezbûreye nâzır olan etrâfı Şehrîzor'a çıkan gedüğe dek ve Kızılcalak'a ve tevâbî'î taraf-ı şehriyâriden zabt olunup bunlardan mâ'adâ Ahıska ve Kars ve Van ve Şehrîzor ve Bağdâd ve Basra'dan sâ'îr sınırları dâhilinde olan kılâ ve bıkâ'ı ve nevâhî ve arâzî ve cibâl ve tilâle şâh cânibinden kat'â dahl ü ta'arruz olunmaya. Ve Mendelencin'den Dertenk'e varınca olan dağ ve Gayırda ve Zerdayi ve Zincirkal'anın cânib-i şârkisinde olan karyeler ve kal'a-i ormân ve tevâbî'î olan karyeler ve Mihribân⁷⁵⁵ ve tevâbî'î şâh cânibinden mazbût olup onların sınırları dâhilinde olan yerlere taraf-ı saltanat-ı aliyyeden müdâhil olunmaya. Ve Zincirkal'a ki dağın kulesinde⁷⁵⁶ vâki olmuşdur. Revân serhaddinden olan Katur ve Mâkû ve Kars cânibinde ve Magozberd nâm kal'alar tarafından hedm oluna, Ve's-selâm Hakk⁷⁵⁷ subhanehû ve te'âlâ Hazretlerinin⁷⁵⁸ ibâd-ı müslimîne nâfi olan sulh [103b] ve salâh husûsunu dâim idüp sebab-i sûrî olan sâhib-i devlet sadrıa'zam hazretlerin merkezinde kâ'im eyleye, âmin. Ertesi Bağdâd Beylerbeyisi Dervîş Mehemed Paşa vezâret ihsân buyurulup bir gün sonra nâme-i şâha mühürletmek için üç gün va'de ile elçiden bir âdemisi azm-i dergâh-ı şâh etdi⁷⁵⁹ On

⁷⁵⁰ etdikde A: etdiklerinde B

⁷⁵¹ sipahinin B: sipahın A

⁷⁵² Bey A: Beyin B

⁷⁵³ gufugû A : kiffet ü şenit D

⁷⁵⁴ keyfiyet-i akd-i sulh B: + D : -A

⁷⁵⁵ Mihribân A : Kurban D

⁷⁵⁶ kulesinde A : kal'asında D

⁷⁵⁷ Hakk A : Allah-u D

⁷⁵⁸ Hazretlerinin D : -A

⁷⁵⁹ etdi A : idüp D

dokuzuncu gün Şâh'a giden adem nâme-i mühüredüp Asitâne-i aliyye cânibine gidecek elçiye teslîm olundu. Ol menzilde sadria'zam hazretleri Sarûhân ve Muhammed Hân Kulu Bey muktezâ-yı uluvv-i himmetleri üzere bir âlî ve mükellef ziyâfet tertîb idüp⁷⁶⁰ İstanbul'da olsa dahi bu tekellüfde ziyâfet olunmak mümkün değil idi. Surhserler hayrân olup vezîria'zâmın kuvvetinden sa'adetlü pâdişâh hazretlerinin haşmetine istidlâl etdiler. Saruhân dahi gayrete gelüp Beylerbeyilere ziyâfet tedârük eyledi. Ba'dehu Saruhân Şâh'a gidüp Muhammed Kulu Bey dergâh-ı saltanat-ı [104a] dest-gâha irsâl olunmak üzere orduda kaldı. Ertesi Diyâr-ı Rum'a avd niyetiyle otağın yüzü Asitâne-i sa'âdete döndürülüp Horin sahrâsı nâm menzile nüzûl olundu. Diyâle suyunun Ali geçidi nâm mahalline konuldukda Bağdâd Beylerbeyisi Derviş Mehemed Paşa izn-i âlî üzere Bağdâd'a avd idüp irtesi ki şehir-i muharremin yirmi beşinci günüdür. Nehr-i mezbûrun Kerkük cânibine geçildikde haber-i sulh ile Receb Ağa dergâh-ı saltanata irsâl buyuruldu. Deli Mahmud Palankası kurbünde Gürcü Mehemed Paşa birâderi Ca'fer Paşa'ya Şehrizer Beylerbeyisi inâyet olunup mâh-ı saferin ikinci günü Kerkük kurbünde Tercîl nâm menzilde Kerkük Beylerbeyisi Eş⁷⁶¹ Mehemed Paşa'dan azîm şikâyet olunmağın kal'aya habs olundu. Menzil-i Kerkük'de Mısır askerine izin olunup Mısır'a girdiler. Mâh-ı mezbûrun onuncu günü Şamamek⁷⁶² nâm menzile nüzûl olunup cennet-mekân merhûm sultân Süleymân Hân aleyhi'r-rahmet [104b] ve'l- gufrân hazretleri Irakeyn Seferi'nde ikdâm-ı tâmm idüp üzerine köprü kurmağa mecâl olmayan nehr-i Zâb üzereki Galata boğâzı kadar sudur ve kemâl-i tuğyâni zemânı idi, sadria'zam hazretleri mukaddemâ tedârük buyurdıkları gemilerden bir cisr-i üstüvar binâsına şurû olunup bi-avnihi te'âlâ bir gün bir gecede temâm oldu. Hızmet-i aliyyelerinde olan erbâb-ı tab'ın biri bu mısra'ı tarîh düşürmüştür. Hakkâ ki tarîh-i bî-nazîrdır cisr-i muhkem eyledi. Sadr-ı mükerrerem Zab'da bu madde de hâşâ Sultân Süleymân za'if ve noksân isnâd olunmaz, zâhir böyle umûr vüzerâ kullarına mufavvızdır, taksîr anlardadır garazımız hemân Sultân Süleymân Hân gibi bir pâdişâh-ı âlî-şân böyle bir vezîr sâ'ibü'l-tedbîre mâlik olmadıklarını beyândır. Recâ olunurki Hakk subhanehu ve te'âlâ hazreti niçe müddet sa'adetlü pâdişâhımız hazretlerine bağışlayup dîn ü devlete böyle niçe

⁷⁶⁰ idüp A. Buyurdular ki E

⁷⁶¹ Eş A. Aşık E : Aşık D

⁷⁶² Şamamek A : Şamanek D

hizmetler ideler, âmîn.⁷⁶³ Köprü temâm olıcak asker-i İslâma [105a] izin olup dört beş gün gice gündüz râhat ve huzûr ile leşker-i Mansûr Musul cânibine ubûr etdiler. Mâh-ı mezbûrun on beşinci günü serdâr-ı âlî mukadder⁷⁶⁴ hazretleri dahi güzâr idüp ilerüsü dar olmak ile yeniçeri ağası neferâtiyla ilerü gitmek fermân buyuruldu. Ol menzilde ber-vech-i arpalık Ayıntâb sancâğına mutasarrıf olan Yeğen Osman Paşa ziyâde zulm ü ta'addisi olmağın habs olunup mâmeleki mîrîye kabz olundu. Yine anda Seyyid Hân ülkesini oğullarından birine ihsân olunup kaftan giydi. Musul'da üç gün ikâmetden sonra sadrî'zam hazretleri⁷⁶⁵ rikâb-ı azîmete vaz-ı kadem idüp⁷⁶⁶ mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci günü eski Musul kurbüne nüzûl olundukda haber-i sulh ile Asitâne-i sa'âdete giden Receb Ağa orduya vâsıl oldu⁷⁶⁷. Serdâr-ı ekrem hazretlerinin Devlet-i Aliyye'ye etdikleri hizmetleri makbûl-i humâyûn olduğunu mutazammın hatt-ı şerîf getürdü. Dört gün⁷⁶⁸ İstanbul'da oturduğu hisâb olunmaya [105b] yirmi sekiz günde Diyâle kenârından İstanbul'a varup Eski Musul'a gelmiş olur. Hakkâ ki bu güne yürümek ne işidilmiş ve ne görülmüşdür. Hakk te'âlâ veliyi ni'meti sâhib-i devlet hazretleri sâye-i sa'âdetde mu'ammer⁷⁶⁹ eyleye⁷⁷⁰. Üçüncü menzil⁷⁷¹ olan Telmus⁷⁷² nâm makâmda mukaddemâ müjde-i fethi Bağdâd ile Eflâk ve Boğdân'a giden müteferrika başıları orduya gelüp yollarda ziyâde tecâvüzü mesmû olmağın katl olundu. Şehr-i rebî'ülevvelin beşinci günü Nusaybin kurbünde kal'a'ı Dârâ menziline nüzûl olundukda eyâlet-i Haleb ve Şam ve Trablusşâm'da olan on⁷⁷³ bin akçe tîmara mutasarrıf olanlara vatanlarına avde izin virilüp⁷⁷⁴ ertesi Rismil⁷⁷⁵ menziline Mar'aş eyâleti erbâb-ı tîmârına dahi icâzet virildi. Tayy-i merâhil olunup mâh-ı mezbûrun on beşinci günü Diyârbekir'e vâsıl olduklarında şâh-ı Acem tarafından sulhe muğayir vaz sudûr

⁷⁶³ Recâ olunurkii ...âmîn A:-B

⁷⁶⁴ mukadder E: -A

⁷⁶⁵ hazretleri E: -A

⁷⁶⁶ idüp A: buyurub E

⁷⁶⁷ oldu A: olup E

⁷⁶⁸ gün A : ay D

⁷⁶⁹ sa'âdetde mu'ammer A: saadetinde ma'mur E

⁷⁷⁰ Hak ..eyleye. A : -D

⁷⁷¹ menzil A : menzilde D

⁷⁷² Telmus A : Galamus D

⁷⁷³ on B:-A

⁷⁷⁴ virilüp A:virildi B

⁷⁷⁵ Rismil A: Rişmil E

iderse⁷⁷⁶ tekrâr üzerine varılmak için bir müddet ânda ikâmet olunmak⁷⁷⁷ münâsib görüldü. [106a] Bağdâd'dan hareket olunup Diyârbekir'e gelince ki yüz otuz gün mürûr itmişdir, elli beş merhâle olup mâ'adâsı iktizâ hasebiyle ba'zı menâzilde oturaklar ile geçmiştir. On sekizinci gün altı bölük halkına isteyen ay başına tevakkuf idüp ulûfesin alsun, murâd iden gitsün deyü izin virildi. Yirmi dördüncü gün on günde Âsitâne'i sa'âdetden sadrîa'zam hazretlerinin âdemleri gelüp Bağdâd Beylerbeyisi Dervîş Mehemed Paşa'ya vezâret berâtını getürdüler. Ve Anadolu eyâleti mîr-âhûr Hüseyin Ağa'ya olduğu haberin dahi getürüp lâkin sadrîa'zam sefer üstünde olmak ile Gürcü Paşa'nın⁷⁷⁸ hâline merhameten bir aydan ziyâde müddet izhâr buyurmadılar. Şehr-i rebî'ülâhırın dördüncü günü⁷⁷⁹ Rumili Beylerbeyisi Ali Paşa'ya ve sancak beylerine ve zu'amâ ve erbâb-tîmârına izn-i âlî olup diyârlarına girdiler. İki gün sonra Mısır mevâcibi çıkup her sınıfa tevzî olundu⁷⁸⁰. Sekizinci gün Anâdolu [106b] ve Karamân ve Sivâs eyâletleri zu'amâ ve erbâb-ı tîmârına dahi izin verilüp⁷⁸¹ vatanlarına avdet etdiler. Birkaç gün sonra Deli Bey'e Mar'aş eyâleti inâyet olunup Kerkük muhâfazasıyla me'mûr oldu. Ve Diyârbekir neferâtından pür sâz u selb yüz adamıyla koşuldu. Diyârbekir'de ikâmet müddetinde şâh-ı Acem'den tekrâr elçi gelüp mukaddemâ Revân'dan alınan Murtaza Paşa kethüdâsı Zülfikâr Kethüdâ Verika eyâletinden munfasıl Memi Paşa ve Çıldır eyâletinden⁷⁸² ma'zûl Murtaza Paşa ve birkaç sancak beyleri ve sipâh ve yeniçeri ve sâ'ir askerden iki yüz kadar kimse'i⁷⁸³ vezîria'zam Hazretlerinin⁷⁸⁴ hâkipâyalarına îsâl eyledi. Elçiye çendân sûret-i ikbâl gösterilmeyüp esîrlere hâlli hâlince in'am ü⁷⁸⁵ ihsân buyurdular.⁷⁸⁶ Aşti aşîreti hâkimi olan Kürd Ali ki sa'âdetlü pâdişâh hazretleriyle Bağdâd'a gidüp gelürken itâ'at ü inkiyâd mu'âmelesini itmemiş idi. Ol re'is-i erbâb-ı fesâdı serdâr-ı ekrem hazretleri hüsn-i tedbîr ile ele [107a] getürüp vücûdunu sahife-i âlemden izâle itdiler. Kezâlik

⁷⁷⁶ sudûr iderse A : sadr olursa D

⁷⁷⁷ ikâmet olunmak A : ikâm buyurulmak D

⁷⁷⁸ Paşa'nın E: Paşa'dan A

⁷⁷⁹ günü D : gün A

⁷⁸⁰ olundu A:olunup B

⁷⁸¹ verilüp B: olup A

⁷⁸² munfasıl ... eyâletinden A: -B

⁷⁸³ kimse'i A: kemisneyi B : kemisneyi D

⁷⁸⁴ Hazretlerinin B: Hazretlerinin D : -A

⁷⁸⁵ ü E: ü D : -A

⁷⁸⁶ buyurdular. A : olundu D

Hakkâri Hâkimi Mîr Imaddedin⁷⁸⁷ dahi isyân üzere olup fitnessini def lazım olmağın Van Beylerbeyisi Hasan Paşa bir mikdâr asker ile irsâl olunup şakî-i mezbûr dâ'ire'î vüçûddan dûr oldu. Eğerci bi-inâyetillâhi te'âlâ şâh-ı Acem'den hareket idicek kuvvet kalmayup Bağdâd'da kolu kanadı kırılmış idi. Lakin ihtiyâten Diyârbekir Vâlisi Ahmed Paşa serasker ta'yîn olunup bir mikdâr güzîde leşker ile Musul muhâfazasına irsâl buyurdular. Sedd-i sügûr umûruna kemâl mertebe intizâm virilüp ol câniblerde olan mühimmât kemâ-yenbagi görüldükden sonra Astâne'î sa'âdet tarafından vârid olan hükm-i humâyûn mûcibince rûz-ı kâsımdan iki gün mukaddem mâh-ı recebül- müreccebin... günü dergâh-ı izzet-i dest-gâh'a⁷⁸⁸ teveccüh ve azîmet buyurulup tayy-i merâhilden sonra Sivâs ve Tokat [107b] ortasında olan Harabe Hân manzûr-ı sa'âdetleri olıcak ilhâm-ı ilâhî⁷⁸⁹ ile hâtır-ı âtırlarına⁷⁹⁰ ol virânei ihyâ itmek hutûr idüp az müddetde ne kifâyet ile ma'mur olduğı inşâ'allah-ı te'âlâ mahallinde mezkûr olur.⁷⁹¹ Tosya'dan kalkdığı gün⁷⁹² kâimmakâm Mehemed Paşa mazhar-ı kahr-ı sultânî⁷⁹³ olduğı haberi vâsıl olup muktezâ-yı kerem merhamet üzere kalb-i şerîflerine nev'a hüzn ü melâl hâsıl oldu. mâh-ı ramazanü'l-mübârekin üçüncü günü Bolu sahrâsına⁷⁹⁴ nüzûl buyuruldukda der-i devlet nevâlden isti'câl üzere gelinmek fermâmı vârid olmağın, ilgâr ile hareket olunup ertesi Günü nâm makâma⁷⁹⁵ gelindi. Mukaddemâ Âstâne-i sa'âdete haber-i sulh ile⁷⁹⁶ gelen Muhammed Kulu Bey nâm elçiye şâh-ı Acem tarafından avde izin verilmiş idi. Ol menzilde sadrî'zam hazretlerine vâsıl olup azîm⁷⁹⁷ ziyâfet [108a] ve hil'ât ve akmişe ve nakdiyye ihsânı ile bî-hadd rî'âyet buyurdular.⁷⁹⁸ Andan dahi sür'at ile hareket olunup mâh-ı mezbûrun on birinci günü ki, Üsküdâr sahrâsına nüzûl olunacağı gündür, cümle vüzerâ ve kâdiaskerler

⁷⁸⁷ Mir İmaddedin A: Mir İmad B : Mir İmadüddin E

⁷⁸⁸ izzet-i dest-gâh'a A: izzet-i dest-gâh canibine B

⁷⁸⁹ ilhâm-ı ilâhî A: ilhâm-ı Rabbanî B : ilhâm-ı Rabbanî D

⁷⁹⁰ hâtır-ı âtırlarına A:-B : -D

⁷⁹¹ mezkûr olur. A : zikr olunur. D

⁷⁹² kalkdığı gün E: kalkdığı gün D : kalkdıkdâ A

⁷⁹³ kahr-ı sultânî A : kahr-ı şehriyari D

⁷⁹⁴ sahrâsına A : sancağına D

⁷⁹⁵ Günü nâm makâma A : günün nam mahalle D

⁷⁹⁶ sulh ile A : sulha D

⁷⁹⁷ azim A : ziya D

⁷⁹⁸ rî'âyet buyurdular. A : rî'âyetler buyurulur. D

ve erkân-ı devlet bir menzil istikbâle⁷⁹⁹ kemâl mertebe⁸⁰⁰ tevkîr ü iclâl ile otaklarına getürdüler. Ol gün ba'de'l-asr tenhâ sarâyı humâyûna da'vet olunup niçe mertebe mazhar-ı nazar-ı⁸⁰¹ iltifât ve karin-i nevaziş-i⁸⁰² tahsîn olduklarından sonra safâ-yı hâtır ile tekrâr Üsküdâr'a avd etdiler. Ertesi kadırgalar ile Emin iskelesine geçilüp sa'adetlü pâdişâh taraf-ı âlîlerinden Mîr-âhûr Mustafa Ağa getürdüğü murassa ve mücevher rahtla ata süvâr oldular⁸⁰³. Şeyhülislâm hazretleri alay köşküne karîb yere dek yanaşup vüzerâ ve ma'zûl ve mansûb kâdiaskerler ve cümle mevâlî ve müderrisîn ve sâ'ir erkân-ı devlet önlerince iki taraftan halk du'â senâ iderek Serây-ı humâyûna vardılar. **[108b]** Bâb-ı sa'âdetde atdan inüp alem-i şerîf-i Resûl-i ekremi sallallahu⁸⁰⁴ te'âlâ aleyhi ve sellemi⁸⁰⁵ ellerine alup huzûr-ı humâyûna îsâl etdiler. Zâhiri ve bâtını niçe ihsâna mazhar ve hıla'ı fâhire ile muvakkar olup sürûr-ı şâdimânî ile Serâyların teşrîf ve dest- bûslarına hâzır olan kibâr u sığârı nevâziş ve iltifâtları ile taltîf buyurdular.⁸⁰⁶ Kerem-i âmmı Hüdâvend-i enâmdan mercûdurki kudûm-i⁸⁰⁷ şerîfleri havâss u avâma müteyemmin⁸⁰⁸ ü mübârek olup makâm-ı⁸⁰⁹ sadâret-i uzmâyı zât-ı melekiyyü's-sıfatlarından hâlî etmeye, âmin⁸¹⁰. Yâ Mu'in⁸¹¹.

⁷⁹⁹ istikbâle A : istikbâl idüp D

⁸⁰⁰ mertebe A : -D

⁸⁰¹ nazar-ı D : -A

⁸⁰² karin-i nevaziş-i D : -A

⁸⁰³ oldular A : olup B

⁸⁰⁴ sallallahu B : sallahu A

⁸⁰⁵ sellemi B : selem A

⁸⁰⁶ huzur-ı ... buyurdular A : surur-ı senâ-i mani ile serr illerine teşrif ve sakaları ile taltif buyurdular B ;

buyurdular A : buyurulur D

⁸⁰⁷ kudûm-i A : kadem-i D

⁸⁰⁸ müteyemmin A : meymün B : meymun D

⁸⁰⁹ makam-ı A : -B

⁸¹⁰ âmin A : -B

⁸¹¹ Yâ Mu'in A : -B

Bab-ı Samin⁸¹²:Bâ'is-i şükr ni'met-i ilâhiyye olmak için vezîria'zam hazretleri muttasıf oldukları ba'zı husûl-ı hamîde⁸¹³ ile kitâbımız miskiyyü'l-hitâm münâsib görüldü⁸¹⁴.

İmdi⁸¹⁵ umûmen⁸¹⁶ ibâdullâh-ı⁸¹⁷ müslimîne belki darü's-selamda âsûde hâl olan zimmilere dahi lâzımedirki, ol vezîr-i Âsaf [109a] nazîrin kadr ü kıymetin bilüp hemîşe devâm-ı devlet ve kıyâm-ı izz ü sa'âdetleri ed'iyyesine⁸¹⁸ iştiğâl ideler. Hakkâ⁸¹⁹ ki, devlet-i rûz-efzûn-ı⁸²⁰ Osmaniyyede bunlara mu'âdil bir vezîr-i kâmil sadr-ı dîvân-ı vezâratı teşrîf etdüği görülmek değil âbâ vü ecdâdımızdan dahi işidilmeyüp kütüb-i tevârîhde dahi⁸²¹ yazılmamışdır⁸²². Gerçi⁸²³ eslâfda gelen vüzerâda niçe mu'tedil vezîrlere dahi gelmişdir, ammâ birkaç hasleti memdûh olsa niçe hisâl-i zemîmesi vardır ki iyüliği tarafını ilgâ ider. Bu da'vâmızı isbât için iktizâ ettiği mülki sıfatlarında⁸²⁴ki, zât-ı melekiyyü's-sıfâtlarında mevcut⁸²⁵ olup cümle halk-ı alem yanlarında müsellemler olan mehâsin-i şerîfelerinden ba'zılarını küstâ-hâne zikr ideriz. Eđerçe medh ü senâdan kemâl-i istiğnâları olup ol vâdiden gâyet tehâşî buyururlar. Lakin mazhar oldukları⁸²⁶ ni'met-i İlahiyyeye şükre sebep olup ba'de zemân mütâla'a iden müselmanlara ba'is-i hayr du'â olduğu cihetden [109b] küstâhlığımızı afv buyurmaları mercûdur. Husûsâ ki, cümlesi vâkı'a mutâbık olup bir mâdde de mübâlağa olunmuş ola, sadr-ı zam hazretleri muttasıf oldukları safvet-i⁸²⁷ hamîdeden biri⁸²⁸ yümn-i kademdirki, sadr-ı vezâret-i Osmânî teşrîf buyurdıkları rûz-ı firûzda feth-i Bağdâd müyesser olup sa'y ü ikdâmları ile kırk

⁸¹² Bab-ı Samin B: + D : -A

⁸¹³ husul-ı hamide A: hısal-ı hamide B : hısal-ı hamide D

⁸¹⁴ ile .. görüldü A: beyanındadır B : beyanındadır D

⁸¹⁵ İmdi D : -A

⁸¹⁶ umûmen A: umûme E : umûme D

⁸¹⁷ ibâdullâh-ı A : ibâd D

⁸¹⁸ devlet .. ed'iyyesine A : devletlerinde D

⁸¹⁹ Hakkâ A : Hatta D

⁸²⁰ rûz-efzûn-ı A : -D

⁸²¹ dahi A:-B

⁸²² yazılmamışdır A: yazılmışdır B

⁸²³ Gerçi B: Gerçek A

⁸²⁴ ettiği mülki sıfatlarında B: eyledi A: etti E

⁸²⁵ mevcut B: mevcû E: mevcû A

⁸²⁶ oldukları A: olduğu B

⁸²⁷ safvet-i A: sıfat-ı B : sıfat-ı E

⁸²⁸ biri A: birer B

seneden berü re'âyâ ve hazîne ve askeri perîşan iden Acem seferi huzûr ve itminâna mübeddel oldu. Ve İstanbul'u teşrîf buyurdıklarında envâ'-ı zehâîrde müzâyaka var iken az müddetde kaht ü galâ bi-avnihi⁸²⁹ te'âlâ mübeddel olup bu demden halk-ı alem envâ-ı ni'am ile mütene'imdirler. Fe-lillahi'l-hamd ve'l-minne. Hatta İstanbul'un büyük kaydıkı odun tedârüküdür her asırda buyuruldu-i şerîf alup yeniçeri ağalarına ve bostancıbaşılara mürâca'atlara muhtâc iken⁸³⁰ birkaç senedir ki erba'în ve hamsîn [110a] içinde dahi sokaklarda katar katar⁸³¹ odun yükleri kapu kapu geçüp bizim gibi fukarâ yazın odun tedârükü için borca girmeğe ihtiyacdan⁸³² halâs oldu⁸³³. Ve⁸³⁴ biri dahi Hazîne'i âmireye sa'ylar iderki Deve na'lı makâmında niçe masârif-i zâ'ide ihdâsı ile hazîne ahvâlî muhtell ü müşevveş iken sadr-ı sadâreti teşrîf buyurdıklarında bi'z-zât her madde'i ferden ferdâ yüklenüp bî-asl olanları ve kadr u hâcetden zâ'id olan masârifî ve nâ-müstehak müft-horları def buyurup gerek matbah-ı âmire ve gerek âhûr mühimmâtıdır, kemâl-i intizâm buldu. Kezâlik îrâd husûsunda dahi ihtimâm-ı tâm buyurup memâlik-i mahrûsada envâl-i sultâniyye cem'ine mu'tedil âdemler irsâl buyurulup ta'yîn olunan mertebedir⁸³⁵. Bir akçe ziyâde aldırılmamak ile hem re'âyâ huzûr idüp hem hazîneye dahi külli tefâvüt gelüp bi-inâyetillâhi te'âlâ mesârif-i [110b] mühimmeden müzâyaka⁸³⁶ çekilmez oldu. İnşâ'allahu te'âlâ yevmen fe-yevmen re'âyâ hâli muntazam olup masârifden fazla hazineler cem ola. Birkaç sene mukaddem her mevâcibden İç hazîneden ve ahyânen ba'zı aġniyâdan istikrâz olunup edâsında kemâl mertebe usret çekilür idi. Çimdi üç ayda bir mevâcib bi't-temâm zahmetsiz çıkup esnâfdan aşâġı hallilerki ömründe vazife yüzünü görülmeyüp nâmını sâ'ir halkdan işidirler idi. Kâmil ulûfelerin alup sa'âdetlü pâdişâh hazretleri du'âsından sonra sadrîa'zam hazretlerine du'a iderler. Kezâlik Matbâh-ı âmire'ye alınan zehâîrin bahâsı virilmemek ile ashâbı her gün Dîvân-ı Humâyûn'a şikâyetcilerden artık görünüp bir yıldan sonra hakkının nısfını alan kurbanlar iderdi. Bu cihetden tüccâr müflis olup şegre⁸³⁷ zahîre gelmeden kalmış idi. Hatta mervîdir ki, Sultân [111a] Murâd Hân bin Sultân Selim Hân

⁸²⁹ bi-avnihi A: bi- avnillehi B

⁸³⁰ iken A : idi D

⁸³¹ katar katar A : -D

⁸³² geçüp .. ihtiyacdan A : gezüp bizim gibi zeyd-ü amrda müracaat zahmetinden halk-ı alem D

⁸³³ oldu A: -E

⁸³⁴ Ve D : -A

⁸³⁵ mertebedir A: mertebede B : mertebeden E

⁸³⁶ müzâyaka A: zahmet B

⁸³⁷ şegre A : şehre D

zemânında birkaç def'a hamra yasağ olup men'e mecâl olmamış, vezîria'zam bir gün dîvanda bu husûsu anup,"bilmem ne çâre olsa ki bu şehirde min-ba'd şarâb gelse⁸³⁸" deyüp ol asrda Rumili kâdiaskeri bulunan meşhûr Manav İvaz Efendi, vezîria'zama⁸³⁹ " hamr yasağı tutulmak murâdınız ise gelen şarâbı mîrîye alın, görün ki bir dahi şehirde katresi bulunurmu" deyü latîfe eylemiş. Ol zemânda bu ana dek hâl bu minvâl üzere iken şimdi tüccârın ba'zı eşyâsı mîrîye alınsa hakları tiziyye bî-kusûr virilüp hususâ ki sa'âdetlü pâdişâhımız Halladellahü mülkehu hazretleri eyyâm-ı devletlerinde sadria'zam hazretleri hammiyetle tashîh-i sikke olunmağın pâk ve çîl akçe veyâ seksân gurûş virilmek ile ticâret vâdisinde ferâgat idenler tekrâr şevk peydâ idüp her diyârdan envâ'ı zehâ'ir getürür oldular. [111b] Evvel zemânda mîrîden kaçarlar iken hâlâ⁸⁴⁰ şefâ'atcılar peydâ idüp zahîrelerin mîrîye virir oldular. Bu eserleri dahi kıyâm-ı kıyâmete dek bâ'is-i du'â-i hayr olmak mukarrerdir. Biri dahi tekmîl-i irz-ı saltanat emrinde kemâl-i takayyüd ve ihtimâmlarıdır ki bi-emrillâhi te'âlâ cülûs-ı humâyûn vâki olup mukaddemâ olan cülûslarda niçe fitneler zuhûr etmiş iken Sultân Murâd Hân gibi bir mühîb pâdişâhın⁸⁴¹ mülk-i ukbâya sefer etdikleri kat'i⁸⁴² nizâm ü intizâma hâlel vormeyüp belki merhûm pâdişâh hazretleri zafer bulmadıkları hükmi şer'î mutahhar üzere⁸⁴³ izâlesi vâcib birkaç eşkıyâyı ele getürüp ve şimdi dahi getürmede üzere olup hâtırından⁸⁴⁴ gelmek ile bî-avnihi te'âlâ⁸⁴⁵ ol ihtimâl⁸⁴⁶ bi'l-küllîye mündefî olmuşdur. İnsâf budur ki bu hizmetleri hem dîn hem devlete nafi⁸⁴⁷ olup herkesin âsûde-hâl olmalarına [112a] sebep oldular. Bu Devlet-i Aliyye'nin devâm ve bekâsını irâdet-i aliye-i ilâhiye'ye⁸⁴⁸ muvâfık idüğüne delil-i kavîdir ki⁸⁴⁹ makâm-ı vekâlet-i kübrâda bunlar bulunup mansûr ve muzaffer olunduğu halde⁸⁵⁰ İstanbul'a

⁸³⁸ gelse A: gelmese E

⁸³⁹ vezîria'zama D : vezîria'zam A

⁸⁴⁰ hâlâ A : şimdi D

⁸⁴¹ Padişahın E: Padişahda A

⁸⁴² kat'i A : -D

⁸⁴³ hükmi şer'î mutahhar üzere A : -D

⁸⁴⁴ ve şimdi dahi getürmede üzere olup hâtırından A : haklarından D

⁸⁴⁵ bî-avnihi te'âlâ A : -D

⁸⁴⁶ ihtimâl A . esihay-ı D

⁸⁴⁷ nafi D : -A

⁸⁴⁸ ilâhiye'ye A : ezeliyyeye D

⁸⁴⁹ delil-i kavîdir ki A: kavi delildir ki B : kavi delildir ki D

⁸⁵⁰ olunduğu halde D : -A

teşrîfleri müyesser olmuş⁸⁵¹ idi. Yohsa ol⁸⁵² hizmetde âhar kimesne bulunmuş ola idi. Söyündürmek⁸⁵³ mümkün olmayacak mertebe⁸⁵⁴ âteş-i fitne⁸⁵⁵ peydâ idüp belki el-ıyazubillâhi te‘âlâ⁸⁵⁶ nâmûs-ı saltanata mahal-i⁸⁵⁷ etvâr-ı nâ-hemvâr ile âlem herc ü merc olmak mukarrer idi. Allahû te‘âlâ⁸⁵⁸ Hazretleri⁸⁵⁹ bu Devlet-i aliyye’i dâim idüp selâtîn-i Osmâniye sâ’ye’i sa‘âdetlerinde fukârâ-i müslimini âsûde-hâl eyleye⁸⁶⁰, âmin.⁸⁶¹ Sümme ve sümme amin.⁸⁶² Ve sadrı‘zam Hazretlerin⁸⁶³ dahi mübâşeret-i hizmet-i⁸⁶⁴ devlet ü dîn eyleye, âmin. Biri⁸⁶⁵ dahi izz-i hızzane tezkiresi def etdikleridir. Ömrümüz müsâ‘id olduğu müddetde yeniçeri ve ba‘zı sipâh mevâcibi nakid virilüp mâ‘adâsına tezkire virülür idi. Ol bî- çâre evvelâ tezkiresini bir yere **[112b]** saldırınca niçe günler aydan sonra defterdâr kapusuna mülâzemet idüp ba‘dehu ol saldurduğu âdeme nısfını bağışlamak ile niçe aydan sonra nısf-ı âhirini alur idi. Bunu neticesi taraf-ı saltanata kesr-i ırz ve sâhib ve vazîfeye zarar-ı mahz olup mîrî hizmete mübâşeret idenlerin intikâmı olmuş olur. Sadrı‘zam Hazretleri⁸⁶⁶ mukaddemâ kâimmakâm oldukları günden tezkire verilmek mekrûhunu def idüp ol andan bu zemâna dek bi-inâyetillâhi te‘âlâ erbâb-ı istihkâka vazîfeleri bi’t-temâm nakidden virilüp birden bine dek mevâcib horân sa‘âdetlü pâdişâh hazretlerine ve sebep olan sadrı‘azam hazretlerine safâ-yı bâl ile du‘âya iştigâl iderler. Hakkâ ki bu hasene ile dahi selefde geçen cümle vüzerâya gâlib etmiştir⁸⁶⁷. Biri dahi sefk-i demden perhizlerdir, nâ-meşrû siyâset değil şehirden cümle⁸⁶⁸ siyâset âlâtını def’i⁸⁶⁹ idüp **[113a]** hudûdullahdan gayrı sebep ile

⁸⁵¹ olmuş A : olmak D

⁸⁵² ol A : bu D

⁸⁵³ Söyündürmek A : Atfen D

⁸⁵⁴ mertebe A : derece D

⁸⁵⁵ âteş-i fitne A : fitne ü fesadlar D

⁸⁵⁶ el-ıyazubillâhi te‘âlâ A : D

⁸⁵⁷ mahal-i D : muhal A

⁸⁵⁸ Allahû te‘âlâ A : cenâb-ı Hakk D

⁸⁵⁹ Hazretleri B: Hazreti E: -A

⁸⁶⁰ eyleye A: -E

⁸⁶¹ âmin A: -E

⁸⁶² Sümme ve sümme amin. D : -A

⁸⁶³ Hazretlerin E: -A

⁸⁶⁴ mübâşeret-i hizmet-i A: mübâşir-i hizmeti E

⁸⁶⁵ Biri E: Bir A

⁸⁶⁶ Hazretleri B: -A

⁸⁶⁷ gâlib etmiştir A: gâlebe etmişlerdir E : gâlebe etmişlerdir D

⁸⁶⁸ cümle D : -A

⁸⁶⁹ def’i A: dahi ref’i E

kimesneye⁸⁷⁰ ta'arruz olunmaz. Böyle iken zabt u rabt dahi bir mertebedir ki kimseden bir fakîre zulm ü ta'addî görülmeyüp esvâk-ı şehride na'ra-i mestâne dahi işidilmez. Biri dahi mehâbetleridir ki, bi-inâyetillâhi te'âlâ her tarafda a'dâ'i dîn ü devlet harekete kâdir olmayup havf u haşyetleri olduğundan⁸⁷¹ baş kaldırmağa mecâlleri yokdur. Hattâ Moskov Kralına bir mektûb-ı tehdîd-üslûbları varmağın birin bîd gibi lezân olup Azâk gibi bir kal'ayı⁸⁷² Kazâk eşkıyâsından tahliye eyledi. Biri dahi hüsn-i hulkdurki, kemâl ü heybet ü salâbetleri mukarrer iken erbâbına mertebe sıklet virse tahammül idüp kat'â infi'âl göstermezler. Ahyânen meclis-i âlîlerine müşerref olduğumuzda ba'zı mahabbet ve perîşân arz-ı hâller ve mufassal hüccetler okunup cümlesini bi't-temâm anlamak **[113b]** ve şer ü kânûna mutâbık cevâb virmeği iltizâm buyurdukları görüp Hakk te'âlâ⁸⁷³ Hazreti⁸⁷⁴ kuvvetlerin ziyâde eyleye deyü du'â itmemek olmaz. Biri dahi izdihâm-ı halka tahammüldür ki dîvân olmaduğu günlerde sabâhdan ve dîvân günleri dîvândan geldiklerinden sonra ahşâma dek iskemle odasında oturup izn-i âmm olur. Bay ve gedâ huzûr-ı şerîflerine girüp murâdların bi'z-zât arz iderler. Ve suhûlet ile maksûdlarına nâ'îl olup du'â iderek giderler. El-hakk⁸⁷⁵ bu haslet-i hamîde dahi bunlara mahsûsdur. Selefde gelen vüzerâ perdeler ardında oturup kapucular sitem ü cefâsından erbâb-ı hâcet maslahatdan değil cânından bîzâr olur idi. Biri dahi sıdk makâldirki ol vezîr-i mükerrerden sudûr iden lâve na'am lafzının hilâf-ı zuhûr itmek olmamışdır. Sa'âdet ol âdeme ki na'am hitâbına mazhar ola. **[114a]** Biri dahi mahabbet-i âlim ve ulemâdır ki, bir kimesneki ilm-i ma'rifetden hisse-dâr idüğünü bildiklerinden sonra mansıb mâl cihetinden ana kemâl mertebe ihsân idüp çerâğ-ı mahsûs idinürler. Nihâyet kendülerin fart-ı zekâları olup sohbetleri dâ'imâ ulemâ ile olmağın her fenden haber- dâr olup, husûsâ ekser sâ'îl fakriyye⁸⁷⁶ hâtır nişânları olmuşdur.⁸⁷⁷ Bu cihetden meclis-i âlîlerinde âdem kendüi beğendirmek kadar hüner göstermek halimüşkildir. Ulemânın za'îfü'l-hâl olanları huzûr-ı şerîflerine vardıklarında bolay ki bir da'vâyı şer'iyye gelüp söylemek lâzım gelmeye deyüdu'âya

⁸⁷⁰ kimesneye D : kimisneyi A

⁸⁷¹ havf u haşyetleri olduğundan A: ve haşyetlerinden E

⁸⁷² gibi bir kal'ayı D : kal'asını A

⁸⁷³ Hakk te'âlâ A: Allah-u te'âlâ D

⁸⁷⁴ Hazreti E: -A

⁸⁷⁵ El hakk A : Ancak D

⁸⁷⁶ ekser sa'îl fakriyye A: ekseri mukabil fikhah B

⁸⁷⁷ olmuşdur A : olub D

meşgûl olurlar idi. Bir dahi ulüvv-i himmetleridir ki bir âdemde envâ' hünlerden birinde mahâret ya zâtında istikâmet var idiği ma'lûmları olıcak az müddetde anı merâtib-i refî'aya na'îl olup min-ba'd nazar-ı inâyetlerinden dûr etmezlerdi.⁸⁷⁸ Biri dahi kalb-i pâklarında cem'-i mâl sevdâsı olmaduğudurki **[114b]** râh-ı râstdan gelen hasları mahsûlünde fukârayı kendülere şerîk idüp yalnız dest-i şerîfleri ile her gün enbâz-ı kirâmdan ihsân buyurdıkları meblâğ yirmi binden tecâvüz iden idüğü mukarrerdir. Biri dahi kemâl-i iffetleridirki sadâkat u istikâmetlerine sa'âdetlü pâdişâhımız Hazretlerinin⁸⁷⁹ vukûf-ı tâmları olup zimâm-ı hâl ve akd-ı umûr-ı cumhûru kef-i kifâyetlerine teslîm buyurmuşlar iken, tama'ı hâm ve garaz-ı nef'den nâşî bir vaz'ı ikdâm etmeyüp hergiz tab'ı âlîleri züll-i rüşvete tenezzül etmemişdir. Böyle iken garâbet bunda ki, mahz-ı tevfi-k-i İlâhî ile kendülerden zuhûra gelen hayrât u hasenât⁸⁸⁰ reşk-i selâtîn olup niçe yüz yük akçeler sarf olunmak ile karîn-i husûl olmayıcak mertebedir. Evvelâ dârü's-saltanada Parmakkapu nâm mahalde ki mukaddemâ ba'zı vüzerâ sevkiyle siyâset-gâh olup şehrin gâyet mergub olan yeri menfûr-ı kulûb olmuş idi⁸⁸¹. Evvel gâ'ile'i izâle idüp⁸⁸² yerine sekâye ve altmışlı bir medrese-i mü'essese binâsıyla seyyieyi haseneye **[115a]** tebdîl ve eyyâm-ı mu'tâdan envâ'ı ulûm-ı nâfi'â ta'lîm için müderrisîn ta'yîni⁸⁸³ ile ol hayr-ı azimimi tekmîl buyurdular. Cezâhallahü hayren. Ol eser-i hayr temâm oldukda hâtıra bu güne⁸⁸⁴ bir münâsib târih hutûr idüp küstâ-hâne hakk-ı pâylarına verilmiş idi.⁸⁸⁵

⁸⁷⁸ etmezlerdi A: etmezler C

⁸⁷⁹ Hazretlerinin C: -A

⁸⁸⁰ hayrât u hasenât A : hayrın ve hasenâtın D

⁸⁸¹ olmuş idi A: olmuştu B

⁸⁸² gâ'ile'i izâle idüp A : gâileden halas itmek için D

⁸⁸³ ta'yîni A: niyeti B

⁸⁸⁴ bu güne D : -A

⁸⁸⁵ hakk-ı pâylarına verilmiş idi. A : takdim kılınmışlar idi. D

Mustafa Paşa isimli ve yüce himmetli başkan
 İyilik ve cömertliğin kaynağı,sevgi ve iyilikseverliğin zuhûr yeri
 Bu haberin temelini attı, Allah onun saadetini devam ettirsin
 Ve bilginliğin inci gibi olan yüzünden söyledi,
 Her sabah vakti, hatırlatıcılığın başıyla ateşi ve gülü.
 Şeref sahibi kimselerin doğuş yeri, ayıp ve
 kusurların ise durduğu yer.
 Umumi olan sırlar hariç, bu haberin nihayetine vardım.⁸⁸⁶

zu'mumuzca⁸⁸⁷ bundan latîf olan⁸⁸⁸ târih-i zeval⁸⁸⁹ olmaz.⁸⁹⁰ Ol⁸⁹¹ cihetden ki dost ve düşmân okudukda kalbinden du'â itmek maksûd olmasa dahi lisâna⁸⁹² geldiği gibi⁸⁹³ du'â etmiş olur.⁸⁹⁴ Nihâyet su'î tâl'imizden târihtir. Medrese-i şerîfenin kapısı üstüne yazılmak [115b] şerîfenden mahrûm oldu. Saniyen⁸⁹⁵ sâhib-i devlet hazretleri kapudan iken Galata sükkânından⁸⁹⁶ bî-arz müselmânlar Kurşunlu mahzene muttasıl Galata dâhilinde olan Ayazma va ânın kurbünde olan kenisede ricâl ve nisa-i küffâr cem olup envâ'ı münkerât izhâr iderler, deyü şikâyet itmemeğin hâkimü'ş-şer⁸⁹⁷ tarafından mühürletmişler idi. Târîh-i te'lif olan sene

⁸⁸⁶ Mustafa ... vardım A : Mustafa nam-ı emin mastar-ı mükarim enhazaran avatıf-ı efkende tarh-u eyne hayr ve ümmetle saadete elbette vara kayfiyyeti arzun sıdk-ı azıf ba-sohbedim sizün havanında varulur. Atış esr-i gıyan metali-i meş'ayan muvakkaf-ı berseydim azıgıdır.a'mı hitam eyne hayırmı keyfiyet-i baha tarc-ı rahmet büruc-ı vakıf B: sadr beline himmet paşayı Mustafa nam.enne musaddem mekarimi an-ı mahzarı avatıf.-ı efkende tarhı eyne hayr ve dameti sade Allahdara kiffet arzuy-ı sıdk-ı arif her sabahdan nüzüker havanında derd-ü ateş bir seyidim. Ez azizi âm-ı hitam-ı eyne hayr. Mi kiffet behr-i tarih-i rahmet-i biravhı vâkıf C ; Sadr'ul müsned himmet-i paşayı Mustafa nam emn-i musaddar-ı mekarim-i an-ı mahzar-ı avatıf efkende tarh-ı eyne hayr ve damet-i ilehü saadeh Allah dara kiffet arzuy-ı sıdk-ı arif her sabahdan nüzüker havanında derd ü ateş eser-i afiyan-i metali-i müşaniyan-ı muvagiğ bir seyidim ez azizi âm-ı hitâm-ı eyne haber mi kemiş bir tarih-i rahmet-i bi-ravhı vâkıf D

⁸⁸⁷ zu'mumuzca A: ziyamımızca B

⁸⁸⁸ olan B: olan D : -A

⁸⁸⁹ târih-i zeval B: târih-i zeval D : târih A

⁸⁹⁰ olmaz. A : -D

⁸⁹¹ Ol A: -B : -D

⁸⁹² lisâna A : -D

⁸⁹³ gibi A : -D

⁸⁹⁴ olur. A : olup D

⁸⁹⁵ saniyen D : -A

⁸⁹⁶ sükkânından A: mekanından B

⁸⁹⁷ hâkimü'ş-şer A : hâkimü'ş-şeni D

isneteyn⁸⁹⁸ ve hamsin ve elf⁸⁹⁹ ol makâmı zulmet ve sevm-i küfrden⁹⁰⁰ pâk ve nûr-ı âyîn İslâm ile tâb-nâk idüp ibâdet-i Hudâ olunmak için bir câmi-i bî-hemtâ etdiler⁹⁰¹, takabbel Allâhü te‘âlâ. Tokât ve Sivâs mabeyninde... .nâm mahûf yerde olan virân hânı tecdîd idüp mukâbelesinde bir hân-ı cedîd dahi binâ etdiklerinden mâ‘adâ câmi ve hammâm yaptırup etrâfından kendü rızâları ile dört beş yüz ünlemek ile hâlâ ma‘mûr u âbâdân olup Sivâs Yenişehirî nâmıyla müstakil kâdılık olmuştur. Râbian⁹⁰² Edirne’de [116a] Mihâl Bey⁹⁰³ Köprüsü tecdîdirki tûl-i zamân ile ekser yerleri vîrân olup mürûr u ubûrda ayende ve revende⁹⁰⁴ ziyâde zahmet çekerler iken yirmi binden ziyâde gurûş sarf olunmak ile ol hayr-ı kadîm⁹⁰⁵ azîm ma‘mûr u âbâdan olup vezîr-i adîmü’l-mudânî hazretleri vâkıf-ı sâni oldular.⁹⁰⁶ Hamisen⁹⁰⁷ Edirne yolunda Çorlu’dan öte bir ağaç köprü olup ekser zamânda bozulmak ile yolcular ziyâde meşakkat çekerler idi. Ol cisri hedm etdirüp muhkem taş köprü binâ etdirmişlerdir.⁹⁰⁸ Memleket-i Rumili ser-haddlerinde Eğri nâm kal‘ada zamân-ı fetihden berü hamam yapılmayup ahâlisi ziyâde zahmet çekerler idüğü ma‘lûmları olmağın fermân-ı âlîleri sudûr idüp bir âlî hammam bir mekteb, hân ve baruthâne binâ olundu. Sabıkan⁹⁰⁹ nefsi İstanbul⁹¹⁰ ve Üsküdâr ve âhar diyârlarda çeşmeler binâ idüp husûsâ kıblegâh-ı enâm beledullahi haramda bin seneden berü câri olan mâ-i Arafât’ın mecrâsını harâb olmak⁹¹¹ [116b] ile bir kac sene münkatı olmuş iken sa‘âdetlü pâdişâhımız hazretleri Sellemehullahi’l-Meliki’s-selâm ahd-ı saltanatlarında otuz bine karîb zer-i surh-i kâmilü’l-ayâr sarf olunup, ol âb-ı tâb ma‘a-ziyâde Ka‘be’i mu‘azzamaya câri olmağ⁹¹² sadrı‘zam hazretleri sebep olmuşlardır. Saminen⁹¹³ İstanbul esvâkının kaldırılmaları harâb olup beni Âdem ve devâb kemâl-i

⁸⁹⁸ isneteyn A : isneyn D

⁸⁹⁹ elf A: elfde E : elfde D

⁹⁰⁰ ve sevm-i küfrden A : rusum-u küfrün D

⁹⁰¹ etdiler A : oldular D

⁹⁰² Râbian A: Râbia-ı mahrusa D : -E

⁹⁰³ Bey A: Bey’in E

⁹⁰⁴ revende A: Revanda B

⁹⁰⁵ kadîm A : -D

⁹⁰⁶ oldular. A : oldu. D

⁹⁰⁷ Hamisen D : -A

⁹⁰⁸ etdirmişlerdir. A : etmişlerdir. A

⁹⁰⁹ Sabıkan D : -A

⁹¹⁰ İstanbul A : İstanbul’da D

⁹¹¹ olmak A : olub D

⁹¹² olmağ A . olub D

⁹¹³ Saminen D : -A

meretebe⁹¹⁴ zahmet ve ızdırâb çekerler iken ekserin kendü mâllarıyla yapıdırup mâ'adâsını aynen⁹¹⁵ vesâyâ-yı gayr-ı mu'ayyene ve ba'zı tasarrufâtı ma'küle ile tekmi⁹¹⁶l etdirdiler. İstanbul'dan mâ'adâ Anadolu ve Rumilide ma'lûm ve gayr-ı ma'lûm⁹¹⁷ köprüler ve kaldırımlar ve hânlar meremmâtına himmetler sarf idüp henüz dahi haber aldıkları yerlerde eser-i hayr ihdâs itmeden hâlf değİllerdir. Hemân şeb ü rûz du'âmız oldurki, cenâb-ı rabbü'l-erbâb⁹¹⁸ celle-şânehû vezîr-i⁹¹⁹ âlf makâm hazretlerin pâdişâh-ı İslâm hazretlerine bağışlayup⁹²⁰ mesned-i⁹²¹ sened-i vezâret ve sadr-ı sadâretde [117a] hemîşe mercî'i hâcetmendân-ı halk-ı cihân ve himmet bî-hemtâları ile sâhâ'i âlem ve kulûb-ı Âdem ma'mûr ve âbadân eyleye. Vallahü'l-Müste'ân.⁹²² Bi avnillehi-teala ve ibadihi⁹²³

⁹¹⁴ kemâl-i meretebe D : kemâl A

⁹¹⁵ aynen A : aslası D

⁹¹⁶ tekmi⁹¹⁶l A : tahmil D

⁹¹⁷ gayr-ı ma'lûm A : meçhul D

⁹¹⁸ rabbü'l-erbâb A: rabbü'l-alemin B : rabbü'l-alemin D

⁹¹⁹ vezîr-i A : ve azmi D

⁹²⁰ padişâh-ı İslâm hazretlerine bağışlayup A: sallaamallahuil mülk azizi'l-ulam hazretleri D : -B

⁹²¹ mesned-i B: -A

⁹²² himmet ... Vallahü'l-Müste'ân. A : dest-i merhamet ve ihsanları ile sâhâ'i âlemkulub nev'i ben-i adem-i mamur-ı abadan ola.D

⁹²³ bi avnillehi-teala ve ibadihi B: Bi avnillahil mülkül vehhab E: -A; Ma'lum ola ki benme gerün olduğumuz bin yüz altmış dört senesinde mah-ı cemaziyyel ahirin içinde Allah-u Tebareke ve Teala Hazretleri ömr-ü tavil ile mükemmil idüb ve dar-ı fenada muhtaç eylemeyüb ve son nefesin cümlesinde husn-i hatime müyesser eyleyüb ve Muhammed u Mustafa sallallahü teala Aleyhi vesellem Hazretlerinin şefeâtından mahrum eylemeye.âmin. ve hürmet-i Resulü Ekrem mahrum eylemeye min. Ve hürmeti resulü Ekrem.

Mah-ı tahrir fûrur-i cevabda hanabisi boz ta'an yedi li sene sene-i müslime

Ahmed Fadlul Evham Tebeyyududur. 1197 uruş E: Kat ve kaal ferağ min tesvidi henda neshadidinin mergubin fil yevmittesii hasara min şaban el muazzam sene-i ihta ve erbain ve elfi min sahrati mellehü izz ü ve saadeti ve şerefi an yedi abdizzaifin muhtacil ile afvin mevlahul latifi Muhammed besimibni Muhammed esad u hüma. Rabb-i hüma bi-fazlıhiz sermedimiz. D : -A;

Nur hatm-i fatıma gözden hak oldu bugün

Bu sengâh-ı mustafa halda şaban oldu bugün

Fahne üç hilafet karabaa ali

Himmet-i tigi kazayı nakûhan oldu bugün

Şevkine câh-ı emânet cer sadık-ı yakub

Afet-i Abdülkemal handan oldu bugün

Kanca sersebiz bağ-ı asrı soldu yerimde

Tenaşar-ı zulüm her nurun dizan oldu bugün

Duyup ehl-i tulla sıdğı eşrardan

Girile cida-i sıhhatinde oldu bugün

Uşlar mecnunu felek bin ahun melek-i zar derdün

Çişe ve kese fevc-i bağı şaduman oldu bugün

Etrafa asr-ı mahremdir hemzegan adekir

Macirak girik hatm-i nişan oldu bugün B : -A : -D : -E

TIPKI BASIM